

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐԱՄ ԶՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ Տ Ե Ղ Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

(ԸՍՏ ԽԵՌԱԿԱՆ ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

ARAM KOSYAN

**THE TOPONYMS OF THE
ARMENIAN HIGHLAND**

(ACCORDING TO THE HITTITE CUNEIFORM SOURCES)

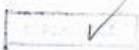
*This publication was made possible by
«Armen and Bersabe Jerejian Foundation, Inc.», USA*

YEREVAN 2004

801.311

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԽԻՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՎԱՏԻՏՈՒՑ

L

ԱՐԱՄ ԶՈՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(ԸՍՏ ԽԵԹԱԿԱՆ ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՂԲՅՈՐՆԵՐԻ)

*Մեկնատրյակը
«Արմեն և Փրոսպեր Տեղեղյան հիմնադրամի», ԱՄՆ»*

A
H
89517

ԵՐԵՎԱՆ 2004

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

ՀՏՂ 93/99(093):941(479.25)
ԳՄԴ 63.2+63.3(2Գ)
Ք 845

Ք 845 Բուսան, Արամ - Կաղաղչակի
ՀԱՅԿՎԿԱՆ ԼԵՈՆԱՇԽԱՐԻՒ ՏԵՂԱՆՈՒՆԵՐԸ (ԸՍՏ ԽԵՐՄԱԿԱՆ ՍԵՂՍ-
ԳԻՐ ԱՂՔՅՈՒՆՆԵՐԻՅ՝ - Եր.: «Ձանգակ-97», 2004.- 168 էջ:

Ք $\frac{0502000000}{0003(01)-2004}$ 2004 թ.

ԳՄԴ 63.2+63.3(2Գ)

ISBN 99930-2-946-7

© Բուսան Ա. Ա., 2004 թ.
© «Ձանգակ-97», 2004 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՈՎՁԱԲԱՆ.....	6
ACKNOWLEDGEMENTS.....	10
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑՄԱԿ.....	11
ՀԱԴԱՎՈՒՄՆԵՐ.....	30
Գ ԼՈՒԽ 1. ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	33
ԳԼՈՒԽ 2. ՏԵՔՍՏԵՐ.....	108
ԱՆՎԱՆԱՑՄԱՆԿ.....	157
ՀԱՅԱՍՏ.....	157
ԻՍՈՒՎԱ.....	157
ԱԼԶԻ.....	158
ԱՅԼ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	158
ՍԵՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ (խեթական, ասորեստանյան, ուրարտական).....	158
ՈՒՇ ՇՐՋԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ.....	160

ՄՈՒՋԱՐԱՆ

Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն հասարակությունների պատմության ուսումնասիրության ասպարեզում Վերին Եփրատի ավազանը առանձնահատուկ տեղ ունի: Մ.թ.ա.XVI-XIIIդդ. խնթական սեպագիր արքյուրները այստեղ հիշատակում են խնթական տերության մերձակցությամբ գտնվող մեծ քվով քաղաքական միավորներ: Այդ նրկրների շարքում կարևոր դեր ունեին հատկապես նրկուսը՝ Հայաստան (մահ Ազգի) և Իսուվան, որոնց հետ խնթերի ունեցած տաղաբնույթ փոխհարաբերությունները լուսարանվում են մեծաքանակ տեքստերով¹:

Հայաստայի և Իսուվայի քաղաքական պատմության, դրանց և խնթական տերության փոխհարաբերությունների, ինչպես նաև տաղածաշրջանի պատմական աշխարհագրության և քնակության երևիկական կազմի ուսումնասիրության համար առաջնակարգ նշանակություն ունեն նրեք տիպի լեզվական նյութեր տեղանունները, անձնանունները և դիցանունները: Նշված դարաշրջանը քննարկող գրեթե քոլոր հայագիտական և այլ քնույթի հետազոտություններում վերոհիշյալ արքյուրները գտնվել են ուշադրության կենտրոնում: Այս ասպարեզում ինչպես հայ, այնպես էլ օտար մասնագետները, նշանակալից հետազոտություններ են կատարել²: Անկախ ուսումնասիրողների մոտեցումներից և նրանց հետապնդած կրոնկետ նպատակներից, միանշանակ կարելի է ասել, որ Հայկական լեռնաշխարհի այս հատվածը երևիկական, կրոնապաշտամունքային և այլ առումներով իրենից ներկայացրել է մի ինքնատիպ երևույթ, որի ազդեցությունը տարածաշրջանի և ընդհանրապես Հայկական լեռնաշխարհի հետագա պատմության, հայոց հիմն պետականության ու ազգագոյացման գործընթացի վրա դեռևս ինչպես հարկն է պարզարանված չէ:

Վերոհիշյալ խնդիրների հետազոտության համար կարևորագույն նշանակություն ունի հատկապես Հայաստայի զբաղեցրած տարածքի պարզաբանումը, որն առ այսօր մասնագիտական շրջանակներում տարածայնությունների տեղից է տալիս: Մասնավորապես, հայագիտական հրատարակություններում առկա հայաստական տեղանունները (որոշ դեպքերում, նաև իսուվական) ներկայացվում են քերի, նրանց տեղադրությունները հենվում են ոչ ստույգ արքյուրների վրա: Համախալակ հայտարարեն խնթական տերության կազմում գտնվող տեղանունները դիտվում են որպես հայաստական կամ իսուվական, որը և հանգեցնում է սխալ մեկնաբանությունների:

Առաջարկվող ուսումնասիրությունը նպատակ ունի, հենվելով խեթական բոլոր սեպագիր տեքստերի և համապատասխան նորագույն հետազոտությունների վրա, ներկայացնելու Չայկական լեռնաշխարհում և հարակից շրջաններում գտնվող տեղանունների համապարփակ կորպուսը:

Աշխատության կառուցվածքը

Սույն ուսումնասիրության մեջ ներկայացվում են խեթական տեքստերում վկայված բոլոր այն տեղանունները (քնակավայրեր, լեռներ, գետեր), որոնք գտնվել են ինչպես բուն Չայասայում և Իսուվայում, այնպես էլ Չայկական լեռնաշխարհի այլ շրջաններում և խեթա-հայասական ու խեթա-խուսևական կոնտակտային գոտում (զերազանցապես եփրատից արևմուտք): Վերջիններից ուսումնասիրության մեջ տեղ են գտնել առաջին հերթին այնպիսիք, որոնք հստակորեն գտնվել են վերոհիշյալ երկրներից դուրս (օրինակ, Arziya, İkitina, Pittiyariga, Samuha, Zazisa): Այս մտեցումը բացատրվում է այն հանգամանքով, որ դրանց տեղադրությունից է հիմնականում կախված ինչպես Չայասայի և Իսուվայի, այնպես էլ սրանց կազմում գտնվող առանձին տեղանունների տեղադրությունը:

Չարկ է նշել, որ վերջին շրջանում, շնորհիվ զգալի քանակությամբ նորահայտ խեթական տեքստերի, նաև որոշ դեպքերում, հայտնի տեքստերի նոր կցարեկորներով համալրվելու արդյունքում, ի հայտ են եկել մի շարք նոր տեղանուններ: Ճշգրտվել են նաև հայտնի տեղանունների մի մասի ընթերցումները և դրանց առնչակցությունը Չայասային և Իսուվային:

Ուսումնասիրությունը կառուցված է այնպիսի եղանակով, որպեսզի մասնագետ-ընթերցողն առավելագույնս պատկերացում կազմի քննարկվող տեղանվան մասին (զրույթյան բոլոր ձևերը, համառոտ տեղեկություններ տվյալ խեթական տեքստի և դրանում տեղանվան հիշատակման բնույթի մասին **[ԳԼՈՒԽ 2]**, տեղանվանից առնչվող անձնանունները և դիցանունները): Տեղադրման մասին եղած տեսակետները տրվում են զերազանցապես առանձին՝ ըստ հեղինակների, որը թույլ է տալիս պատկերացում կազմելու վերջիններիս ձևակերպումների վերաբերյալ (կարծիքները խմբավորված են միայն այն պարագայում, երբ դրանք գրեթե կրկնում են միմյանց): Սույն նկատառումներից ելնելով, հին տեղանունների հետ համադրվող ժամանակակից տեղանունները ներկայացվում են այնպես, ինչպես դրանք առկա են ուսումնասիրություններում: «Տեղադրություն» գլխաբառը բացվում է համապատասխան հղումներով խեթական տեղանունների ամփոփիչ ուսումնասիրություն-

ներին, քանի որ վերջիններում տեղ գտած տեղադրություններն արտահայտում են մասնագետների շրջանում գերիշխող կարծիքները:

Նկատի ունենալով տեղանունների լեզվական ուսումնասիրության կարևորությունը, ներկայացվում են նաև դրանց տրուգաբանության վերաբերյալ ասելա կարծիքները:

Որպես կանոն, յուրաքանչյուր գլխաբառի կցվում են տվյալ տեղանվան տեղադրմանը որևէ կերպ նպաստող փաստական-տրամաբանական դիտարկումները: Ընդհանուր առմամբ, բառարանը կրկնում է այն սկզբունքը, որով կազմված են Գերմանիայի Վիսբադենի համալսարանի հիմնարկելան երկրների տեղանունների բառարանները (RGT²): Առաջարկվող բառարանի տարբերությունը նմանօրինակ ուսումնասիրություններից տեքստերի քնդիանուր բնութագիրն է, տեղադրության հիմնավորվածության աստիճանի պարզաբանումը, նաև հայագիտական հետազոտությունների լայն ընդգրկումը: Վերջին հանգամանքը քաջասարքար է անդրադառնում օտարալեզու հրատարակություններում Հայկական լեոնաշխարհի արևմտյան հատվածում գտնվող տեղանուններին նվիրված ուսումնասիրությունների արդյունքների վրա, քանզի հայկական սկզբնաղբյուրների տեղեկությունները, հաճախ, որպես կանոն, ավելի ասույզ են և զրեթե անհասանելի արտասահմանյան մասնագետներին:

Հայագիտական հրատարակություններում, տեքստերի ոչ ճշգրիտ ընթերցման կամ մեկնաբանության հետևանքով, որոշ քանակությամբ տեղանուններ Հայկական լեոնաշխարհում են տեղադրվում, չնայած դրանք գտնվել են հաքթի տարածքում (օրինակ, *Assawa*, *Haitona*, *Sapazawana* և այլն): Ներկայիս բառարանը չժանրաբեռնելու նպատակով նշված տեղանունները չեն ընդգրկվել:

Խեքական տեղանուններին նվիրված 1920-30-ական քվականներին հրատարակված որոշ ուսումնասիրություններ անհասանելի են մնացել հեղինակին: Պրանցում առաքարկված տեղադրություններն այսօր գեղազանցապես հնացած են, քացի այդ հետազայում նույն հեղինակների կողմից ճշգրտվել են, որոնք էլ հղվում են ներկայիս բառարանում³:

Տեղայնացման սկզբունքները

Ինչպես և խեքական տեքստերում հիշատակվող տեղանունների գեղակշիռ մասը, Հայկական լեոնաշխարհի տեղանունները, առանձին քացառություններով (օրինակ, *Mal(i)tiya*, *Ta/e/g/te/qaram(m)a*), հստակ չեն տեղադրվում: Սկզբնաղբյուրների ներկայիս սուղ տեղեկություններից ելնելով, այդ տեղանունների տեղադրությունները գեղազանցապես մոտավոր են և սահմանափակվում են աշխարհագրական բավական քն-

դարձակ շրջան նշելով: Խեթագիտության և ընդհանրապես սեպագրագիտության մեջ ընդունված են տեղայնացման հետևյալ մեթոդները, որոնք կիրառվում են համալիր եղանակով:

1) Տվյալ տեղանվան մոտավոր դիրքը որևէ շրջանում, ելնելով այդ տեքստի կամ մի խումբ տեքստերի տվյալներից:

2) Տեղանվան հնարավոր առնչակցությունը այլ սկզբնաղբյուրներից միևնույն տարածքում հիշատակվող և լեզվական առումով համահունչ տեղանվանը:

3) Տեղանվան դիրքային առնչակցությունը միևնույն կամ այլ սկզբնաղբյուրներում հիշատակվող և հստակ տեղագրվող տեղանվանը (բնակավայր, լեռ, գետ, լիճ):

4) Տեղանվան արտաքին նմանությունը հետագա ժամանակների կամ նույնիսկ ժամանակակից տեղանվանը:

Վերոհիշյալ մեթոդներից վերջինը առանձնապես վստահություն չի ներշնչում, քանի որ շատ հաճախ միևնույն անունները կրկնվում են (օրինակ, Ուրա անունով խեթական տեքստերից հայտնի են առնվազն երկու քաղաքներ տեքստի տարբեր շրջաններում, երկու Արիննաներ և այլն), որն արդյունք է ինչպես տվյալ անվան տարածվածության, այնպես էլ կոնկրետ բնակավայրի բնակիչների կողմից անունը նոր բնակավայրի վրա փոխանցելուն:

5) Այսօր խեթագիտության մեջ վերոհիշյալ մեթոդները կիրառվում են մեծ զգուշությամբ, և մասնագետները ծեռնպահ են մնում վերջնական եզրակացություններից, վճռական խոսքը թողնելով հնագիտական հետազոտություններին: Այն է, վերոհիշյալ մեթոդներով տեղանվան մոտավոր տեղը պարզելուց հետո այդ տարածքում (հաճախ բավական ընդարձակ) կատարվում են վերջնական գնումներ և քոլոր հնավայրերում փորձում են գտնել ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանի նյութական մշակույթի առկայության հետքեր:

ACKNOWLEDGEMENTS

It is my pleasure to acknowledge my gratitude to my friends and colleagues from the „Institut für orientalische Philologie“, Bayerische Julius Maximilians Universität Würzburg - Prof.Dr. Gernot Wilhelm and his spouse Christl, Dr.Daniel Schwemer, Dr.Gerfrid Müller, Dr.Reiner Czichon and Nihal Temuçin, Dr.Jörg Klingner, Dr.Rocío da Riva (Spain), Goeta de Clercq (Belgium), Frau Lena van Aaken and all people from the Institute, whose kind hospitality I have experienced during my residence in the nice city of Würzburg.

Special acknowledgments to the „Alexander von Humboldt Stiftung“, who had granted me the possibility to carry my studies in Germany from November 2000 until February 2002.

Հնդկնակց իր հրախորազիրությունն է հաշվում ՀՀ ԳԱԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի աշխատակից, պ. գ. ք. Արզանց Գրեկյանին՝ սույն աշխատությանը կցված քայրեղիկ կազմման համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Քարսեղյան Լ.

1963 - Հայաստան-Ազգիի ու նրա մի քանի բնակավայրերի տեղադրման հարցի շուրջը, «ԳՐՀ», 1963/3, էջ.307-313.

Երեմյան Ա.Տ.

1961 - ՀԱՍՈ Աստղա, Երևան.

Խաչատրյան Վ.

1971 - Восточные провинции Хеттской империи, Ер.

1976 - Наир и Армина, "ВОНА", 1976/8, сс.59-72.

1998 - Հայաստանը մ.թ.ա.XV-VII դարերում, Եր.

Հարությունյան Բ. Հ.

2001 - Անձ Հայրի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, Եր.

Սարտիրոսյան Ն.

1957 - Խաղբերդի շրջանները հայոց հնագույն օրրանը, էջ.87-166 (Խաղբերդ և անոր ոսկեդէն դաշտը, Եյու Յորը գրքում).

1961 - Պրապտումներ փոքրասիական անուններու մասին, «ԳՐՀ», 1961/3, էջ.82- 107.

Պետրոսյան Ա.Ե. (Петросян А.Е.)

1997 - Արամի առաապելը հնդկվորապական առաապելարանության համատեքստում և հայոց ազգածագման խնդիրը, Եր.

2002 - Армянский эпос и мифология, Ер.

Քոսյան Ա.

1999 - Ա.թ.ա.XII դարի մերձավորարևելյան ճգնաժամը և Հայկական լեոնաշխարհը, Եր.

2000 - Խեթական պետությունը և Հայկական լեոնաշխարհի երկրները մ.թ.ա.XV դարում, «ԳՐՀ», 2000/3, էջ.161-174.

2001 - Եոր նյութեր Խեթական տերության և Հայկական լեոնաշխարհի երկրների փոխհարաբերություններ մասին, «ՄՄՄԵԺ» XX, էջ.233-245:

2002a - Իսուվայի (Ծուխը) կրոնական կենտրոնները Խեթական դարաշրջանում, «ՄՄՄԵԺ» XXI, էջ.315-331.

- 2002b - Անի-Կամախը խեթական դարաշրջանում, «ԴՐԳ», 2002/3, էջ.225-241.
- 2003 - Լոր տեղանուններ խեթական սեպագիր տեքստերում, «ԱՄԱԵԺ» XXII, էջ.252-264.
- 2004 - КУВ XXVI 62-ը և Բարձր ու Փոքր Հայքերի պատմական աշխարհագրության խնդիրները, «ԱՄԱԵԺ» XXIII, էջ. 472-484.

Арутюнян Н.В.

- 1970 - Биайники, Ереван.
- 1985 - Толонимика Урарту, Ереван.
- 2001 - Корпус урартских клинообразных надписей, Ереван.

Аветисян Г.М.

- 1978 - Хурриты на рубежах Малой Азии до установления могущества Митанни, „Древний Восток“ 3, сс.5-24.
- 1984 - Государство Митанни, Ер.

Гамкрелдзе Т.В. и Иванов Вяч.Вс.

- 1984 - Индоевропейский язык и индоевропейцы, Тбилиси.

Гиндин Л.

- 1967 - Язык древнейшего населения юга Балканского полуострова, М.

Гюоргадзе Г.Г.

- 1959 - К вопросу о локализации некоторых пунктов восточной периферии Хеттского царства, „Сообщения Академии наук Грузинской ССР“, Т.XXIII/3, сс.361-368.
- 1960 - Рец.: О некоторых спорных проблемах истории древней Армении, Ер., 1956, "ВДИ", 1960/3, сс.191-196.
- 1961 - К вопросу о локализации и языковой структуре каспских этнических и географических названий, "Переднеазийский сборник" 1, сс.161-210.

Головлева Л.М.

- 1978 - Царство Алан во второй половине II тыс.до н.э. - В сб.: "Древний Восток" III. - Ереван: Изд. АН Арм.ССР, сс.71-87.

Джаукян Г.Б. (Ջաուկյան, Jahukyan)

- 1961 - The Hayaia Language and its Relation to the Indo-European Languages, "ArOr" 29, p.353-405.

- 1964 - Хайасский язык и его отношение к индоевропейским языкам, Ер.
- 1970 - Հայերենը և հնդեվրոպական ինճ լեզուները, Եր.
- 1987 - Հայոց լեզվի պատմություն. նախագրային ժամանակաշրջան, Եր.
- 1988 - О соотношении хайасского и армянского языков.III, "ИФЖ" 1988/2, с.68-88.

Дьяконов И.М.

- 1961 - Хетты, фригийцы и армяне. - В сб.: "Кавказско-ближневосточный сборник", Тбилиси, сс.333-368.
- 1968 - Предыстория армянского народа, Ер.

Капанцян Гр.

- 1940 - Историко-лингвистическое значение топонимики древней Армении. - В кн.: Научные труды, т.14 (Ереванский государственный университет), Ер., сс.317-427.
- 1948 - Хайаса-колыбель армян, Ер.

Манандян Я.

- 1956 - О некоторых спорных проблемах истории древней Армении, Ер.

Меликишвили Г.А.

- 1954 - Наирн - Урарту, Тбилиси.
- 1962 - К изучению древней восточномалоазийской этнонимии, „ВДИ, 1962/1, сс.46-65.

Пиотровский Б.Б.

- 1946 - О происхождении армянского народа, Ер.

Adontz N.

- 1946 - Histoire d'Armenie, Paris.

Alp S.

- 1956 - Die Lage von Samuha, "Anatolia" I, S.77-80.
- 1983 - Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels, Ankara.
- 1991 - Die Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, Ankara.

Altman A.

2000 - The Išawa Affair in the Šattiwaza Treaty (CTH 51: A, obv.10-24) Reconsidered, "UF" 32, p.11-21.

Archi A.

1977 - I poteri della dea Ištar hurrita-ittita, "OA" XVI, p.297-311.

Archi A. und Klengel H.

1980 - Ein hethitischer Text über die Reorganisation des Kultes, „AoF“ VII, S.143-157.

1985 - Die Selbstrechtfertigung eines hethitischen Beamten (KUB LIV 1), „AoF“ 12, S.52-64.

Archi A. - Pecorella P.E. - Salvini M.

1971 - Gaziantep e la sua regione. Uno studio storico e topografico degli insediamenti preclassici, Roma.

Astour M.C.

1979. The Arena of Tiglath-pileser III's Campaign Against Sarduri II (743 B.S.), „Assur“ 2/3, p.1-23.

1992 - The North Mesopotamian Kingdom of Išāsurā. - In: *Mari in Retrospect, Fifty Years of Mari and Mari Studies*" (ed.G.D.Young), Winona Lake, p.1-33.

1995 - Overland Trade Routs in Ancient Western Asia. - In: „CANE“ III, pp.1401-1420.

1997 - Ḫašū and Ḫašūwan: A Contribution to North Syrian History and Geography, „UF“ 29, p.1-66.

Bayram S.

1997 - New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts, "Archivum Anatolicum" 3, Ankara, p.41-66.

Beal R.

1986 - The History of Kizzuwatna and the Date of the Šunaššura Treaty, „Or.“ 55, p.424-445.

Beckman G.

1996 - *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta.

Beitzel B.J.

1992 - The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives. - In: „Mari in Retrospect“, p.35-57.

Bilabel Fr.

1927 - Geschichte Vorderasiens und Ägyptens vom 16.-11. Jahrhundert v.Chr., Heidelberg.

Bilgic E.

1945/51 - Die Ortsnamen der „kappadokischen“ Urkunden im Rahmen der alten Sprachen Anatoliens, „AfO“ 15, S.1-37.

Bin-Nun Sh.

1975 - The Tawananna in the Hittite Kingdom, Heidelberg (= TdH 5).

Brandenstein C.-G. von

1940 - Zum churrischen Lexikon, „ZA“ 46, S.83-115.

Carruba O.

1977 - Beiträge zur mittelhethitische Geschichte.1-II, „SMEA“ 18, 1977, S.137-195.

1988 - Die Hajaša-Verträge Hattis. - In: „Documenta Asiae Minoris“ (= Festschrift H.Otto), Wiesbaden, S.59-75.

Carter Ch.W.

1962 - Hittite Cult-Inventories, Chicago (Diss.).

Cavaignac E.

1931a - Les Annales de Subbiluliuma, Strassburg.

1931b - L'extension de la zone des Gasgas à l'Ouest, „RHA“ 1, fasc.4, p.101-110.

1934 - Le premier royaume d'Arménie, „RHA“ 17, p.9-14.

1954 - Notes sur deux articles du Code hittite, „RHA“ 13, fasc.56, p.35-37.

1960 - Deux itinéraires militaires de rois hittites. à propos d'un ouvrage récent, „RA“ 54/2, p.89-90.

Collins B.J.

1987 - § 54 of the Hittite Laws and the Old Kingdom Periphery, „Or“ 56, p.136-141.

Cornelius Fr.

- 1955 - Hethitische Reisewege, „RHA“ 13/57, S.49-62.
1958a - Geographie des Hethiterreiches, „Or.“ 27, S.225-251, 373-398.
1958b - Zur hethitischen Geographie: die Nachbarn des Hethiterreiches, „RHA“ 16, S.1-17.
1959a - Der Text des Hattušiliš III., geographisch erläutert, „RHA“ 17, fasc.65, S.104-116.
1959b - Die Annalen Hattušiliš I, „Or.“ 28, fasc.3, S.292-296.
1961 - Zur Geographie der Hethiter, „BiOr“ 18, S.214-218.
1963 - Neue Aufschlüsse zur hethitischen Geographie, „Or.“ 32, S.233-245.
1964 - Zur hethitischen Landeskunde. Ergebnisse der 2. W.Esch-Expedition 1962, „BiOr“ 1, S.11-15.
1967 - Neue Arbeiten zur hethitischen Geographie, „Anatolica“ 1, S.62-77.
1973 - Geschichte der Hethiter, Darmstadt.
1975 - Ein hethitischer Hexenprozess, „Revue Internationale de Droits de l'Antiquité“ XXII, Bruxelles, S.27-45.

Danmanville J.

- 1956 - Un roi hittite honore Ishtar de Šamuḫa (KUB XXXII 130), „RHA“ 14/59, p.39-61.
1962 - Le rituel d'Ishtar de Tamininga: KUB XII 5, „RHA“ 20, fasc.70, p.51-61.

Darga M.

- 1969 - Über das Wesen des *HU/WAŠI*-Steines nach hethitischen Kultinventaren, „RHA“ 27, fasc.84, S.5-20.

Dincol A.M. - Darga M.

- 1969-70 - Die Fest von Karahna, „Anatolica“ 3, S.99-118.

Delaporte L.

- 1936 - Les Hittites, Paris.
1940 - Malatya, Paris.

de Martino S.

- 1992 - Die mantischen Texte, Roma (= Chts I.7).
1995 - Die Unternehmungen des Muršili I. im südöstlichen Anatolien nach KUB XXXI 64+ (CTH 12), „AoF“ 22, S.282-296.
1996 - L'Anatolia occidentale nel medio regno Itita, Firenze (= „EOTHEN“ 5).
1998 - Le accuse di Muršili II alla Regina Tawananna secondo il testo KUB XIV 4. - In: „EOTHEN“ 9, p.19-48.

de Roos J.

1984 - Hettitische Geloften: Een teksteditie van Hettitische geloften met inleiding, vertaling en kritische noten (Diss., Universiteit van Amsterdam), Amsterdam.

1985-86 - Who was Kilišhepa?, „JEOL” 29, p.74-83.

del Monte G.

1977 - Rez.: A.Ünal, Hattušili III (Tdh 3), Heidelberg, 1974 (SMEA, fasc.XVIII, 1977, p.319-324).

1981 - Note sui tratti fra Hattusa e Kizuwatna, „OA” 20, p.203-221.

1986 - Il trattato fra Mursili II di Hattusa e Niqmepa di Ugarit, Roma (= Oriens Antiqui Collectio 18).

den Hout Th.P.J.

1994 - Der Falke und das Kücken: der neue Pharao und der hethitische Prinz?, „ZA” 84, S.60-88.

1995 - Der Ulminešub-Vertrag: Eine prosopographische Untersuchung, Wiesbaden (= „StBoT” 38).

1998 - The Purity of Kingship, Leiden - Boston - Köln.

Die Hethiter

2002 - Die Hethiter und ihr Reich, Stuttgart.

Ertem H.

1973 - Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini, Ankara.

Falkner M.

1957-1958 - Studien zur Geographie des alten Mesopotamien, „AfO” XVIII, S.1-37.

Forlanini M.

1979 - Appunti di geografia etea. - In: „Studia Mediterranea” I (=Fs.P.Meriggi), Pavia, p.163-184.

1980 - La prima lista di VBoT 68 e la provincia di Arinna, „SMEA” XXII, p.71-81.

1983 - Gašipura e Gazziaura, „Hethitica” V, p.11-19.

1985 - Remarques Géographiques sur les Textes Cappadociens, „Hethitica” VI, p. 45-67.

1988 - La regione del Tauro nei testi hittiti, „Vicini Oriente” 9, p.129-169.

A 89517

- 1997 - Gab es eine hethitische Stadt Ḫamla?, "Archivum Anatolicum" 3, Ankara, S.117-123.
- 1998 - The Geography of Hittite Anatolia in the Light of the Recent Epigraphical Discoveries. - In: "III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri" (Çorum 16-22 Eylül 1996), Ankara, p.217-222.

Forrer E.

- 1920 - Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches, Leipzig.
- 1922 - Die Inschriften und Sprachen des Ḫatti-Reiches, „ZDMG“ NF 1, S.174-269.
- 1926a - Forschungen, I/1, Berlin.
- 1926b - Die Boghazköi-Texte in Umschrift, II,2: Geschichtliche Texte aus dem Neuen Ḫatti-Reich, Leipzig (= WVDOG 42.2).
- 1928 - Armutana. - In: "RIA" 1, S.151.
- 1929 - Arzija. In: "RIA" 1/3, S.164.
- 1931 - Ḫajaša-Azzi, "Caucasica" IX, S.1-24.
- 1932 - Aripša. - In: "RIA" Bd.1/2, S.144.
- 1937 - Kilikien zur Zeit des Hatti-Reiches. "Klio" 30, S.135-186.
- 1938 - Quellen und Brunnen in Alt-Vorderasien, „Glotta“ 26, S.178-202.

Forrer E. und Unger E.

- 1928 - Alzi. - In: "RIA" 1, S.88-90.

Freu J.

- 1980 - Luwiya. Géographie historique des provinces méridionales de l'empire hittite: Kizzuwatna, Lukka, Milawatta, Nisee ("Université de Nice, Fac. De Lettres, Document", 6).

Friedrich J.

- 1924 - Ein Bruchstück des Vertrages Mattiwaza-Šuppiluliuma in hethitischer Sprache, „AfO“ 2, S.119-124.
- 1925 - Aus dem hethitischen Schrifttum, Leipzig.
- 1926-1930 - Staatsverträge der Hatti-Reiches in hethitischer Sprache, Bd.1-2, Leipzig.
- 1946 - Hethitisches Elementarbuch, II Teil, Lesestücke in Transkription, Heidelberg.
- 1959 - Die hethitischen Gesetze. Transkription, Übersetzung, sprachliche Erläuterungen und vollständiges Wörterverzeichnis, Leiden.

Garelli P.

1963 - Les Assyriens en Cappadoce, Paris.

Garstang J.

1942 - Samuha und Malatya, "JNES" 1, p.450-459.

1943 - Hittite Military Roads in Asia Minor, "AJA" 47, p.35-62.

1944 - The Hulaya River Land and Dadassas: a Crucial Problem in Hittite Geography, "JNES" 3, p.14-37.

1948 - The Location of Pabhuwa, "LAAA" 28, p.48-54.

Gonnet H.

1968 - Les montagnes d'Asie Mineure d'après les textes hittites, "RHA" 26, fasc.83, p.93-170.

Gütze A. (Goetze)

1924a - Das hethitische Fragment des Šanaššura-Vertrags, "ZA" 36, S.11-18.

1924b - Kleinasien zur Hethiterzeit. Eine geographische Untersuchung, Heidelberg.

1925 - Hattušiliš: der Bericht über sein Thronbesteigung nebst den Paralleltexten (= „MVAeG“ 29,3), Leipzig.

1929 - Zur Schlacht bei Qadeš, „OLZ“ XXXII, Kol.832-838.

1930a - Bemerkungen zu dem hethitischen Text AO 9608 des Louvre, "RHA" 1, S.18-30.

1930b - Zur Geographie des Hethiterreiches, "KIF" 1, Heft 1, S.108-114.

1930c - Die Pestgebiete des Muršiliš, "KIF" 1, S.160-251.

1930d - Neue Bruchstücke zum großen Text des Hattušiliš und den Paralleltexten, Darmstadt.

1933 - Die Annalen des Muršiliš, Leipzig (= „MVAeG“ 38).

1940 - Kizzurwatna and the Problem of Hittite Geography, New Haven.

1950 - In: "Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament" (ed. J.B.Pritchard), Princeton.

1953 - An Old Babylonian Itinerary, "JCS" 7, S.51-72.

1954 - The Linguistic Continuity of Anatolia as Shown by its Proper Names, "JCS" 8, N.2, p.74-81.

1957 - Kleinasien (II Aufl.), München.

1960 - Rez.: J.Garstang and O.R.Gurney, The Geography of the Hittite Empire, London, 1959 ("JCS" 14, 1960, p.43-48).

1962 - Rev.: "KBo X", "JCS" 16, p.24-30.

Grelais J.-P.

1988 - Les Annales Decennales de Muršili II (CTH 61.1), „Hethitica“ IX, p.17-145.

Gurney O.R.

1948 - Mita of Pabhuwa, „LAAA“ 28, p.32-48.

1973 - Anatolia c.1600-1380 B.C. - In: „Cambridge Ancient History“, vol.III/2, Ch.XV, p.659-685.

1992 - Hittite Geography: Thirty Years on. - In: „Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp“ (eds. H.Otten et al.), Ankara, p.213-221.

Güterbock H.G.

1936 - Neue Ahhijavá-Texte, „ZA“ 43, S.321-327.

1961a - The North-Central Area of Hittite Anatolia, „JNES“ 20, p.85-97.

1961b - The God Šuwaliyat Reconsidered, „RHA“ 19, fasc.68, p.1-19.

1964 - Sargon of Akkad mentioned by Ḫattušili I of Ḫatti, „JCS“ 18, 1964, p.1-6.

1973 - Hittite Hieroglyphic Seal Impressions from Korucutepe, „JNES“ 32, 1/2, p.135-147.

Güterbock H.G. and den Hartog Th.P.J.

1991 - The Instruction for the Royal Bodyguard, Chicago (= „Assyriological Studies“ 24).

Haas V.

1970 - Der Kult von Nerik, Rome (= Studia Pohl 4).

1980 - Neue Textanschlüsse zu den hethitisch-hurritischen Ritualtafel KBo XX 129, „SMEA“ XXII, S.107-112.

1984 - Die Serien *inkafzi* und *inkafzi* des AZU-Priesters, Rituale für Tašmišarri und Tatušepa sowie weitere Texte mit Bezug auf Tašmišarri, Roma (= CHS, I.Abt. Die Texte aus Boğazköy, Bd.I).

1985a - Betrachtungen zur Dynastie von Hattusa im Mittleren Reich (ca. 1450-1380), „AoF“ 12/2, S.269-277.

1985b - Die ältesten Nachrichten zur Geschichte des armenischen Hochlands. - In: „XENIA“ 17, Das Reich Urartu“ (Hrsg. V.Haas), Konstanz, S.21-30.

1994 - Geschichte der hethitischen Religion (= Handbuch der Orientalistik, Abt.I, Bd.15), Leiden.

2002 - Die hethitische Religion. - In: „Die Hethiter“, S.102-111.

Haas V. - Wegner I.

1996 - Die Orakelprotokolle aus Kuzaklı - Ein Überblick, „MDOG“ 128, S.110-113.

Haas V. - Wilhelm G.

1974 - Hurritische und luwische Riten aus Kizzuwatna, Neukirchen - Vluyn (=AOAT 3).

Hagenbuchner A.

1989 - Die Korrespondenz der Hethiter, Wiesbaden.

Hawkins J.D.

1998 - The Land of Hawa: the Hieroglyphic Evidence. - In: "Acts of the III International Congress of Hittitology, Çorum, September 16-22, 1996 (eds. S.Alp, A.Süel), Ankara, p.281-285.

Heinhold-Krahmer S.

1988 - Zu Salmanassars I. Eroberungen im Hurritergebiet, „AfO“ 35, S.79-104.

Hoffmann L.

1984 - Der Erlaß Telipinus, Heidelberg (= „TdH“ 11).

Hoffner J.A.

1965 - The Elkunirša Myth Reconsidered, "RHA", t.23, fasc.76, p.5-16.

1976 - A Join to the Hittite Mita-text, „JCS“ 28, p.60-62.

1989 - The Ulmestub Treaty (KBo IV 10 = CTH 106) with a New Join. - In: „Anatolia and the Ancient Near East (eds. K.Emre, B.Hrouda, M.Mellink and N.Özgiç), Ankara.

1997 - The Hittite Laws, Leiden-Boston-Köln.

Houwink ten Cate Ph.H.J.

1970 - The Records of the Early Hittite Empire, Leiden.

1984 - The History of Warfare According to Hittite Sources: the Annals of Hattušiliš I (Part II), „Anatolica“ XI, p.47-83.

1996 - The Hittite Dynastic Marriages of the Period between ca. 1258 and 1244 B.C., „AoF“ 23/1, p.40-75.

1998 - The alternative date for the Šunaššura Treaty (KBo I 5), „AoF“ Bd.25/1, p.34-53.

Hrozny B.

1919 - Hethitische Keilschrifttexte aus Boghazköi in Umschrift, Übersetzung und Kommentar, Leipzig (= „Boghazköi Studien“ 3).

1929 - Narām-Sin et ses ennemis d'après un texte hittite, „ArOr“ 1/1, p.65-76.

Imparati F.

1964 - Le leggi ittite, Roma.

1974 - Una concessione di terre da parte di Tudhaliya IV, „RHA“ 32, p.5-209.

1990 - Obligations et manquements culturels envers la divinité Pirwa, „Or.“ 59, p.166-187.

1992 - A propos de temoins du traite avec Xurunta. - In: „Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honor of Sedat Alp“ (ed.H.Otten, E.Akurgal, A.Süel = „I's.Alp“), Ankara, p.305-322.

Imparati F. - Saporetti C.

1965 - L'autobiografia di Hattušili I, „StClOr“ 14, p.40-85.

Jakob-Rost L.

1963 - Zu den hethitischen Bildbeschreibungen.II, „MIO“ 9, S.175-230.

1966 - Beiträge zum hethitischen Hofzeremoniell (IBoT I 36), „MIO“ 11, S.165-225.

Kammenhuber A.

1970 - A.Kammenhuber, Keilschrifttexte aus Boğazköy (KBo XVI), „Or.“ 39, fasc.4, S.547-567.

Kempinski A. and Kořak S.

1982 - CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I(?), „Tel Aviv“ 9, p.87-116.

Kinal F.

1953 - Géographie et l'Histoire des Pays d'Arzawa, Ankara.

Kinnier-Wilson J.V.

1962 - The Kurba'il Statue of Shalmaneser III, „Iraq“ XXIV, p.90-115.

Klengel H.

1963 - Zum Brief eines Königs von Hanigalbat (IBoT I 34), „Or.“ 32, fasc.3, S.280-291.

- 1964 - Neue Fragmente zur akkadischen Fassung des Aziru-Vertrages, "OLZ" 59, S.437-445.
- 1965a - Die Rolle der „Ältesten“ (LÜ^{MES} ŠU.GI) im Kleinasien der Hethiterzeit, „ZA“ 57, S.223-236.
- 1965b - Der Wettergott von Halab, "JCS" 19, S.87-93.
- 1968 - Die Hethiter und Isuwa, „OA“ 7, S.63-76.
- 1976 - Nochmals zu Isuwa, „OA“ 15, S.85-89.
- 1977 - Isuwa. - In: RIA V/3-4, S.214-216.
- 1999 - Geschichte des Hethitischen Reiches, Leiden-Boston-Köln.

Klinger J.

- 1998 - Zur Historizität einiger hethitischer Omina, „AoF“ 25/1, S.104-111.

Korošec V.

- 1931 - Hethitische Staatsverträge. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung, Leipzig.
- 1942 - Podelitev hetitske pokrajine Dattase Ulmi-Tesapu (= KBo IV 10), Ljubljana.

Kořak S.

- 1978 - The Inventory of Mannini (CTH 504), „Linguistica“ 18, p.99-123.

Koşay H.Z.

- 1972 - Hitit Tapınığı Samuha Nerededir?, „Belleten“ 36, Sayı 144, s.463-468.

Kronasser H.

- 1963 - Die Umsiedlung der schwarzen Gottheit, Wien.

Köhne C.

- 1972 - Bemerkungen zu kürzlich edierten hethitischen Texten, „ZA“ 62, S.236-261.

Landsberger B.

- 1939 - Über den Wert künftiger Ausgrabungen in der Türkei, „Belleten“ III, S.207-241.

Laroche E.

- 1951 - Recueil d'onomastique hittite, Paris.

- 1953 - *Suppiluliuma II*, „Revue d'Assyriologie et d'Archeologie Orientale" 47, p.70-78.
- 1958a - *Lécanomancie Hittite*, „RA" 52, p.150-162.
- 1958b - *Études sur les hiéroglyphiques hittites*, „Syria" 35, p.252-283.
- 1959 - *Dictionnaire de la langue louvite*, Paris.
- 1961 - *Études de toponymie anatolienne*, „RHA" 69, p.57-98.
- 1965-68 - *Textes mythologiques hittites en transcription*. I - „RHA" 23, 1965, p.63-178; II - „RHA" 26, 1968, p.7-90.
- 1966 - *Les Noms des Hittites*, Paris.
- 1972 - *Catalogue des textes hittites*, Supplement 1, „RHA" 30, p.94-133.
- 1976 - *Glossaire de la langue hourrite*. Première partie (A-L), „RHA" 34, p.1-161.
- 1985 - *Toponymes Hittites ou Pre-Hittites dans la Turquie moderne*, „Hethitica" VI, p.83-102.

Lebrun R.

- 1976 - *Samuha foyer religieux de l'empire Hittite*, Louvain-la-Neuve.
- 1980 - *Hymnes et prières hittites*, Louvain-la-Neuve.
- 1983 - *Studia ad civitates Lawazantiya et Samuha pertinentia II*. A. La tablette KUB LI 79 = Bo 585. B.A propos de KUB XLVIII 123. C. A propos de la rivière Tarmanna, „Hethitica" V, p.51-63.

Lewy J.

1950. *Ḫattu, Ḫattu, Ḫatti, Ḫattuša, and „Old Assyrian"Ḫattum*, „ArOr" XVIII/3, p.366-441.
- 1952 - *Studies in the Historic Geography of the Ancient Near East*. I. Šamši-Adad's Journey from Subat-Enlil to Mari, II. Old Assyrian Caravan Roads, „Or." 21, p.1-12, 265-292, 393-425.
- 1956 - *Old Assyrian Evidence Concerning Kussar*, „HUCA" 33, p.45-57.
- 1961 - *Assuritica*, „HUCA" 32, p.31-74.
- 1962 - *Old Assyrian Evidence Concerning Kussara and its Location*, „HUCA" 33, p.45-57.

Liverani M.

- 1988 - *The Fire of Ḫaḫḫum*, „OA"27, p.165-171.
- 1992 - *Studies on the Annals of Ashurnasirpal II*. 2: Topographical Analysis (*Quaderni di Geografia Storica*, 4), Roma.

- Loon van M.**
1974 - The Euphrates Mentioned by Sarduri II of Urartu. - In : „Fa.Güterbock“, p.187-194.
- Marqueen J.G.**
1986 - The Hittites and their Contemporaries in Asia Minor, London (II edit.).
- McMahon G.**
1991 - Hittite State Cult of the Tutelary Deities, Chicago (= Assyriological Studies, v.25).
- Mayer L.A. and Garstang J.**
1923 - Index of Hittite Names, Section A. Geographical. Part I, London.
- Meriggi P.**
1962 - Über einige Fragmente historischen Inhalts, „WZKM“ 58, S.66-110.
- Miller J.**
1999 - The Expeditions of Hattusili I to the Eastern Frontiers, Tel Aviv (MA, Tel Aviv University).
- Neu E.**
1974 - Der Anitta-Text, Wiesbaden (= „StBoT“ 18).
- Neumann G.**
1988 - Die hethitisch-luwischen Ortsnamen auf *-issa-* und *-arssa-*. In: „*Documenta Asiae Minoris*“ (Fs. H.Otten), Wiesbaden, S.255-261.
- Oettinger N.**
2002 - Indogermanische Sprachträger lebten schon im 3.Jahrtausend v.Chr. in Kleinasien. - In: „*Die Hethiter*“, S.50-55.
- Orlin L.L.**
1970 - Assyrian Colonies in Cappadocia, The Hague - Paris.
- Otten H.**
1938 - Ein Totenritual hethitischer Könige, „MDOG 78, S.3-11.
1950 - Die Gottheit Lelwari der Boğazköy-Texte, „JCS“ 4, S.119-136.
1951 - Zu den Anfängen der hethitischen Geschichte, „MDOG“ 83, S.33-45.
1953a - Ein kananaanischer Mythos aus Boğazköy, „MIO“ Bd.1, H.1, S.125-150.

- 1953b - Die inschriftlichen Funde. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Boğazköy im Jahre 1952, "MDOG" Bd.86, S.59-64.
- 1957 - Keilschrifttexte, "MDOG" 91, 1957, S.73-84.
- 1958a - Keilschrifttexte [Boğazköy 1952], "MDOG" 91, S.73-84.
- 1958b - Die erste Tafel des hethitischen Gilgamesch-Epos, "IM" 8, S.93-125.
- 1959-60 - Ein Brief aus Hattusa an Babu-alyu-iddina, "AfO" 19, S.39-46.
- 1963 - Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches, "MDOG", Bd.94, S.1-23.
- 1967 - Ein hethitischer Vertrag aus dem 15./14. Jahrhundert v. Chr. (KBo XVI 47), "Istanbuler Mitteilungen" 17, S.55-61.
- 1971 - Ein hethitisches Festritual, Wiesbaden (= „StBoT“ 13).
- 1973 - Hatra. - In: "RIA", Bd.IV/2-3, S.150.
- 1981 - Die Apologie Hattusiliš III. Das Bild der Überlieferung, Wiesbaden (= „StBoT“ 24).
- 1988 - Die Bronzetafel aus Boğazköy. Ein Staatsvertrag Tuthališa IV, Wiesbaden (= „StBoT“, Beih.1).

Otten H. - Rüster Chr.

- 1982 - Textanschlüsse und Dublikate von Boğazköy-Tafeln (81-90), „ZA“ 72, S.139-149.

Pecchioli-Daddi F.

- 1982 - Mestieri, professioni e dignita nell, Anatolia itita (= *Incunabula graeca* 79), Roma.

Ramsay W.M.

- 1962 - *The Historical Geography of Asia Minor*, Amsterdam (repr. from 1890, London).

Riemschneider K.

- 1962 - Hethitische Fragmente historischen Inhalts aus der Zeit Hattusiliš III, „JCS“ 16, S.110-121.

Rost L.

- 1963 - Zu den hethitischen Bildbeschreibungen, „MIO“ Bd.IX, S.175-239.

Russell H.F.

- 1984 - Shalmaneser's Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia According to the Assyrian Sources, „AnSt“ 34, 1984, p.171-201.

Safrastyan A.

- 1929 - Hittite Place Names. „Masis“, v.1, Nr.5, pp.104-107, v.1, Nr.8, p.189-192.
1947 - Kizzuwatna and some of its periphery (Rez. on: A.Goetze, Kizzuwatna and the problem of Hittite Geographie, New Haven, 1940). „BiOr“ 1947/2, p.38-46.

Salvini M.

- 1967 - Nairi e Urartu. Contributo alla storia della formazione del regno di Urartu, Roma.
1994 - Una lettera di Hattusili I relativa alla spedizione contro Ḫahḫum, “SMEA”, fasc.XXXIV, p.61-80.

Sayce A.H.

- 1930 - Hittite and Moscho-Hittite. „RHA“ 1, fasc.1, p.1-8.

Schulz M.

- 1994 - Die Terminologie des hethitischen SU-Orakels. Eine Untersuchung auf der Grundlage des mittelhethitischen Textes KBo XVI 97 unter vergleichender Berücksichtigung akkadischer Orakeltexte und Lebermodelle. I. „AoF“ 21, S.73-124, II. „AoF“ 21, S.247-304.

Schuler E. von

- 1957 - Hethitische Dienstanweisungen für höhere Hof- und Staatsbeamte, Graz.
1965 - Die Kalkäer. ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien, Berlin.

Siegelova J.

- 1986 - Hethitische Verwaltungspraxis im Lichte der Wirtschafts- und Inventardokumente. I-III, Praha.

Singer I.

- 1985 - The Battle of Nigriya and the End of the Hittite Empire. „ZA“ 75, p.100-123.
1991 - The Title „Great Princess“ in the Hittite Empire. „UF“ 23, p.327-338.

Sommer F.

1920 - Ein hethitisches Gebet, „ZA“ 33, S.85-102.

1947 - Hethiter und Hethitisch, Stuttgart.

Sommer F. - Falkenstein A.

1938 - Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II).
München.

Soucek V. Und Siegelova J.

1974 - Der Kult des Wettergottes von Ḫalap in Hatti, „ArOr“ 42, S.39-52.

Starke F.

1985 - Die Keilschrift-luwischen Texte in Umschrift, Wiesbaden (= StBoT 30).

Stefanini R.

1962 - Studi inizi, „Athenaeum“ 40, p.21-36.

1965 - KBo IV 14 = VAT 13049 (Atti della Accademia Nazionale dei Lincei
XX), Roma, p.39-79.

Sturtevant E. and Bechtel G.

1935 - A Hittite Chrestomathy, Philadelphia.

Tani N.

2001 - More About the „Hešni Conspiracy“, „Aof“ 28, p.154-164.

Taracha P.

1997 - Zu den Tuḫulija-Annalen (CTH 142), „Die Welt des Orients“ 28, S.74-84.

Ünal A.

1974 - Ḫattušili III, Bd.1.1 und 1.2, Heidelberg.

Weidner E.

1923 - Politische Dokumente aus Kleinasien, Leipzig.

Werner R.

1967 - Hethitische Gerichtsprotokolle, Wiesbaden (= „StBoT“ 4).

Wilhelm G.

1982 - The Hurrians, London.

1988 - Zweite erste Zeile des Šunaššura-Vertrages. - In: "Documenta Asiae Minoris" (= Festschrift H.Otten"), Wiesbaden, S.359-370.

1997 - Kuşaklı-Sarissa. Bd.1: Keilschrifttexte, Fasc.1, Rahden/Westf.

Wilhelm G. - Böse J.

1989 - Absolute Chronologie und die hethitische Geschichte des 15. und 14. Jahrhunderts v.Chr. - In: High, Middle or Low? (Acts of an International Colloquium on Absolute Chronology Held at the University of Gothenburg 20th-22nd 1987)[= Studies in Mediterranean Archaeology], Gothenburg, S.74-117.

Yakar J.

1980 - Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire, „MDOG“ 112, p.75-94.

1992 - Beyond the Eastern Borders of the Hittite Empire: an Archaeological Assessment. - In: „Fs.S.Alp“, p.507-516.

Zuntz L.

1937 - Un testo ittita di scongiuri, „Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed Arti“, 1937, T.XCVI, P.2, p.477-496.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

- աա. - արական անձնանուն.
աի. - իգական անձնանուն.
աձ. - անհոլով ձև.
աքք. - աքքադերեն.
բաց. - բացառական հոլով.
ԴԿ - Դիմային կողմ.
Է. - եքնդիակական.
թկզ. - թերակղզի
լիդ. - լիդերեն.
լուվ. - լուվիերեն.
ՆԻ - Նաբոուսիլիա III-ի Ինքնակենսագրությունը.
խեք. - խեքերեն.
խուրթ. - խուրթիերեն.
կար. - կարիերեն.
հ. - հայցական հոլով.
հայ. - հայերեն
հե. - հնդեվրոպական նախալեզու.
ՀԿ - Հակատակ կողմ.
հնվր. - հնավայր.
հուն. - հունարեն
ա. - սեռական հոլով.
Սև - Սուսայիլուլիումաս - Խուկկանա (այսյանազիր).
ՍՇ - Սուսայիլուլիումաս - Շառտիվազա (այսյանազիր).
տ. - տրական հոլով.
ու. - ուղղական հոլով

ՀԱՆԴԵՍՆԵՐ ԵՎ ԺՈՂՈՎԱՑՈՒՆԵՐ

- ՊՐԴ - Պատմա-բանասիրական հանդես (Երևան).
ՄԱԱԵԺ - Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ (Երևան).
ИФЖ - Պատմա-բանասիրական հանդես.
BOHA - Լրաբեր հասարակական գիտությունների (Երևան).
ABoT - Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri (Ankara, 1948).
AfO - Archiv für Orientforschung (Graz).

- AJA - American Journal of Archaeology (Princeton - Concord).
- AJSL - American Journal of Semitic Languages and Literatures (Chicago).
- AnSt - Anatolian Studies (London).
- AOATS - Alter Orient und Altes Testament. Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients (Hrsg. von Kurt Bergerhof - Manfred Dietrich - Oswald Loretz). Sonderreihe (Neukirchen).
- AOF - Altorientalische Forschungen (Berlin).
- ArOr - Archiv Orientalní (Praha).
- ASVOA,4.3 - Atlante storico del Vicino Oriente antico, Fascicolo 4.3, Anatolia: Impero Hittita, Pavia, 1986 (M.Foianini, M.Marazzi).
- BIOr - Bibliotheca Orientalis (Leiden).
- CHs - Corpus der Hurratischen Sprachdenkmäler (Roma).
- CTH - E.Laroche, Catalogue des textes hittites, Paris, 1971.
- GHE - J.Garstang and O.R.Gurney, The Geography of the Hittite Empire, London, 1959.
- HUCA - Hebrew Union College Annual (Cincinnati).
- IBOT - Istanbul Arkeoloji Müsclerinde bulunan Boğazköy Tabletlerindeki Seçme Metinler (Istanbul, 1944ff.).
- IM - Istanbulische Mitteilungen (Istanbul).
- JCS - Journal of Cuneiform Studies (New Haven).
- JEOL - Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Geselschap „Ex Oriente Lux“ (Leiden).
- JNES - Journal of Near Eastern Studies (Chicago).
- KBo - Keilschrifttexte aus Boghazköy (Leipzig und Berlin, 1916ff.).
- KfF - Kleinasiatische Forschungen (Weimar).
- KUB - Keilschrifturkunden aus Boghazköy (Berlin, 1921ff.).
- LAAS - Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology (Liverpool).
- MDOG - Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft (Berlin).
- MIO - Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (Berlin).
- MVAuG - Mitteilungen der Vorderasiatisch-Ägyptischen Gesellschaft (Berlin).
- OA - Oriens Antiquus (Roma).
- OLZ - Orientalistische Literaturzeitung (Berlin).
- Or. - Orientalia (Roma).
- RA - Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale (Paris).
- RGTC - Répertoire Géographique des Textes Cuneiformes (Wiesbaden).
- RGTC.5 - Kh.Nashef, Die Orts- und Gewässernamen der mittelbabylonischen und mittelasyrischen Zeit, Wiesbaden, 1982.
- RGTC.6.1 - J.F. del Monte und J.Tischler, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Wiesbaden, 1978.

- RGTC.6.2** - J.F. del Monte, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Wiesbaden, 1992.
- RGTC.9** - I.M. Diakonoff and S.M. Kashkai, Geographical Names According to Urartian Texts, Wiesbaden, 1981 (= RGTC 9).
- RHA** - Revue hittite et asianique (Paris).
- RIA** - Reallexikon der Assyriologie (Berlin - New York).
- SMEA** - Studi Micenei ed Egeo-Anatolici (Roma).
- StBoT** - Studien zu den Boğazköy-Texten (Wiesbaden).
- StClOr** - Studi Classici e Orientali (Pisa).
- TAVO** - Tübinger Atlas des Vorderen Orient (Tübingen).
- TdH** - Texte der Hethiter, Heidelberg (1971ff.).
- UF** - Ugarit-Forschungen Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien - Palästina (Neukirchen-Vluyn).
- VBoT** - A.Götze, Verstreute Boğazköi-Texte (Marburg, 1930).
- WZKM** - Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes (Wien).
- ZA** - Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie (Berlin).
- ZDMG** - Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Wiesbaden).

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՇԱՆՆԵՐ

- ♣ - Տեղագրության վերաբերյալ հեղինակային դիտարկումներ.
- ♠ - Հատուկ անուններ.
- ➔ - Հղումը համապատասխան տեղանվան վրա.
- [ ] - Բնագրում վերականգնված հատված.

Գ Լ ՈՒ Ն 1

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

¹⁸⁰Alatarna/e

- ¹⁸¹A-la-tar-ma-aš (u) (KUB II 1 Գ4 I 45)
¹⁸²A-la-tar-me-za (p) (KBo IV 14 Գ4 II 11)
¹⁸³A-la-tar-ma (aw) (KUB XXIII 72 Գ4 34; KUB II 1 Գ4 III 36)

Տեղադրությունը:

¹⁸¹RGTC 6.1, S.6f. (Իսուվայի և Պախտուվայի մեքոնակայրում); *Erten*, 1973, p.7.

1) Իսուվայում *Նաթրեռդից* հարավ (*Kanawum*, 1948, c.112):

2) Նիխիրիայի մոտ (¹⁸¹Nihiriya →) Խատանի շրջակայքում; KBo IV 14-ում և KUB XXIII 72-ում հիշատակվող քաղաքներից նույնական են (*Meriggi*, 1962, S.86).

3) Նիխիրիայից հյուսիս կամ արևմուտք (վերջինս ժաման. *Բալիս* գետի վերին հոսանքների շրջանում)(*Miller*, 1999, p.120 n.363):

Առաջարկված տեղադրություններից երկուսը (1,2) հենվում են KBo IV 14-ի տվյալների վրա, որտեղ հիշատակվում է Նիխիրիայի մեքոնակայրում տեղի ունեցած խեթա-ասորեստանյան ճակատամարտը: Նիխիրիայի հետ կապը, KUB XXIII 72-ի հատակ տեղեկության հետ համադրմամբ (այստեղ Ալատարման ներկայանում է որպես Իսուվայի կամ նրա դաշնակիցներից մեկի տարածքում գտնվող վարչական միավոր), առայժմ կարող է միայն ակնարկել դրա Իսուվայի հարավային կամ հարավ-արևմտյան մասերում գտնվելու օգտին: Այնուամենայնիվ, տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

◊

¹⁸⁴Paḫaṣaš – Պախտուվաս (աա)(KUB XXIII 72)

¹⁸⁵LAMMA – Պախտուվան/հովանավոր աստված (KUB II 1)

¹⁸⁶Ala – Պախտուվան/հովանավոր աստված (KUB II 1)

KUR ¹⁸⁷Ala(ya) (AlSe/)

- KUR ¹⁸⁷A-al-zi-ya (in) (KUB XV 34 I 58 – KUB XV 38 I 6')
¹⁸⁸A-al-zi-ya-az (p) (KUB XV 35 + KBo II 9 I 34)
¹⁸⁹Al-zi-ya-az (p) (KUB XIX 20 Գ4 3')

KUR ^{URU} Al-zi-ya (ած)	(KUB III 87, 16')
KUR ^{URU} Al-še	(KBo I 1 Դ4 25,26; KBo 1 3 Դ4 3,10,12; KBo XXVIII 113 Դ4? 12' [բոլորը աքք.])
KUR ^{URU} Al-še	(KBo I 4 II 9; KBo I 2 Դ4 6',7' [բոլորը աքք.])
[...]Al-ši	(KBo X 12 II 14)
KUR ^{URU} Al-še-i-ú (տրմ.)	(KBo I 1 Դ4 50)
KUR ^{URU} Al-ša-i-ú (տրմ.)	(KBo I 2 Դ4 31')
KUR ^{URU} Al-[...]	(ABOT 16, 2')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.10 (Սուրբադուխի և Տիգրիսի վերին հոսանքների միջև); RGTC 6.2, S.3; Ertem, 1973, p.8f.*

1) = ասորեստ, աղբ. Enzite, դասական աղբ. Անզիտենն (Anzite) - Եփրատի, Արածանիի և Տիգրիսի ակունքների միջև, նաև Խարապուտից արևելք և հարավ-արևմուտք ընկած շրջանները (*Forrer, 1920, S.29; 1926a, S.128ff.; Forrer und Unger, 1928, S.88ff.; Weidner, 1923, S.8 Anm.1; Götz, 1957, S.185; Գուրզաձե, 1959, c.362; 1960, c.195; Դափնաձե, 1961, c.356; Kinnier-Wilson, 1962, p.103; von Schuler, 1965, S.66; Խոստրա, 1971, c.114cn.; Գոսաձե, 1978, c.75; Russell, 1984, p.180ff.; RGTC 9, p.7; RGTC.5, S.27; Haas, 1985b, S.22):*

2) Անտիկ աղբ. Արզանենն (Arzanene)(*Cavaignac, 1934, p.13; Կոստյա, 1948, c.22, 143 (Սասունից արևմուտք); Wilhelm, 1982, p.25; Astour, 1979, p.2):*

♣

Ալզիի տեղադրությունը Իսուվայից հարավ-արևելք և արևելք հենվում է ինչպես խեբրական, այնպես էլ ասորեստանյան տեքստերի վկայությունների և հետազայի հայկ. Աղծնիցի հետ համադրման վրա:

♠

*Antaratli - Անտարատլի (աա) (KUB III 87)

KUR^{URU} Amb/para

^{URU} Am-ba-ra-za (p)	(KUB XL 80 Դ4 12)
^{URU} Am-pa-ra (ած)	(KBo XVIII 50 Դ4 7,8)
KUR ^{URU} Am-ba-ra	(KBo XVI 20, ձախ սյուն.6')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.13; Ertem, 1973, p.9.*

= բյուզ, աղբ. *Ամարա* (*Աբարա*) (*Amara/Abara*)՝ պավլիկյանների ամրոցը ժաման. *Պիլոլոլիի մոտ* (*Fortanini, 1979, p.173 n.37*):

Ամարան մեկն է *Եփրատից* արևմուտք տեղադրվող այն քնակավայրերից, որոնք խեթական տեքստերում համարվում են Իսուվայի մասը կամ սերտորեն առնչվում են այս պետության հետ (*Simons, Malciya*): Այս կարող է վկայել այն մասին, որ Իսուվան տարածվում էր նաև գետից արևմուտք:

¹⁸¹ *Aparhula*

^{181a} A-pár-hu-u-la-an (h) (KUB XXIII 72 ԴԿ 29)

^{181b} A-pá[r-hu-u-la-an] (h) (KUB XXIII 72 Զ4 10)

[^{181c} A-pár]-hu-u-la-an (h) (KUB XXIII 72 ԴԿ 9)

Տեղադրությունը:

^a *RGTC 6.1, S.26; Ertem, 1973, p.12.*

Տեքստից կարելի է ենթադրել, որ այս քաղաքը հազիվ թե գտնվեր Իսուվայի կամ Նրա հետ միևնույն տեքստում հանդես եկող շրջաններից մեկի տարածքում: Այն հստակ հայտարարվում է որպես խեթական արքային պատկանող տարածք (նույնը նաև մյուս երեք քաղաքների մասին - ¹⁸²*Halmišna*, ¹⁸³*Hurša*, ¹⁸⁴*Pahhura* →): Տես **Գլուխ 2**. «Տեքստեր»:

¹⁸⁵ *Aranzahi*

^{185a} A-ra-an-za-ha-zš (u) (KUB XVII 9 I 14,19)

^{185b} A-ra-an-za-hu-aš (u) (KUB XVII 9 I 34)

^{185c} A-ra-an-za-ha-an (h) (KUB XVII 9 I 37)

[^{185d} A-ra-an-za-ha-an-na (h) (KUB XXXVI 64 III 2')

]A-ra-an-za-ši-in (h) (KUB XXXVI 55 III 22')

^{185e} A-ra-an-za-ši (uš). (KBo XV 62 ԴԿ III 14'; KUB XVII 9 I 26; Bo 68 I 16')

^{185f} A-ra-an-za[... (KUB XVII 9 I 40)

^{185g} A-ra-an-za-ši-i[...] (KUB XXXIII 120 II 78)

A-ra-an-zi-ip-ši-na-a-ša (KBo XX 129 II 27)

A-ra-an-zi-hu-u-pa (KBo XX 129 II 31)

^{185h} A-ra-an-za-ši-i (KUB XXXIII 120 I 32)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.524f. (*Տիգրիսը կամ Մուրադսուն*; *Ertem, 1973, p.193.*

1) *Տիգրիսը կամ Մուրադսուն* (*Gelb. – In: „Fs.Della Vida“ 1, p.379.* հղումը ըստ RGTC 6.1):

2) *Տիգրիսը* (*Կաթուղի, 1948, c.60; Oettinger, 2002, S.55, map; Haas, 2002, 107*):

♣

Քոլոր վկայությունները պահպանվել են խորրիական ծագման առասպելաբանական կամ ծիսա-պաշտամունքային քնույթի տեքստերում: Տիգրիսի կամ Արածանիի միջև ընտրության հնարավորությունները մեծ չեն: Համենայնդեպս, անվանաբանական մակարդակով կարելի էր հակվել երկրորդի կողմը:

Կազմությունը:

1) Երկրորդ քաղաքի: zah-ը պետք չէ քիսցնել կասսիտերեն -սի կամ -zah «արև» քառից, այլ «ճահիճ, լիճ» նշանակող խորրիերեն քառից, որը կարելի է համեմատել հայերեն և վրացերեն sah- (сах-) քառի հետ (նշանակում է «ճահիճ»)(*Կաթուղի, 1948, c.203 прим.3*):

2) Ծագում է խորր. Arasñih, Aranzih և սուրար.Aranzu, Aranšuh ձևերից. խեթական ձևը ներկայացնում է վերոհիշյալ միավորումը (*Gelb. – In: „Fs.Della Vida“ 1, p.379*):

3) Ծագում է հայ. ar(a)z «սալիսակ, փայլուն» արմատից (*Ճաթուղի, 1988, c.74*):

¹⁸⁰Arhita/Erhita

¹⁸¹A-ar-hi-i-ta (ամ) (KUB XXIII 72 Դ⁴ 43)

¹⁸¹Ar-hi-ta (KUB XXVI 39 I(?) 32)

¹⁸¹E-ar-hi-ta (KUB XXVI 62 IV 34')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.31; *Ertem, 1973, p.14.*

1) ¹⁸¹Arhita = ¹⁸¹Erhita (*Forrer, 1931, S.8*). տեղադրություն չի առաջարկվում:

2) Հարավ-արևելյան *Հայաստանում* Ուրա, Ինգալպա, Արիպա, Խալիմանա, Հայասա և մյուս քաղաքների շրջանում (*Մոհամմա, 1956, c.103ca.*):

3) Հայկ. *Օռնիքի Քրիի քաղաքից* (ժաման. *Քեղի*) հյուսիս-արևելք (*Պատմ. 1971, Կ. 109 և 140*):

4) Պախխուվայում (Հայաստանի մասը), հայկ. *Հաշտեանցի Երիզա* ավանը (*Հաշտոտյան, 1998, էջ. 36, 88, 90*):

5) = ուրարտ. աղբ. Արի *Վանա լճից* արևմուտք (*Jahukyan, 1961, p. 359*):

Ք

Տեղադրությունը *Երիզատի* վերին հոսանքներում՝ Կումմախայի (→)(հայկ. *Անի-Կամախ*) և Պախխուվայի (→) հարևանությամբ (հնարավոր է, ոչ անմիջական) հենվում է KUB XXIII 72+-ի ենթատեքստի վրա, որտեղ հիշատակվում են 1) Արխիտայի զորքի առկայությունը Կումմախա քաղաքի շրջանում, 2) Պախխուվայի և Արխիտայի դաշնակից լինելը, 3) Դաշնակիցների հարձակումները Իսուվայի և Տիմմիայի (→)(ժաման. *Չիմին*) վրա: Վ.հաշտոտյանի համադրությունը *Երիզա* ավանի հետ (1998) հենվում է այն մտայնության վրա, որ խեթերը այս տեղանունը կարող էին քարգմանել խեթերին:

Արխիտայի մոտավոր տեղադրությունը կարող է ծառայել որպես լրացուցիչ փաստարկ Հայաստանի *Երզնկայի* շրջանի հարևանությամբ գտնվելու օգտին:

Կազմությունը:

1) Խեթ. *arha-irha* «սահման», որից տեղանունը պիտի նշանակեր «սահմանային, եզերական» (*Копыцкий, 1948, Կ. 60 прим. 1, Կ. 96-97 прим. 2* [հմտ. Մամիկոնյանների *Երախանի* քաղաքը]: *Джукьян, 1964, Կ. 74 և 1987, էջ. 334; Հաշտոտյան, 1998, էջ. 44* [հայ. *երեզ «եզր»* բառից, խեթական ձևը հայկական տեղանվան քարգմանությունն է խեթ. *arha* «սահման»]:

2) Հնարավոր է, առկա է -ira տեղանվանակերտ վերջածանցը (տես *Schuler, 1965, S. 103*):

◇

⁴U takšannaš - takšannaš Ամպրուպի աստված (KUB XXVI 39)

Արիտա

¹KU A-ri-i-hu-u-wa (աճ) (KBo XVI 42 Գ4 9')

²KU A-ri-i-hu-w[ai] (KUB XL 90 Գ4 14')

Տեղադրությունը:

¹ RGTC 6.1, S. 31; *Ertem, 1973, p. 14* (A-ri-i-ai-hu).

Քաղաքի տեղադրության համար որևէ կովան չկա:

LE:MOIS SU.GI – ավագներ (KBo XVI 42)

URU Aripia

URU A-ri-ip-ia-aš (u)	(KBo IV 4 IV 5)
URU A-ri-ip-ia-a-an (h)	(KBo III 4 IV 37,39; KBo IV 4 IV 12)
URU A-ri-ip-ia-a (am)	(KBo IV 4 IV 4,16,20)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.37; Ertem, 1973, p.16.*

1) *Վանա լճի* արևմտյան ափին գտնվող *Կզվան դաղը* կոչվող բերակղզում (*Forrer, 1931, S.16ff.; 1932, S.144; Monandak, 1956, c.99ca.; Haas, 1985, S.276f. Anm.86:*

2) *Էրզրումի* մոտ գտնվող լիճ-ճահճի ափին ընկած *Բերդակ* կամ *Քյոսե-Մեհմեդ* գյուղերից մեկը, որտեղ VI դարի քյուզ աղբյուրը հիշատակում է *Արաբեսոն* (Arabesson) բնակավայրը: Չի քաջատվում նույնացումը *Սերաստրայի* և *Եփրատյայի* մոտ գտնվող *Արաբիսոս* (Arabisos) կամ *Արեպսուն* (Arepoun) բնակավայրի հետ (*Копанков, 1948, c.54 caa.:*

3) *Արաբկիլից* արևելք *Եփրատի* արևմտյան ափին գտնվող ճահճային տարածքում, քանի որ *Մուրսիլիս* II-ը յի հիշատակում *Եփրատի* զետեանցումը (*Adontz, 1946, p.39f.:*

4) = ժաման. *Գիրեսուն* (անտիկ աղբ. *Կերասունտ*) (*Goetze, 1940, p.50; Garstang, 1943, p.50f.; GHE, p.37ff.; Дьяконов, 1968, c.82 прим.16:*

5) ժաման. *Կենկիսի* զետաբերանի մոտ *Աև ժուլի* ափին (*Jahekiun, 1961, p. 385f.; Cornelius, 1973, S.3,193f.:*

6) ժաման. *Բինգոլի* և *Պյատրաքրի* միջև: «*Մուրսիլիս II-ի տարեգրություններում*» հիշատակվող «ծովը» կարող է լինել ժաման. *Չազար գյուղ* կամ *Գոչըուն լիճը* [= *հայկ. Ծովք - Ա.Ր.Մeriggi, 1962, S.82, 86; Բարսեղյան, 1963, էջ.310-311:* *Ծովքի* կամ *Վանա լճի* արևմտյան ափին (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93 ժան.4:*

7) *Չավանարար*, եղել են երկու համանուն քաղաքներ (*Howanek, 1970, p.66:*

8) *Թորթուն* գետի ավազանում, որտեղ գտնվում է *Թորթունի լիճը* (*Хаватрак, 1971, c.138ca.:* *Ճորոխի* միջին ավազանում, *Արար կայն* քերոջ *Ապերից* քիլ հյուսիս-արևելք, *Ճորոխի* մի քևի վրա (*Խաչատրյան, 1998, էջ 35:*

9) *Երզնկայի մոտ (ASVOA 4.3):*

Խերա-հայաստան ընդհարումների համատեքստը, նաև Հայաստանի Արիֆտա քաղաքի մեթոնալցությունը Կունմախային և Պախիտուվային (տես *Arhita, Pakhuta*), ավելի հավանական են դարձնում Արիասայի տեղադրությունը *Էրզրումի* շրջանում ճահճացած լճի կամ *Մորթումի* չճի մոտ (2,8,9):

Կազմությունը:

1) Յե. *reir- «մաքուր» (*reir- «քերել, քերծել»)(*Jahnkyan, 1961, p.385f.[= 1964, 62ՇԼ.]*) տեղանվանակերտ -sa վերջածանցով:

2) -sa վերջածանցով (*Դսորթաթա, 1961, c.208*).

3) Համեմատում է *Էզնյան ծովի* ավազանում անտիկ աղբյուրներով վկայված հնդեվրոպական ծագման (դակա-միսիական) *Արիսքն* (*Arisbe*) տեղանվան հետ, վերջինս մասնատելով որպես *Ar-isbe* (*Ջահուկյան, 1970, էջ 79*, հղում է է.Ֆոտերին):

4) Արևմտակովկասյան (արխազա-աղբյան) ծագում ունի, որտեղ երկրորդ քաղաքիչը կարարդիներեն և աղղերեն *acw* «ջուր» բառից (*Ջահուկյան, 1987, էջ. 335-336*):

5) Հավանաբար, հիմքում ընկած է *arira-* բառը (ինչ-որ անհայտ նյութական կազմություն) -issa տեղանակերտ վերջածանցով (*Neumann, 1988, S.255 Anm.4*):

6) Հայ. *առ* «կողքին, աջև» + *ալի* (*խաչատրյան, 1998, էջ 44*). սկզբնապես կարող էր հնչել *Araps:

*Տես *Էզնյան ծովի* ավազանում (*Տրոսդա, Լեսրոս, Քոտոխ* և այլն) անտիկ աղբյուրների հիշատակած համահունչ մեծաքանակ տեղանունները և անձնանունները, որոնց հնդեվրոպական ծագում է վերագրվում (*Դանթո, 1967, c.143ՇԼ.*): Հեղինակը այս տեղանունները մեկնաբանում է խեթերենով (*Ar* դիցանուն + *isa/w* «ծի») և բառացի մեկնաբանում «հեծյալ Ար» կամ «Ար աստծո ծի», սակայն գտնում է, որ քարգմանում «հեծյալ Ար» կամ «Ար աստծո ծի», սակայն գտնում է, որ դրանք կարելի է քարգմանել նաև որպես «Ար աստծո սրբավայր»: Հայաստան տեղանվան պարագայում հնարավոր է ենթադրել դրափոխություն (*sp > ps*):

^{CHU} AriwaՏՏսիլ[...?]

^{CHU} A-ri-wa-aš-su-hi[...] (IBoT II 131 ԴԿ 13)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.I, S.37*.

* Քաղաքի տեղադրության համար որևէ կովան չկա:

(KUR)^{EBU} Armatana

^{EBU} Ar-ma-ta-na-ai (u)	(KBo VI 28 94 13)
[ ] Ar-m[a-ta-na-an (h)	(KUB XXXIV 32, 8')
KUR ^{EBU} Ar-ma-ta-na (aai)	(KBo 1 1 13.22[awpp]; KBo 1 2 94 3'; KBo XIV 8 III 8'.17'.19'; KUB XXXIV 32, 11')
[ ] ^{EBU} Ar-ma-ta-na	(KBo XII 67, 13')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.388; Ertem, 1973, p.17.*

1) Տեղադրություն չի առաջարկվում, սակայն ենթադրաբար համարվում է կասկալեան երկիր (Փ.Սահայի հյուսիս-արևելքում)(*Farrer, 1928, S.151*):

2) Բուռվայից հարավ (*Farrer, 1928, S.151; Goetze, 1940, p.25f; Altman, 2000, p.13*): Խաթրիի հարավ-արևելքում (*Goetze, 1960, p.46*): *Մալաթիայից* հարավ (*ASVOA.4.3, map XVI*):

3) = ժաման. *Ռամիտհա* (Ramitha), *Լադդիկենայի* մոտ, *Չյուսիսային Աֆրիկայում* (*Cornelius, 1958a, S.239f; 1958b, S.6f.*); երկրանուն է, որի մայրաքաղաքը խեթական դարաշրջանի Ugarit քաղաքն էր (*idem, 1973, S.144f.*):

4) Խեթ. (KUR)^{EBU} Arawanna-ի (= դաս. աղբ. *Արաւաննե* [Arawene]) մոտ (*GHE, p.44f.*):

5) ժաման. *Կուրուչայի* շրջանի *Արմտան* անունը կող դյուդերից մեկը, *Եփրատի* կենտանից արևմուտք (*Մաթտիթուսյան, 1957, էջ 115, ծան.15; 1961, էջ.92-93*):

6) Չայասայում, *Կամախի* մոտ գտնվող *Արմտան* գյուղը (*Երեմյան, 1961, էջ.102; Բարսեղյան, 1963, էջ.312-313*):

7) *Մալաթիայի* շրջանում *Եփրատի* և խեթ. աղբ. Կիցցուվատնայի [Kizzuwatna] միջև (*Գուրթոթ, 1960, c.362*); Թեզքարամայից արևմուտք (*Դեռեհոս, 1968, c.84տ.*):

♣

Տեղադրման միակ կոլանը KBo VI 28-ում (տես **Գլուխ 2**) եղած հիշատակությունն է, որտեղ նշվում է արմատանացիների հարձակումը, որի արդյունքում նրանք հասել էին մինչև Կիցցուվատնայի սահմանները: Կերցինիս արևելյան, հյուսիս-արևելյան սահմանների հարցում անկա անորոշությունը թույլ չի տալիս կոնկրետ տեղադրություն առաջարկելու:

Կազմությունը:

Չայ. *արձատ* «արձատ, տոհմ, ցեղ» քառից (Չե-տօ < *er)՝ *Արչայուկ* 1988, շ.76)։

ԱՐՆԻՅԱ

ԱՐՆԻՅԱ (ամ) (KUB XXVI 39 I(?) 29*)

Տեղագրությունը:

* RGTC 6.1, S.39; *Estem*, 1973, p.15 (սխալմամբ բվարվված է *Arinna* գլխաքաղի տակ)։

1) Համադրում է Սարգոն II-ի մ.թ.ա.714թ. ուրարտական արչավանքի ընթացքում հիշատակվող *Armasi* նահանգի *Arna* կամ *Վանա լճի* հյուսիսային ափի մոտ հայկ. աղբյուրների մի շարք *Առնի* անունը կրող բնակավայրերի հետ (*Forrer*, 1931, S.8); ուրարտ. *Arna* [տեղագրում է *Վանա լճի* հյուսիսային անկյունից շուրջ 3 կմ հեռավորության վրա = վաղ հայկ. *Առն*, *Առն*, ժաման. *Առն*, *Արն*] (*Forrer*, 1938, S.179)։

2) է.Ֆոռերի համադրություններն ընդունելի են միայն անվանաբանական մակարդակով (*Корсакин*, 1948, с.94)։

3) Հնարավոր են երկու համադրություններ՝ ա) *Արնիս Առնից* ուղիղ գծով 30կմ հարավ-արևելք և բ) *Արնիս Վանա լճի* հյուսիս-արևելյան ափին *Քերկրի* և *Ականցի* միջև (*Мокандин*, 1956, с.103); տես նախորդ տեսակետը։

4) Սպերի շրջանի *Առնոս* բնակավայրը (*Խաչատրյան*, 1998, էջ 44)։

Պ

Ավելին, քան այս բնակավայրի հայաստան գտնվելը, հնարավոր չէ առաջարկել, հատկապես նկատի առնելով *Հայկական լեռնաշխարհում* համահունչ անունների մեծ քանակը։

Կազմությունը:

1) Տեղանվան հիմքում ընկած *arinn-* «աղբյուր» քառը դժվար է բխցնել խթերենից, քանի որ այստեղ այդ իմաստով օգտագործվում է *war-* քառը (*Forrer*, 1938, S.179)։

2) Տես *Բալկանյան թերակղզում* անտիկ աղբյուրներով վկայված *Արնիսսա* (*Arnessa*) բնակավայրը, որի անունը ծագում է հն. *or-no- «իտանք, գետ, հեղեղ», նաև *er-* «շարժել» հիմքերից (*Տախուկյան*, 1970, էջ 43)։

*Համահունչ է *Բալկանյան թերակղզում* (*Արն* [Arnc], *Arnessa* - *Քոտոխա*, *Յեսսադիա*, *Քրակիա*, *Մակեդոնիա*, *Իլլիրիա*), *Փոքր Ասիայում* (*Arinna*), *Իտալիայում* (*Արնա* [Arnai]) հիշատակվող մեծաքանակ տեղանուններին, որոնց համար հնդեվրոպական ծագում է վերագրվում

(տես *Ըստնա, 1967, շ.93* շտ.): Սա կարող է վկայել հայաստան տեղանվան հնդեվրոպական ծագման օգտին:

◆

*U - Անպրոպի աստված

^{URU}Artašiša

^{URU}Ar-ta-šu-uš-ša (աժ) (KUB LVI 40 Դ4 IV 19')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.13.

◆

Տեղադրությունը Իստվայում հստակ չէ:

◆

[*...] - Իստիտա - դիցանուն:

^{KUR}Arziya

^{URU}Ar-zi-ya-an (h) (KUB XIV 22 I 8')

^{URU}Ar-zi-ya-za (p) (KUB XXXI 79,13')

^{KUR}Ar-zi-ya (աժ) (KBo V 6 II 6(?); KUB XIV 22 I 14')

^{URU}Ar-zi-ya (KBo I I Դ4 47[app.]; KBo I 4 IV 29[app.];
KBo IV 10 Դ4 1; KBo IV 13 I 37; KBo V 9 IV 2;
KUB VI 45 II 24,25 = 46 II 64,65; KUB VIII 82
Դ4 15'; KUB XIV 22 I 9'; KUB XIX 50 + IV 15';
KUB XXI 1 + IV 15; KUB XXXI 83 Դ4 8';
KUB XL 43 Դ4 6'; StBoTB I III 95)

^{URU}Ar-z[i-ya] (KUB LIX 6 IV 13')

^{URU}A[r-zi-ya] (KBo V 3 Դ4 I 52)

^{URU}A-ar-zi-[ya] (ABoT 56 II 21)

[^{URU}A]r-zi-ya (KUB XXXII 85 I 7 3)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.45; RGTC 6.2, S.14; *Etem, 1973, p.19f.*

1) Անտիկ աղբ. *Տոմարզայի* (Tomarza) մոտ (*Forrer, 1926.a, S.44; 1929, S.164.*)

2) Անտիկ աղբ. *Զարայի* (Zara) և *Միվար-Սեբաստիայի* միջև (*GHE, p.36:*

3) = անտիկ աղբ. *Մազակա* (Mazaka, հայկ. *Մաժաք - Ա.Ք.*), ժաման. *Այստիքի, Արզնու լեռան* (= ժաման. *էրբիստ*) անվանումը կապված է

արքա քաղաքի անվան հետ (զրուստորալ հնչյունի քնայնացման արդյունքում, ինչպես խեք. ¹⁸⁰խարկուսա - ¹⁸⁰խարչուսա անցման դեպքում) (*Cornelius, 1958a, S.381 Ann.2, 389L; 1973, S.133L*):

4) Միլն. հայկ. Արժն քաղաքը (ժաման. Կարազ) *Բրատիցից արևելք (Xovampar, 1971, с.66с.л.; 139с.л.)*:

❖ Եփրատի մոտ կամ Գալիսի վերին հոսանքներում (տես Գլուխ 2. KUB XXXI 79):

Կազմությունը:

Լուվ. arziya- «տնկատան(?)» (*Laroche, 1959, p.32; 1961, p.80*):

❖ ⁴ZABABA – Շարարա (աստված) (KBo I 4; KBo V 3; KBo V 9; KBo XXII 40; KUB XIX 50; KUB XXI 1; StBoT.B.1)

⁴U – Ամարրայի աստված (KUB XIV 13)

DINGIR^{MES} – աստվածներ (KBo IV 13)

DINGIR.LU^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} – արական (և) իգական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

ĜUR.SAG^{MES} ID^{MES} – լեռներ (և) գետեր (KUB VI 45/46)

(KUR) ¹⁸⁰Az-zí

KUR ¹⁸⁰ A-az-zi (աձ)	(KUB XXVI 79 I 15')
KUR ¹⁸⁰ Az-zi	(KBo IV 4 III 57; KBo IV 39, 42, 52; KUB XVIII 2 Գ4 16'; KUB XXII 62, 12'; KUB XXVI 12 II 14'; KUB XXVI 79 I 1'; KUB XLIX 1 I(?) 25; IBoT I 32 Գ4 1,11)
[KUR ¹⁸⁰ A]z-zi	(KUB XIV 4 IV 24)
KUR ¹⁸⁰ Az	(KBo V 3 + III 77'; KBo XXII 40 + Գ4 47; Kuzaklı, Nr.14 Գ4 8',10')
KUR ² Az-zi	(KBo III 4 IV 18',19',23',25'; KBo XXIII 115 Գ4(?) 2'; KUB XXVI 79 I 18'; KUB XXXVIII 6 IV 13'; KUB XXXVIII 10a, 12')
¹⁸⁰ Az-zi	(KBo III 4 III 93; KBo IV 4 III 59,66,71, IV 28,29,43,44; KBo VI 28 Գ4 11; KUB XVIII 2 Գ4 10'; KUB XLII 69 Գ4 4'; KUB XLVIII 105 + KBo XII 53 Գ4 21'; KUB XLIX 70 Գ4 20',21'; KUB LI 86, 10')
[...]-A-az-zi?	(KBo XLIV 5, 4')

Տեղագրություն:

* *RGTC 6.1, S.59f.; RGTC 6.2, S.19; Ertow, 1973, p.23.*

** Ա. և Չայասան նախապես եղել են տարբեր քաղաքական միավորներ, որոնք հետագայում միավորվել են (*Forrer, 1931, S.4f.*): Խուկկանայի պայծառազորի կնքման պահին Ազգի և Չայասան տերմինները կիրառվել են որպես հումանիչներ. Ազգից եղել է Չայասայի արևմտյան մասը (*Goetze, 1930a, S.25; Friedrich, 1930, S.103f.; GHE, p.29ff.; Adontz, 1946, p.28,40; Ասրտիդոսյան, 1957, էջ 118; Բարսեղյան, 1963, էջ 307-308*):

*** Չայասան և Ազգին միևնույն քաղաքական միավորի տարբեր անվանումներն են, առաջինը երևիական, իսկ երկրորդը ոչ երևիական ծագում ունի (*Косован, 1948, с.37*):

1) *Կելիկիայի հարևանությամբ (Bibabel, 1927, S.261ff.):*

2) = հայկ. *Աղձնիք*, անտիկ աղբ. *Արզանենն (Arzanene) (Safirstyan, 1929, p.190)*.

2) Ազգին սահմանակից էր Վերին երկրին Չայիսի ակունքների շրջանում. Ազգի-Չայասան վերահսկում էր *Եփրատի* երկայնքով անցնող *Երզնկա-Էրզրում* ճանապարհը (*Goetze, 1930a, S.24f. GHE, p.29ff.; row Schuler, 1965, S.13*): Մոլդիսի հովտում, իսկ Չայասան *Տրապիզոնի* շրջանում (*Delaporte, 1936, p.40[քարտեզ], p.168[քարտեզ]*): հայկ. *Երեզ-Երզնկայի և Էրզրումի միջև (Safirstyan, 1947, p.38f.)*:

3) = հայկ. *Ակիխենն* գավառը (*Cornelius, 1934, p.14*): Վերին *Եփրատի* և *Ան ծովի միջև (Cornelius, 1931b, p.106)*:

4) *Ան ծովի մոտ (Cornelius, 1958a, S.239ff.)*; ժաման. *Յեշիլըրմակ* գետի (անտիկ աղբ. *Իրիս*) ստորին հոսանքում ընդհուպ մինչև Չայիս (*Cornelius, 1958b, S.3 [S.2-5 = տեղադրման հիմնավորումը]: 1967, S.68*): Փ.Ասիայի հյուսիս-արևելքում (*Kissel, 1953, p.7*): *Կելիկիսի* ստորին հոսանքի շրջանում, որտեղ գտնվել է գլխավոր քաղաք Ուրան (= ժաման. *Չորոզքեօն* հնավայրը) (*Cornelius, 1967, S.68f.*): *Ամասիայից* մինչև *Ան ծովն* ընկած շրջանում *Իրիս* – *Յեշիլըրմակի* ստորին հոսանքներում (*Cornelius, 1973, S.18*): մայրաքաղաքը՝ ¹³⁰Այալա (*=? Կելիկիսի* ստորին հոսանքում ավազանում գտնվող *Չորոզքեօն* հնավայրը ժաման. *Էրբա/այի* մոտ (*idem, S.38, 71, 149, 193f.*):

5) Իսուվայից հյուսիս (*Goetze, 1940, p.25f., 40f.*): Վերին *Եփրատի* արևելյան նասում (*Grelot, 1988, p.31*), քարտեզի վրա նշված է Իսուվայից հյուսիս՝ *Կարասո-Եփրատի* հարավային ափին; *Եփրատի* վերին հոսանքի ափին, ժաման. *Պեուսի* գանգվածի շուրջը (*Adontz, 1946, p.28ff.*): *Պեուսի* ստորամերից, այն է Չայասայից մինչև Իսուվա (*Բարսեղյան, 1963, էջ 309-310*):

6) Փոքր Հայքում Անտոնինոս կայսեր երրուդուն հիշատակվող Ազա քաղաքը (Ազա) Դրակոնիսի և Աստուշա-Աստադի միջև վերջինից շուրջ 40կմ արևմուտք (Копоняк, 1948, с.42ссл.); Կարասուից հյուսիս (Ազգին Հայաստանի արևմտյան մասն է) (Forlani, 1979, map); ընդունում է Գր.Դավիանցյանի համադրությունը դասական և միջն. աղբ. Ազա (Ազա) քնակալայրի հետ (Forlani, 1979, p.184 n.102 իդում է Johukyan, 1961, p.357); ժաման. Կեչկերտի հովտում. հմնտ. անտիկ աղբ. Ազա (ASVOA 4.3):

7) ժաման. Խարշիտի հովտում մինչև Գիրեսուն (Дьяконов, 1968, с.81ссл., прим.16):

8) Կազմել է Հայաստանի մասը: Ընդգրկել է Յորթում գետի ավազանը. հարավ-պոնտական լեռներից մինչև Եփրատ: Հայկ. Ազոդոս ցավառ Յորթումի ավազանում, որտեղ կամ և լիճ և լեռներ. Ազգին Եփրատից ավազանում չէ (Хочотряк, 1971, с.128ссл.); Խաչատրյան, 1998, էջ 35; Հարությունյան, 2001, էջ 105); Բայրուրթի շրջանում Եփրատի և Նորոյսի ակունքների միջև, Հայաստանից հարավ (Gurney, 1973 map):

9) ժաման. Բինգյուլից մինչև Դիպրեսար ընկած շրջանը (Merigg, 1962, S.86):

Ք

Անկասկած, Ազգին հանդիսացել է Հայաստ-Ազգի ֆեդերատիվ պետության (տերմինը պայմանական է) հաքթիին սահմանակից շրջանը: Այն փաստը, որ խեթա-հայաստական (ազգիական) ընդհարումները, ըստ առայժմ հայտնի տեքստերի, ընթացել են Եփրատից հյուսիս Գալլ գետի միջին (հնարավոր է նաև ստորին) եփրատից հյուսիս, կարող է վկայել այն մասին, որ Ազգին պետք է հոսանքների շրջանում, կարող է վկայել այն մասին, որ Ազգին պետք է գտնվեր Գալլ գետի անմիջական հարևանությամբ (գետի միջին հոսանքների շրջանից հյուսիս, արևելք կամ հարավ-արևելք): Այս հոսանքների շրջանից հյուսիս, արևելք կամ հարավ-արևելք: Այս երկիրը Հայկոսի վերին հոսանքներից մինչև Ան ժող ընկած հատվածում տեղադրելու փորձերը դժվար են համատեղվում առկա տեքստային վկայությունների հետ:

Կազմությունը:

1) Էբնիկական ծագում ունի, որով հետագայում կոչվել է երկիրը (Adontz, 1946, p.275):

2) Էբնիկական ծագում չունի. հնարավոր է, քնակալայրի անվանում է (Копоняк, 1948, с.42ссл.):

3) Հնարավոր է, հայ. ազն «ազգ, ցեղ, սերունդ, տոհմ» հն. *x'oz- հիմքից (Johukyan, 1961, p.394f. [= 1964, с. 78ссл.])

4) Խեթ. Azzi udce «Ազգի երկիր» ձևից պիտի ծագեր հուն. աղբյուրների Ամազոնե (Amazon) ցեղանունը (ժողովրդական ստուգաբանության միջոցով): Վերջինս պիտի ստուգաբանվի որպես «Ազգի երկիր կին» (Am-azziudnejas): Ազգի տարածքում նշում է ա-

«նայր, կին» (Lailwort) քաղաղրիչը պարունակող մի շարք տեղանուններ - Ամիսոս (Amisos), Ամասիա (Amasia), Ամաստրիս (Amastris) (Cornelius, 1973, S.269f.):

5) Չայ. ազ- հիծքից (ազազուն «չոր», ազազն «չորացնել») (Առաջադեմ, 1988, շ.74; հայաստրյան, 1998, էջ 41):

✦
⁶U^{STR} Azzé - Ազզիի Ամարուսի աստված (KUB XXXVIII 6; KUB XXXVIII 10)
^{NAG} hekur^{CR1} Uraš - Ուրա քաղաքի hekur տաճար (KUB XXXVIII 6; KUB XXXVIII 10)

^{CR1}Gašmiyaša

^{CR1}Ga-aš-mi-ya-ša (աճ) (KUB XXVI B(?) 39, 34')

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.192; *Estem*, 1973, p.30.

= հայկ. Կասմա, քուրջ. Քեամն ժաման. *Դիվրիդիի և Բինկյանի* (ժաման. *Դինգան - Ա.Ք.*) միջև, *Զինարայի մոտ (Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119; 1967, էջ 98):*

✦ և Մարտիրոսյանի տեղադրությունը հենվում է միայն ժամանակակից բնակավայրի հետ հնչյունական նմանության վրա և չի կարող ամրապնդվել այլ փաստարկներով: Գտնվել է Չայասայում. տեղադրման համար ոլմէ հիծք չկա:

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -իս վերջածանցը (*Колонцян, 1948, շ.60 прим.1):*

2) Գմնտ. հուն. *καμος* «զարդ; կարգ; տիեզերք» (հե. *k'mos-), հայ. կազմ «զրահ; կազմ; զինված» (*Ջահուկյան, 1961, շ.390 [= 1964, շ.70]:*)

3) Գմնտ. դակա-միսիական *Kadmos* անձնանվան հետ, գտնելով, որ կապը կարող է տարբեր աղյուսներից եկող ծագումնաչին ընդհանրության արդյունք լինել (*Ջահուկյան, 1970, էջ.72,80):*

✦
[⁶...]-խսիս - [...]-խուխուս (դիցանուն)

^{CR1}Gazu[

^{CR1}Ga-zu-a-[ ] (KUB XXVI B(?) 39, 31')

*ս նշանից հետո տեքստում անկա է մի փոքր լակունա և դժվար է որոշել, արդյոք վերոհիշյալ նշանով ավարտվում է տեղանվան գրությունը:

Տեղադրությունը:

^a RGTC 6.1, S.206; *Ertan*, 1973, p.31.

1) Հավանաբար, ժաման. հազո բնակավայրը *Բիբլիսից* ուղիղ գծով 60կմ հարավ-արևմուտք (*Մանուկյան*, 1956, c.103): Չի ընդունում Գ.Գիորգանյան (*Գեորգանյան*, 1960, c.195 *прим.*20):

2) = ուրարտ. աղբ. *Ḫazani* *Սալարիայի* շրջանում (*Յահուկյան*, 1961, p.359):

3) Ընթերցում է *Gazimara* և համադրում է խնբ. *Gazzimara*-ի հետ (= ժաման. *Թուրիսալ*) (*Cornelius*, 1958a, S.392):

♣

Առաջարկված եղևու տեղադրությունները (1,2) անընդունելի են Հայաստանի առնչվող տեքստային նյութերի հնարավորությունների տեսանկյունից: Երրորդ համադրությունը հիմնադրել է քանի որ *Gazzimara*/*Gazzeimara*/*Gazimara* քաղաքը գտնվել է Հայաստանի մոտավոր տարածքից շատ արևմուտք ժաման. *Թոքատի* և *Անասիայի* միջև (*Fortanini*, 1983):

Կազմությունը:

1) Իրանական (նոր պարսե. *ganz*, հայ. *ցոյ*), կամ ուրարտ. *gazni* «հրաշալի, գնրազանց, լավ» (հայասերենի միջնորդավորմամբ) (*Յահուկյան*, 1961, p.397 [= 1964, c. 82]; հմմտ. 1987, էջ 337):

2) Հայ. *գազ* «աքցան» (*Սալարիայան*, 1998, էջ.43):

3) Հմմտ. համահունչ դակա-միսիական *Gaza* (տեղանուն և անձնանուն) (*Չախուկյան*, 1970, էջ.80):

♣

^aUnagaštaš – Ունագաստաս (ղիցանուն)

KUR ^{URU} Կայաձա

^{URU} Կա-ա-յա-ձա-աճ (ս)	(KBo XVI 45 Դ ⁴ 4)
^{URU} Կա-յա-ձա-աճ (ս)	(KBo IV 4 II 71)
^{URU} Կա-ա-յա-ձա-ան (հ)	(KBo XVI 45 Դ ⁴ 3)
^{URU} Կա-յա-ձա-ան (հ)	(KBo IV 4 II 56)
^{URU} Կա-յա-ձա-աշ (թ)	(KBo II 9 + I 35; KUB XIV 4 IV 31)
KUR ^{URU} Կա-յա-ձա-ա (թ)	(KUB XIX 20 Դ ⁴ 2')
KUR ^{URU} Կա-յա-ձա (աժ)	(«Սև» 16, II B 80', B 87', III 82' (AB), IV 43', 44', 58'; KBo IV 4 II 16)
KUR ^{URU} Կա-ա-յա-ձա	(«ՍԳ», քվեր 13.42.44; քվեր 40 III? 6'; HKM 96, 12')
KUR ^{URU} Կա-յա-ձա	(«Սև» 14, III 74' [AB])

KUR ^{URU} Ha-ya-[ša]	(«ԱԳ», քնկոր 39 III 13')
KUR ^{URU} Ha-[ya-ša]	(«ԱԳ», քնկոր 13, 43)
[KUR]R ^{URU} Ha-ya-ša	(KBo XXXIV 91, 2')
[KUR]UR ^{URU} Ha-ya-ša	(«ԱԳ», քնկոր III 7')
[KUR]UR ^{URU} Ha-ya-ša	(«ԱԳ», քնկոր 40 I/II? 5')
^{URU} Ha-a-ya-ša	(KBo XIX 128 VI 19)
^{URU} Ha-i-ya-ša	(KBo XIX 128 II 10)
^{URU} Ha-ya-ša	(«Սևտ» IV 30', 41', 42', 51'; «ԱԳ», քնկոր 10, 3'; KBo IV 4 II 21, III 22,25; KBo IV 13 VI 33; KUB XII 2 I 24'; KUB XIV 17 III 4'; KUB XIV 28+ I 4', 7', 13'; KBo XVI 6 II 7'; KUB XIX 30 IV 11'; KUB XXVI 39 I(?) 26'; KUB XXVI 79 IV 7'; KUB XXXIV 23 I 24')
[^{URU} Ha-ya-ša	(KBo IV 4 I 19)
[^{URU} Ha-ya-š]a	(«ԱԳ», քնկոր 40 I/II? 4')
[.....-š]a	(KBo IV 14, 4')
[.....]-ša	(KBo IV 14, 5')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.63f; RGTC 6.2, S.22; Ertm, 1973, p.34f.*

1) Վերին Շիրասի հովտում, հյուսիսից սահմանակից էր կասկերին, որոնց տարածքը արևելքում հասնում էր մինչև *Գալլ գետի* և *Չալիսի* գետաբերանը (*Adont, 1946, p.39f.*); *Կարասուի* հոսանքի երկայնքով կասկական Կասկերի հետ սահմանն անցնում էր *Գնձախ-Երզնկա* գծով (*Գուրգաձե, 1961, c.109* [իդում է Ն.Ադունցին]); *Կարասուից* հյուսիս, Ազգին Չալասայի արևմտյան մասն է (*Forlanini, 1979, map*):

2) = *Քասանը*, ժաման. *Փասին* (Pasin) (*Safrastyan, 1947, p.40*): Ազգին և Չալասան երկու ժառանգական քաղաքորոնքյուններ էին, որոնք ֆեոդալական դաշնության ձևով կապված էին հուրրիին, ինչպես Խուվան, Ազգին և համիգալքաղ:

3) *Քասուզա*, 1948 (տես Աշշ):

4) *Վանա լճից* հյուսիս և արևմուտք մինչև *Կարասու-Շիրաս* (*Մանսոն, 1956, c.106*): Չալասայի համանուն մայրաքաղաքը գտնվել է *Վանա լճի* հյուսիսային ափին և նույնն է ինչ Սարգոն II-ի մ.թ.ա.714թ. դեպի Ուրարտու արշավանքի ընթացքում հիշատակվող «ինն Ուայախ» քաղաքը (¹⁹¹¹Սալալս լահիտ)(*c.126cn.*)

5) *Քարձր Չալքի* հյուսիսային մասերում (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ. 102, 113*): *Սնձուրի* լեռներից մինչև *Վանա լիճ* (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93*): «Քուն Չալասան» ընդգրկել է *Չերսիմի* հարավը և ողջ *Սարքերդի*

դաշտը: Հայաստայի արքա Կարաննիին հաջողվել էր միավորել հետագայի ամբողջ Փոքր Հայքը և Բարձր Հայքի հարավ-արևմուտքը (նույն տեղում, էջ.98-101): «Հայաստայի դաշնակցությունը» (հեղինակի տեղեկանքն է) ընդգրկել է հետագայի Հայաստանի հետևյալ մարզերը՝ Անձիտ, Ղարանաղի, Եկեղիշ, Դեբրեան, Կարին, Սանահաղի, Խորոնեան, Պաղնատուն, Բալասոսկիտ, Անգեղ տուն, Սասուն, Խոյթ, Տարսուն: Հայաստայի կենտրոնական շրջանը գտնվել է Մրաժանիի հոսանքներում, արևելքում հասնելով մինչև Վանա լիճ, արևմուտքում Կապադոկիայի արևելքը, հյուսիսում՝ մինչև Կարին-Մալաթիա գիծը (Մարտիրոսյան, 1957, էջ. 114-115): «Հայասան» միաժամանակ և քաղաքանուն է և երկրանուն (նույն տեղում, էջ 118):

6) Հայաստայի կենտրոնը գտնվել է Երզնկայի շրջանում, իսկ գլխավոր քաղաքը Հայքը կամ Հայեք գյուղի տեղում (ժաման. Բայբուրթ քաղաքից 40կմ հարավ-արևմուտք) (Բարսեղյան, 1963, էջ 309):

7) Մ.թ.ա.XIV դարում ընդգրկել է Հայկական (եռնաշխարհի (տեքստում Հայաստանի - Ա.Բ.) ողջ արևմուտքը (Cavaignac, 1934, p.14): Հայկական (եռնաշխարհի արևմտյան հատվածը) Հայկական Տավրոսի, Եփրատ գետի և Ան ծովի միջև (Xavampm, 1971, c.139ստ.; հայաստրյան, 1998, էջ.34-36): Ընդգրկում էր նաև Կումմախան, Իսուվան, Պախխուվան և Ծուլվան (նույն տեղում, էջ.37-38):

8) Իսուվայից հյուսիս դեպի Ան ծով ընկած շրջանում կապերից արևելք (Cavaignac, 1931b, p.105f.): Մուրադտի և Կարաստի միջև (Götze, 1940, p.40f.; Laroche, 1985, p.93, map):

9) Երզնկա-Տրապիզոն-Էրզրում եռանկյան մեջ: Հայաստային արևմուտքից սահմանակցում էին Պախխուվան և Իսուվան, իսկ Կումմախան եղել է Հայաստայի սահմանի մոտ (Haas, 1985b, S.22ff.):

10) Եփրատի, Ճորոխի և Իրիս-Յեշիլըրմակի միջև (Götze, 1924b, S.6, քարտեզ); Բարձր Հայքում (Götze, 1925, II.1, S.9 Anm.8, II.2, S.21 Anm.7; 1930b, S.113, Anm.2; Friedrich, 1930b, S.103f.; Forrer, 1931, S.4f.): Էրզրումից արևմուտք Բարձր Հայքում (Дьяконов, 1961, с.362[քարտեզում տեղադրված է Վերին Եփրատի վերին հոսանքներից հարավ - Ա.Բ.]): Ճորոխի հովտում, կենտրոնը Բայբուրթ քաղաքի մոտ (Дьяконов, 1968, с.81сст., см. прим.16): Վերին երկրից արևելք՝ Երզնկայի և Էրզրումի շրջաններում (Macqueen, 1986, p.46ff.; Yakar, 1992, շրջանում և դրանից արևելք (Die Hethiter, map - XV-XIVc., XIIIc.):

11) Է.Ֆոսեթի, Գ.Սանանդյանի և Գր. Ղափանցյանի տեղադրումների հիման վրա նշում է, որ Հայաստայի տարածքը մասնակիորեն համապատասխանում է հայկ. Հայք գավառին (Jahukyan, 1961, p.356f.):

12) *Կելկիտի* ստորին հրաանցների շրջանում, որտեղ գտնվել է Ռուա քաղաքը (*Cornelius, 1967, S.68E*):

13) (*Delaporte, 1936*, տես *Azzi*):

14) *Սև ծովի ափին՝ Ճորոխի* հյուսիսային ալազանում (*Garney, 1973, map*):

♠

Տեղադրությունը բուն Ազգի մերձակցությանը կասկածից վեր է: Տես Ազգի տեղադրության վերաբերյալ նկատառումները վերը (*Azzi*):

Կազմությունը:

1) *Hayasa* երկրանվան -sa-ն խեթական վերջածանց է: *Hayasa*-ն կարող էր լինել տոհմանուն (*Коссуцак, 1948, с.39*): *Hayasa*-ն անվանադիր աստծո անունն է (խեթական տեքստերում գրված է որպես U.GUR): *hay-* հիմքը կարող էր ծագել *hay.hayil* «նայել» բայից: չի ընդունում համադրությունը քալկանյան ծագման *Hayones* գեղանվան հետ (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ. 100-101*):

2) *Hay-* + *-s(s)a*, որտեղ առաջին քաղադրիչը կարող է կապ ունենալ *hay* էրնունիմի հետ (*Гамкрелидзе и Иваниш, 1984, с.913*):

♠

*Aiššiya – Աիսիյա (աա)(KUB XXIII 72)

*Anniya(š) – Աննիյաս (աա)(Մուրսիլիս II-ի Տարեգրությունները)

*Hakkana – հուկկանա (աա)(Սև)

*Mariyaš – Մարիյաս (աա)(Սև)

*Mattiš – Մուտտիս (աա)(Մուրսիլիս II-ի Տարեգրությունները, տես ^{UML} *Halimana*)

*U.GUR – Ուգուր (դիցանուն)(KBo IV 3; KBo XIX 128; KUB XXVI 39)

*U – Ամպրոպի աստված (KUB XIII 2)

*Դայասայի կազմում գտնվող քնալավայրերի աստվածների համար տես *Arhita, Arniya, Duggamma, Gašmiyaša, Gazu*[], *Kam?*[-...], *Lahirhila, Paḫḫuteya, Parraya, Tamatta* գլխաբաների տալ:

URU.DU₆ ^{UML} *Hayasa*

URU.DU₆ ^{UML} *ḫs-γw-ša* (KUB XXVI 43 ԴԿ 36 = KUB XXVI 50 ԴԿ 30)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.I, S.64* (Տուվանուվայի [անտիկ աղբ. *Տիլանա*] շրջակայքում):

Գտնվել է *Խաթրիում* (*Forrer, 1931, S.23*):

Կազմությունը:

*Այս տեղանվան արտասովոր կառուցվածքը առ այսօր պարզ չէ (URU, 10DU, գրությունը քառացիորեն քարզմանվում է որպես «ավերակավերված բլուր» (*Rüster - Neu, 1989, Nr.211*): KUB XXXVIII 2 III 3-ում վկայված է DU, URU¹⁰⁰⁵ հոգնակի ձևը:

Մյուսփոխով, այս տեղանվան *Ենդեռաց* գավառի Ձիլ ավանի հետ նույնացումը և ստուգաբանությունը (*Կոստաքյ, 1948, Ե.59*) հնարավոր չէ հիմնավորել: Չայասա անվան առկայությունը ենթադրում է որևէ այլ բնույթի առնչակցություն Չայասայի հետ (ոչ տարածքային):

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠

¹⁰⁰ 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠-as (u)	(KUB XXVI 71 IV 15')
¹⁰⁰ 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠-an (h)	(KBo X 2 34 III 1,8,38)
¹⁰⁰ 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠-an (am)	(KBo X 2 III 6; KUB XXVI 71 IV 15')
¹⁰⁰ 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠	(KBo III 6 + II 8; KBo X 2 34 III 14; KUB I 6 + II 17'; JBT I 36 34 II 1,2,14)
¹⁰⁰ 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠-ia	(KBo X 2 34 III 41)
1,1) ^{1005,100} 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠-me-ni-iš	(KBo XX 94, 3')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.611* (= հին ասորեստ. Կախիստ): *Ertm, 1973, p.33f.*

1) = ժաման. *Կանգալ* (Խավանաբար, արտասանվել է *Կանքալ*): նույնն է ինչ Աշշուրի առևտրական գաղութների շրջանի տեքստերում հիշատակվող *Կախիստ*ը (¹⁰⁰Կախիստ)(*Garstang, 1942, p.453f.*; 1943, p.50; *Alp, 1956, S.77f.*): ժաման. *Էրփիստան* քաղաքից հյուսիս, նույնն է ինչ կապադովիական շրջանի Կախիստ-ը (*Goetze, 1953, p.68 and n.125; von Suler, 1965, S.26 Ann.88, S.54 Ann.363; Ünal, 1974, S.185f.*):

2) = իսլ. *Կախ* երզնկայի շրջանում (*Կոստաքյ, 1948, Ե.111*); *Աժոս, 1971, Ե.39; Կոստաքյ, 1971, Ե.53* (տեքստ); 1976, էջ 70; *Կախապոլիս, 1998, էջ.35, 42, 78* (նույնն է ինչ Կաթոսիլի III-ի կասկական արշավանքների ընթացքում հիշատակվող *Կախանի* և *Կախիստ*ը (¹⁰⁰Կախու, ¹⁰⁰Կախիս) քաղաքները): *Forlanini, 1979, p.181f. n.84*):

*Կախու և Կախիս տեղանունները կապ չունեն Կաթոսիլի III-ի հիշատակած Կախի-ի հետ (**Ա.Ք.**):

3) = ժաման. Ալաբախյուրցը հնավայրը խեթական մայրաքաղաք հաթթուսասից ոչ հեռու (*GHE*, p.25ff.):

4) Ֆալխի վերին հոսանքների և Կնդին Եփրատի միջև (*Goetze*, 1957, S.72):

5) Ֆալխի մեծ ոլորանից հարավ-արևելք (*Cornelius*, 1958a, S.243f.):

6) = կապադովկական դարաշրջանի Կախիսա՝ Քանեսից հյուսիս-արևմուտք (*Cornelius*, 1959, S.108); հաթթուսիխա III-ի «Ինքնակենսագրության» մեջ հիշատակվող քաղաքը = կապադովկ. Կախիսա՝ Քանես-Լեռայից հյուսիս-արևելք. այն պետք է առանձնացնել նույն կապադովկ. տեքստերի Կախիսո-ից, որը գտնվել է ժաման. Էլբիստան քաղաքի մոտ (*Cornelius*, 1959b, S.295):

*Կախիսա-ի համար տես վերը (2):

7) Ինչ-որ տեղ Կապասուի և Մուրադսուի միախառնման վայրից ավելի վերև (*Gaüterbock*, 1964, p.4f.):

8) = ժաման. Դիվրիդի, քյուզ շրջանի Խախտն (*Chachon*)(*Landsberger*, 1939, S.216, 223 Anm.26); հմմտ. քյուզ. Chachon-ի հետ (*Bilgic*, 1945-1951, S.27f.); = Խախտն, Ֆազար գյուղու լճից (= Օուլք - Ա.Ք.) Ցկն արևմուտք (*Aitour*, 1995, p.1409; 1997, p.28 n.137):

9) ժաման. Խաղաղուտ քաղաքի շրջանում Մալաթիայից շուրջ 100կմ հյուսիս-արևելք (*Orlin*, 1979, p.39 և n.53):

10) = կապադովկ. շրջանի Կախիսո՝ Եփրատի վերին հոսանքի ճյուղավորումներից մեկի մոտ (*Goetze*, 1962, p. 27a):

11) = Լիդար հյուրը՝ ժաման. Մաևասուի մոտ, Եփրատի ափին (*Liverani*, 1980, 166ff. [Ճախտող հետազոտողների կարծիքների քննարկումը p.165ff.]):

12) Եփրատի մեծ ոլորանի շրջանում Միրիայի հյուսիսում (*Miller*, 1999, p.82ff.):

Ճ

Դելված տեքստերից միայն երկուսն են վերաբերում վերինեփրատյան հախիսա քաղաքին (KBo III 6+; KUB I 6+; քերես, նաև IBoT I 36): Մյուսները նշում են Եփրատի միջին հոսանքների շրջանում դեռ մ.թ.ա.II հազ. առաջին կեսից հայտնի Կախիսո քաղաքը, որի նվաճման մասին հիշատակում է խեթական Դին քազավորության աղբյուր հաթթուսիի I-ը (KBo X 2):

Կազմությունը:

1) Տեղանվան հիմքը՝ Hah-Մահ- (*Bilgic*, 1945-1951, S.27f.):

2) Ֆայ. իսպ. «չոր» բառից; հմմտ. Ֆայկական լեռնաշխարհի մի շարք նույնահիմք տեղանունների՝ Խախտ, Խախ, Խախնեդու (*Խախատրյան*, 1998, էջ.34-36):

URU Halimana

URU Hā-li-ma-na-a (ած) (KBo IV 4, 44, 50)

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.69; *Ertem*, 1973, p.37.

1) Հմնտ. անտիկ աղբյուրներում վկայված *Օուֆրի Յայիմբանոն* բնակավայրը (*Adontz*, 1946, p.38 n.1; *Masonides*, 1956, c.101):

2) = հայկ. *Սաննայ այրք* (*Խաչատրյան*, 1998, էջ. 35-36, 43):

3) = ուրարտ. *Ալև Կանա լճից* հյուսիս (*Jahukyan*, 1961, p.359):

4) Պետք է արտասանվեր *Քաշիմանա*. նույնն է ինչ *Տայրի Որադե* գավառի համանուն կենտրոնը (*Հարությունյան*, 2001, էջ 105):

♣

Տեղադրությունը *Օուֆրում* (1), *Աարձր Հայրում* (2), *Կանա լճի* շրջանում (3) կամ *Տայրում* (4) հենվում է արտաքին որոշ նմանության վրա, քանի որ հնարավոր չէ հիմնավորել. տեղադրման համար որևէ կովան չկա:

Կազմությունը:

1) Հիմքում ընկած է անհայտ ծագման *hali-* քառը (խեթերեն կամ իտալերեն) (*Դսորթոթթե*, 1959, c.365ca.):

2) Հմնտ. մակեդ. Ալմանա (Almana). կապը կարող է տարբեր աղբյուրներից եկող ծագումնային ընդհանրության արդյունք լինել (*Տահուկյան*, 1970, էջ.43, 79):

3) Հայ. *ման* «ստույտ, ոչորք, գալար» + խեթ. *hali* «պահակ» (*Խաչատրյան*, 1998, էջ 43):

♣

*Mutā – Մուտտիս (աա)

URU Halma

URU Hā-li-ma (ած) (KUB XXIII 72 ԴԿ 35)

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.70E. (Իսուվայի և Պախիսուվայի մերձակայքում); *Ertem*, 1973, p.37.

= *Խաչ* ընակավայրը *Խաղբերդի* մոտ (*Խաչատրյան*, 1998, էջ 36):

♣

Տեղադրությունը Իսուվայում հատակ չէ: Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2**:

✧

¹⁸⁰Դաիճալիճ – Տախխալլիս (աա)

¹⁸⁰Դալմիճա

¹⁸⁰Դալ-մի-ի-նա-ան (հ) (KUB XXIII 72 ԴԿ 9.39, ԴԿ 10)

Տեղադրությունը:

• *RGTC 6.1, S.71* (Իստվայի և Պախխալլայի մերձակայքում); *Ertem, 1973, p.37.*

1) Քաղաք Պախխալլայում (*Garstang, 1948, p.49.*)

2) Կասկերի երկրում Լիսրուտ քաղաքից հյուսիս (*Хованск, 1971, с.34сн., 88сн.*); KUB XXIII 72-ի հալմիճա քաղաքը նույնն է ինչ միևնույն տեքստում հիշատակվող հալման (¹⁸⁰Դալմա)(*с.118 прим. 275.*) = *Դերսիմի Երզնհոն* գյուղը (*Սաչատրյան, 1998, էջ 44*):

✧

Առտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2:**

Կազմությունը:

1) Կազմված է ինչ-որ կենդանու անվանումից (*Larache, 1961, p.80f.*)

2) Ենթադրում է, որ հայերեն տեղանվան խեթերեն քարգծանությունն է (*halmela*) (*Սաչատրյան, 1998, էջ 44*):

¹⁸⁰Դարճաճա

[¹⁸⁰Դա]ր-ճա-ն-ճա-ան (հ) (KUB XLIX 11 II 4')

¹⁸⁰Դար-ճա-ն-ճ-նի (տ) (KBo II 1 II 32)

Տեղադրությունը:

• *RGTC 6.1, S.32; Ertem, 1973, p.43.*

✧

Երկրորդ տեքստում վկայված քաղաքը, հնարավոր է, նույնական չէ առաջինին: Պետք է զտնվեր նվզի՝ հաթթիին սահմանակից շրջանում (*Տես Գլուխ 2. KUB XLIX 11*):

✧

¹⁸⁰Մ - Ամպրուսի աստված (Դարճաճա քաղաքի աստվածը)(KUB XLIX 11)

¹⁸⁰Դատիա

¹⁸⁰Դա-ճ-նի-մա (ամ) (KBo XVI 42 ԴԿ 18')

^{URU}Ha-a-[ti-ma] (KBo XVI 42 34 12')
|^{URU}Ha-a-[ti-ma] (KBo XVI 42 34 23')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.101; Ertem, 1973, p.45.*

Տեղադրությունը Իսուվայում հատակ է:

^{URU}SU.GI – ավագներ

^{URU}Ha-ti-[.....]

^{URU}Ha-ti-[.....] (KUB XXVI 71 34 IV 14')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.101* (Խախխայի մոտակայքում); *Ertem, 1973, p.45.*

Խախխայի մոտակայքում (*Ottens, 1973a, S.147*):

Չնայած տեղանունը պահպանվել է քրեականոր վիճակով, սակայն, նկատի ունենալով միևնույն ենթատեքստում (ռազմական արշավանք կոնկրետ տարածաշրջան – տես **Գլուխ 2**), Տիրիայի և Խախխայի Խախխայի հետ միասին վկայությունը, հնարավոր է, նույնն է ինչ Իսուվայի *Hatma* քաղաքը (տես վերը):

^{URU}Ha-ra (Halara)

KUR ^{URU}Ha-at-ra-a-aš (a) (KBo II 46 94 15')
^{URU}Ha-at-ra-a (աձ) (KUB VI 45 94 II 64/VI 46 34 III 31; KBo IV 13 I 44'; KBo VI 3 III 15; KBo VI 6 94 20'; KUB XXVII 1 94 I 56)
^{URU}Ha-[at-ra-a] (KBo VI 2 III 12)
|^{URU}Ha-at-ra]-a (KUB XLVII 64 II 26)7

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.104* (Իսուվայում); *RGTC 6.2, S.37; Ertem, 1973, p.46.*

1) *Եփրատի վերին հոսանքների և Տավրոսի միջև (Forrer, 1922, S.248):*

2) Ընթերցում է ^{URU}Halara և համարում մեկ այլ խեթ. տեղանվան՝ Խուլարա-ի հետ (VBoT 68)(*Cornelius, 1958b, S.6, 15 Ann.37*): ժաման. Աամաստի (դասական աղբ. *Halantawasa*) մոտ (*idem, 1958a, S.383f.*):

*Halara ընթերցումը (մաև ստորև 6) նույնպես հնարավոր է, քանի որ *ar* և *la* նշանները շատ հաճախ շփոթվում են:

3) Փ. Ասիայի արևելքում (*Otten, 1973, S.150*).

4) Չավանարար, գտնվել է Իսուվայից դուրս նրանից հարավ և խեթ. տեքստերի ^{URU}Sakziya քաղաքից հյուսիս, ժաման. *Սալարիա - նիմրուդ լեռ - Կոֆնդղիզ* եղանակյան մեջ (*Kempinski and Kolak, 1982, p.100f.*):

5) Իսուվայում (*de Martino, 1995, S.292*): Իսուվայում կամ նրանից հարավ(*Collins, 1987, p.137*):

6) Ընթերցում է *Halawara* և նույնացնում *Դերսիմի Խալար* բնակավայրի հետ (*Առաջատրյան, 1998, էջ. 36-37*):

♣

Տեղադրությունը Իսուվայից դուրս հնարավոր չէ հիմնավորել, քանի որ KUB VI 45/46-ում խատրան հստակ նշվում է որպես Իսուվայի քաղաք: Չանդիսացել է Իսուվայի կարևոր կրոնական կենտրոններից մեկը:

♠

♠U - Ամարոսի աստված (KUB VI 45/46; KUB XXVII 1; KUB XLVII 64)
DINGIR^{URS} - աստվածներ (KUB VI 45/46; KBo IV 13)

(KUR) ^{URU}He/im(mu)wa

KUR ^{URU} Hi-i-mu-wa-az (p)	(KUB XVII 21 II 21)
KUR ^{URU} Hi-im-mu-wa (աձ)	(KUB IX 1 I 20', II 7)
^{URU} He-e-mu-wa	(KBo VII 14 + KUB XXXVI 100 II 33')
^{URU} He-em-mu-wa	(KUB I 16 II 61)
^{URU} He-mu-wa	(KBo VI 2 III 13; KBo VI 3 III 16; KUB XII 43, 14')
^{URU} Hi-im-mu-wa	(KUB VII 11 I 1,4; KUB XIII 2 + III 33; KUB XL 110 Դ4 11'; HKM 13,4)
^{URU} Hi-im-mu-wa	(KBo VI 6 I 21)
^{URU} Hi-mu-wa	(TBoT II 131 Գ4 26)
KUR ^{URU} Hi-[.....]	(KUB XV 34 I 63)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.108L; RGTC 6.2, S.39; *Ertem, 1973, p.48.*

1) Փորր Չայրաձ (*Forrer, 1922, S.248*):

2) *Եփրատի մոտ (Goetze, 1953, p.69):*

3) Ենթադրում է երկու նույնանուն տեղանունների առկայություն, մեկը *Եփրատի մոտ*, որը, հնարավոր է, նույնն է ինչ Սարիի տեքստերի *Ḫimmas-ը*, իսկ մյուսը կասկերի տարածքում (*Cornelius, 1958, S.385; von Schuler, 1965, S.21 և Anm.25; Collins, 1987, p.136ff.* [չի տեղադրում]):

4) *Թորատի մոտ*, ժաման. *Յեշիլջրոնակի* վերին հոսանքներում (*Forlanini, 1983, S.16 Anm.12f.*).

4) Իսուվայից արևմուտք - հարավ-արևմուտք (*Miller, 1999, p.120f.*):

Կազմությունը:

Առանձնացնում է նախախեթական -*owa* ածանցը (*von Schuler, 1965, S.104*):

◊

¹⁰⁰Marra^{wa} – Սարրուվա (աա)(HKM 13)

¹⁰¹AMAR.UD-LU – (աա)(TBoT II 131)

¹⁰²He/inzuta

¹⁰³ Ḫi-i o-zu-ta-aš (u?)	(KBo XVI 42 Դ4 17')
¹⁰⁴ Ḫé-en-zu-ta-an (h)	(KUB XXXVI 103 + KBo XXII 3, 7')
¹⁰⁵ Ḫi-in-zu-á-ta (աձ)	(KUB XXIII 72 Դ4 33)
¹⁰⁶ Ḫi -in-zu-ta	(KBo XVI 42 Դ4 19')

Տեղադրությունը:

¹⁰⁷RGTC 6.I, S.110 (Իսուվայի և Պախխուվայի մերձակայքում): *Ertem, 1973, p.49.*

1) Վերին *Տիգրիսի* շրջանում (*Farrer, 1926, S.39*):

2) = հայկ. *Չանձիտ (Խայատրյան, 1998, էջ 36)*.

3) Իսուվայում կամ Իսուվայի ասիմաններից մինչև խեթ. տեքստերի

¹⁰⁸Մոս-ի շրջանն (*Գյուս. Սիրիա*) ընկած տարածքում (*Miller, 1999, p.120*):

◊

Լույնացումը հայկ. *Չանձիտի* հետ անվանաբանական և տեքստային մակարդակներով լիովին ընդունելի է:

Կազմությունը:

= հայ. *հիմ* և տեղանվանական *zuta* (իմաստը չի քաջատրվում)

(*Джагкок 1988, с.72, 75*).

◊

¹⁰⁹Maḫšūnu – Մախսուխու (աա)(KUB XXIII 72)

^{URU} Huria

^{URU} Hur-la-an (u) (KUB XXIII 72 Դ4 9,29)

^{URU} [Hur-]a-an (u) (KUB XXIII 72 Դ4 10)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.120ff.; Ertem, 1973, p.52* (KUB XXIII 72-ը նշված չէ):

Ճ
(KUR ^{URU}) Huria/Huria/Huri գրությամբ մեծաբանակ ձևերից միայն KUB XXIII 72-ն է վկայում կոնկրետ քնակավայրի ասեկայության մասին: Այսաներն ուղղակի նշանակում են «խտրորհների քաղաք»: Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2**:

^{URU} Hudda

^{URU} Hu-ud-du (ամ) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55 Դ4 5)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.130* (քնակավայր Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.49.*

Ճ
Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2**:

^{URU} Iyaninna

^{URU} I-ya-ni-in-na (ամ) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55 Դ4 4)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.135* (քնակավայր Ուրայի մոտ).

Ճ
Մոտավոր տեղադրության համար տես **Գլուխ 2**:

^{URU} Ingalawa

^{URU} In-ga-la-wa (ամ) (KBo IV 4 III 58)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.141; Ertem, 1973, p.57.*

1) Ժաման. *Շապին-Կարահիսարի մոտ* (*Forrer, 1926.2, S.4*):

2) Հայկ. *Անգեղ Անգեղ տուն* զավառում, չնայած տեղադրությունը *վերին Եփրատի* ավազանում նույնպես հնարավոր է (*Forrer, 1931, S.13*):

հայկ. *Անգղերտուն* (*Մասանթե*, 1956, թ.99; *Մարտիրոսյան* 1957, էջ 120; 1961, էջ 90-91); ընդունում է Ն.Մարտիրոսյանի տեսակետը. = ժաման. *Ալլ* գուղը (*Քարսեղյան*, 1963, էջ 311).

3) = ժաման. *Օրդոս* քաղաքից հարավ, ժաման. *Միլեթ* (Milet), հոռմ. *Մեգալոս* (Megala) *Լյուկոսի* (*Չայլ* գծով, ժաման. *Կելիտ*) հովտում (*Garsang*, 1943, p.53; *GHE*, p.37ff.):

4) Չի ընդունում *Անգղ-Ինգալ* անվանումը, բանի որ *Մուրսիլիս* II-ի տարեգրության մեջ չի հիշատակվում *Եփրատի* գետանցումը; առաջարկում է քաղաքը փնտրել *Եփրատի* արևմտյան ափին (*Adontz*, 1946, p.39f.):

5) *Անգղ-Ինգալ* անվանումը ընդունելի չէ (*Ճակոնոս*, 1968, թ.82 *прим.* 16):

6) *Երզնկայի* հովտում (*ASVOA* 4.3):

7) Հայկ. *Նիգալ* գավառը *Ճորոխի* ստորին հովտում (*Խաչատրյան*, 1998, էջ.35, 42-43):

8) = հոռմ. արթ. *Ինգիլա*, *Ինգիլենն* (Ingila, Ingilene) (*Forrer*, 1932, S.88; *Cavaignac*, 1934, p.12):

♣

Կազմությունը:

1) *իլեոլ- + խեթ. -ա* (*Մարտիրոսյան*, 1961, էջ 91).

2) Հնարավոր են դակա-միսիական զուգահեռներ (*Չախուկյան*, 1970, էջ 80):

3) Բարդ կազմություն ունի՝ հայ. *միջ* «որան նույն տղնակ» և *ալ-ք* «խորը, խորունկ տեղ», որին ավելացվել է խեթ. *-աոլ(ր)* ածանցը (*Խաչատրյան*, 1998, էջ.35, 42-43):

KUR ^{URU} Էնինա

[^{URU}] Է-տի-տի-նա-ան (h)

1... Է-տի-տի-նա-ան (h)

KUR ^{URU} Է-տի-տի-նա (աձ)

KUR ^{URU} Է-տի-տի-ն[a]

KUR ^{URU} Է-տի-տի-նա]

^{URU} Է-տի-տի-նա

^{URU} Է-տի-տի-նա]

[^{URU}] Է-տի-տի-նա

^{URU} Է-տի-տի-նա

^{URU} Է-տի-տի-նա]

(KBo IV 4 II 17')

(KUB XIX 30 I 25)

(KBo III 4 III 71.91; KUB XIV 28 II 10';

KUB XIX 30 I 10, 12)

(Lewis, Nr. 1, 2')

(KBo IV 4 I 24)

(KBo IV 4 II 22; KUB XIV 17 II 33; KUB

XIX 30 I 20)

(KBo X 17 IV 7')

(KUB XLIX 11 III 7)

(KBo XIV 19 III 13)

(KUB XLIX 11 II 5')

Տեղագրությունը:

* *RGTC 6.1, S.153; RGTC 6.2, S.57; Ertem, 1973, p.61.*

1) *Երզնկայի և Սեբաստիա-Սիվասի միջև, Խաթրիի և Ազգիի միջև ընկած սահմանային քաղաք (Görze, 1930a, S.25):*

2) Անտիկ արք. *Ձարա (Zara Գալիսի վերին հոսանքների շրջանում) (Garstang, 1943, p.51):*

3) = հին հայկ. *Շատգոմք* գավառը, Քսենոփոնի հիշատակած *սկոտոնոնեոյ*, ժաման. *Աշգալա (Աշկալե - Ա.Ր.)* շրջումից շուրջ 15 մղոն արևմուտք (*Safraşyan, 1947, 4) Սելիսոնոնից Սեբաստիա տանող հոռոնեական շրջանի ճանապարհի վրա՝ ժաման. Ձախալ և Կանալար գյուղերի շրջանում (Masonday, 1956, c.88csln.):*

5) = հայկ. *Ըջթթենիք* գյուղը *Ակդաղ լեռան* ստորոտին, *Տիվրիկի* (ժաման. *Դիվրիդի - Ա.Ր.*) և *Ավնի* (ժաման. *Էդին*) միջև (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119 ծան.38; 1961, էջ 97):*

6) Ընդհանուր սահման է ունեցել Ազգիի և Տիբիայի հետ (*Cornelius, 1958a, S.236f.):* Ամասիայի և Չորուծի միջև (*idem, 1961, S.215):*

7) Վերին երկրի քաղաք (*GHE, p.32; von Schuler, 1965, S.44 und Anm.267):*

8) Վերին *Եփեսոսի* հովտում *Երզնկայից* քիչ հարավ՝ Վերին երկրի և Լասակական Տիբիա երկրի հարևանությամբ. լայն իմաստով Վերին երկիրն ընդգրկել է նաև Խախտինյան (*Χαχιατην, 1971, c.58csln.; Խաչատրյան, 1998, էջ 35):*

9) Ազգիի անմիջական հարևանը արևմուտքից (*Fortanini, 1979, map):* ժաման. *Ռեֆահիեի* (իայկ. *Գերջամիս*) հովտում *Երզնկա* քաղաքից քիչ դեպի հյուսիս-արևմուտք (*ASVOA 4.3; Klengel, 1999, S.182):*

p.42):
10) Անտիկ արք. *Ձիմարայի* մոտ (*Δυκωνος, 1961, карта):*

Սնիրածեշտ է որոնել խեթա-հայաստական սահմանամերձ գոտում խեթական տարածքում: Անվանաբանական մակարդակով ընդունելի է *Ըջթթենիքի* հետ համադրությունը, իսկ *Մուրսիլիս II-ի Տարեգրությունների* տվյալները ակնարկում են մոտավոր տեղագրությունը *Ռեֆահիեի* հովտում (9):

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -na վերջածանցը (*Bilgic, 1945-1951, S.10 und Anm.73):*

2) -na տեղանվանակերտ վերջածանցով կազմված տեղանուն, հիմքը՝ *Isti(ti)-* (կրկնակված) (*Schuler, 1965, S.102,105):*

KUR^{CRU} Isuwa

[...]-I-šu-wa-aš (u)	(KBo VI 28 ʔ4 12)
KUR ^{CRU} I-šu-wa (uā)	(KBo I 1 ʔ4 10,11,15,16,18,20[ugg.]; KBo I 4 I 14, 16[ugg.]; KBo I 5 I 21[ugg.]; KBo IV 10 ʔ4 29; KBo VIII 55,16'; KBo XII 140 ʔ4 4; KBo XVI 41 I 4',22'; KBo XLV ʔ4 II 1; KUB VI 45 II 65 = 46 III 31'; KUB XV I III 48',51'; KUB XV 5 II 55; KUB XVI 16 ʔ4 8'; KUB XXIII 11 III 30,33; KUB XXIII 14 II 8; KUB XXIII 72 ʔ4 21, 30, ʔ4 13; KUB XXXI 68,41'; KUB XXXIV 23 I 27'; KUB XLIV 4 ʔ4 26; KUB LVI 28 ʔ4 6'; KUB LX 134, 6,8; HKM 96, 20') (KUB LX 74 ʔ4 8')
KUR ^{CRU} I-šu-w[a]	(KBo I 5 I 8'[ugg.])
KUR ^{CRU} I-šu-[wa]	(KUB XXXIV 23 I 35')
KUR ^{CRU} I-šu-w[a]	(KBo I 5 I 10'[ugg.])
[KUR ^{CRU} I-šu-wa	(KBo VIII 30 ʔ4 10; KUB III Ia ʔ4 12'; KUB XXXIV 23 I 35')
[KUR ^{CRU} I-š[u-wa	(KUB XXIII 11 III 29)
KUR ^{CRU} I-šu-wa	(KBo I 4 I 16[ugg.]; KBo XII 140 ʔ4 1; KUB III 125 ʔ4 9[ugg.]; KUB XXI 40,8'; KUB XXXVIII 10 III 12; KUB L 92 ʔ4 14'; KUB LII 96, 6; ABoT 16,2'; IBoT I 32 ʔ4 29; IBoT II 129 ʔ4 10,11)
KUR ^{CRU} I-[šu-wa]	(KBo XII 140 I 5)
KUR ^{CRU} I-šu-wa	(KBo VIII 23 ʔ4 9', ʔ4 13'; KBo XVI 42 ʔ4 4'; KBo XVIII 4 ʔ4 1; KUB XIII 2 III 34; KUB XVI 35,9; KUB XXIII 72 ʔ4 23, ʔ4 18; KUB XXVII 13 IV 18; KUB XXXIV 23 I 12' = KUB XL 8,5; IBoT I 34 ʔ4 9[ugg.]; IBoT II 131 ʔ4 12)
URU ^{CRU} I-šu-wa	(KUB III 80 ʔ4 12[ugg.])
[...] ^{CRU} I-šu-wa	(KBo XXIV 132 ʔ4 2')
[...] ^{CRU} I-šu-wa	(KBo XVI 20, ʔ4 1; KBo XXII 22,3')

Տեղադրությունը:

© *RGTC 6.1, S.154ff; RGTC 6.2, S.68; Ertem, 1973, p.61ff.*

Եփրատի կեռամանի շրջանում *Խարպուտի* մոտ, ներառյալ հարակից տարածքները. դեպի արևելք՝ մինչև *Պալու*, հարավ՝ ընդհուպ մինչև

Դիպալաբար, արևմուտք մինչև Եփրատ գետը: Համապատասխանում է հին հայկ. Ճուրջին, ուրարտ. Տարան-ին, անտիկ աղբ. Սոֆենին (Sophene) (Weidner, 1923, S.45 [նույնն է ինչ խնթ. տեքստերում հիշատակվող ^{KUB}Assuwa և ^{UHI}Ḫasšawa տեղանունները]; Safrastyan, 1929, p.105, 189; *idem*, 1947, p.41; *Savignac*, 1931, p.104; *Калонцян*, 1940, с.341; 1946, с.22ссл.; *Монахьян*, 1956, с.80 [արևելքում ընդգրկել է նաև Անգիտենեն մինչև ժաման. Չերենետի վերին հոսանքները]; *Götze*, 1957, S.102 Anm.6; *GHE*, p.40ff.; *Güterbock*, 1961, p.85; *Մարտիրոսյան*, 1961, էջ 95; *Дьяконов*, 1961, карта; 1968, с.84; *Меликшвили*, 1962, с.63; *Kienigf*, 1968, S.63; *idem*, 1977, S.214; *RGTC* 6.1, S.155; *ASVOA* 4.3): Իսուվաի կենտրոնական շրջանը *Մուրադաուի* հարավային ափերին ընդ Նիդաուի հետ միախառնման շրջանից մինչև *Այրքնովա*, որտեղ գտնվում են *Կոլուրուքսիե*, *Լորշունքսիե* և *Յեպիեքիկ* կարևոր հնավայրերը (*Hawkins*, 1998, p.281):

*Է.Վալդերի նույնացումը ^{KUB}Assuwa և ^{UHI}Ḫasšawa-ի հետ անցնողունելի է Կազմությունը:

- 1) Առանձնացնում է -*awa* վերջածանցը (*Визье*, 1945-1951, S.11):
- 2) Ծագում է հյուսիս-կովկասյան (չեչենական) *Тгон* ցեղանունից (*Меликшвили*, 1962, с.62 [իդում է *Джавахишвили*, *Историко-этнологические проблемы Грузии, Кавказа и Ближнего Востока*, Тбилиси, 1950, с.47ссл.]):
- 3) Ծի առնչվում էայ. *el* «է» բառին (*Jahnkjan*, 1961, p.360 [= 1964, с.21]):
- 4) Հավանաբար, պիտի քարգմանել որպես «զետի մյուս կողմում գտնվող ժողովրդի շրջան» ուրարտ. *isani* «մյուս կողմում» բառից (*Дьяконов* 1968, с.86): չի ընդունում իր նախնին տեսակետը, ըստ որի *Isuwa* = *Տարա*. *Տարա* (*idem*, с.29):
- 5) Ծագում է հայ. *սո-է* «ծով» բառից (*Джонкян*, 1988, с.73): չի բացառվում կապը խուրր. *isawa* ձևի հետ (с.72 прим.82):
- 6) Ծագում է հայ. *ծուպ* «երիզ» բառից (*Մաշտոցյան*, 1998, էջ 42):
- 7) Հն. **ek'wo*- «ծի» բառից» (*Պետրոսյան*, 1997, էջ 149; 2002, с.26ссл.):

◆
 ***Al-LUGAL-ma**(3) (= *Alī-Sarruma*) - Ալի-Շարրումա (աա)(KUB XI 80; KUB XI 90; KUB LIV 1)

†**Awšiš** - Անցիլիս (աի)(զուշակուհի)*(KUB XI 80)

***Ehli-LUGAL-ma** (= *Ehli-Sarruma*) - Էիլի-Շարրումա (աա)(KBo IV 14; KUB XI 96; IBoT I 34)

¹⁰Kili - Կիլի (աա)*(KUB XL 80)

¹¹Kilušberu - Կիլուշիսեպա (աի)(KUB XV 1; KUB XL 80; KUB LVI 14)

¹²Kumarpi(-) [...] - Կումարպի(-) (աա)(KBo XVI 42)

¹³Liliš - Լիլիշ (աա)*(KUB XL 90)

¹⁴Luh/pakkēš - Լուր/պակկիշ (աա)(KUB XL 80;)

¹⁵Matti - Մուտտի (աա)(KUB LIV 1)

¹⁶Nahhama?(-) - Նախխամա?(-) (աի)*(KUB XL 80)

¹⁷SFS-zi (= "Nanizēš) - Տանիցիս (աա)*(KUB XL 80; KUB LIV 1)

[¹⁸]Ninnaš - Նիննաս (աա)*(KUB LIV 1)

¹⁹Uitara[(-)....] - Ուիտարն[ա(-)....](աա)(KBo XVI 42)

²⁰Uw[(-)....] - Ուվ[ա(-)....](աա)*(KBo XVI 42)

²¹IŠTAR-LÚ(-iš) - Իշտարլուացիտի (աա)(KUB XL 90)

²²IŠTAR-LÚ-za = ²³IŠTAR-LÚ(-iš)? (աա)(KUB XL 80; KUB XL 90; KUB LIV 1)

U.JR - (աի)*(KUB XL 80)

²⁴Աստղանիշով նշվածները թերևս չեն առնչվում Իստվայի հետ:

DINGIR.LU^{24a} DINGIR.MUNUS^{24b} - արական սեռի (և) իգական սեռի
աստվածներ (KUB VI 45/46)

IUR.SAG^{24c} ID^{24d} - լիտներ (և) գետեր (KUB VI 45/46)

^{18b}Kam?-[.....]

^{18c}Kam?-[.....] (KUB XXVI 39 l(?) 29')

Տեղադրությունը:

* *RGTC* 6.1, S.167.

1) Գնմտ. ժաման, *Կամախ* գյուղը *Քիրքիսից* ուղիղ գծով Ցկմ հյուսիս-արևելք (*Մասանդա*, 1956, c.103):

2) Վերականգնում է որպես *Կամուխ* և նույնացնում *Կամախ* հետ (*Աղոնց*, 1972, էջ.42-43):

Փ
Այս տեղանվան ընթերցումը և առաջարկված տեղայնացումները
իմաստ պայմանական են:

՝
²⁴Tarumāš - Տարումուս (դիցանուն)

KUR ^{18b}Kannuwaru

^{18c}Kan-nu-u-wa-ra-an (h) (KUB XIX 30 I 13)

^{18d}Kan-nu]-u-wa-ra-an (h) (KUB XIV 28 II 11')

^{18e}Kan-nu-wa-ra-an (h) (KBo IV 4 II 70)

- [^{URU}Ka]n-mu-[wa]-ra-an (h) (KBo IV 4 II 23)
 [^{URU}Ka]n-mu-wa-ra-az (p) (KBo IV 4 II 25)
^{URU}Kan-nu-wa-ra (ած) (KBo III 4 IV 17'; KBo IV 4 III 61)
^{URU}Kan-nu-w[n-ra] (ած) (KBo IV 4 II 72)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.171E; Ertem, 1973, p.66.*

1) *Երզնկայի և Սեբաստիա-Սիզասի միջև, Խաթթիի և Ազգիի միջև ընկած սահմանային քարաք (Götze, 1930a, S.25):*

2) = ժաման. *Փյոտք (Poth)* անտիկ աղբ. *Նիկոպոլիս (Goetze, 1940, p.50; Garstang, 1943, p.51):*

3) = ժաման. *Գանճ գյուղը՝ Էրզրումից 2 մղոն հեռու (Safirstyan, 1947, p.39):*

4) *Մելիտենից Սեբաստիա ճանապարհի վրա՝ ժաման. Կանաչար գյուղը (Manshian, 1956, c.94):*

5) *Վերին երկրի քարաք (GHE, p.32):*

6) ժաման. *Դիվրիդիի և Կանգալի շրջանում (Մարտիրոսյան, 1957, էջ 120; 1961, էջ 97):*

7) = միջն. հայկ. *Կան բնակավայրը (Խաչատրյան, 1976, էջ 70; 1998, էջ 36):*

8) ժաման. *Պինգամի մոտ (Дьяконов, 1961, карта):*

Իստիտինայի քարաքներից: Մուրսիլիս II-ի տարեգրությունների վկայությունները բույլ են տալիս Կաննուվարան փնտրելու Խաթթիի և Չայասա-Ազգիի սահմանամերձ գոտում խեթական տարածքում (Տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

1) *gan(n)-/kan(n)- + -war («ganu/kano-ի սոսիմ, գեղ») (Kapanjian, 1948, c.36 прим.1, c.60 прим.1):*

2) Առանձնացնում է նախախեթական *kano- հիմքը (*von Schuler, 1965, S.102,106*):

3) *Չայ. կան «ուղորդ, պտույտ, շրջան» + խեթ. -uwar ածանց (Խաչատրյան, 1998, էջ.43):*

HUR.SAG **Karna**

HUR.SAG Kar-na (ած) (KBo I I Դ4 12.21)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.183; Gannet, 1968, p.109.*

= ուրարտ. ¹⁴⁰⁰ *Kornise*, հոմ. *Կորնն* (*Corné*). *Մեջխոնննից* 12 կմ հեռավորության վրա (*Adontz, 1946, p.199; Astour, 1979, p.4; RGTC 9, p.48; Арутюнян, 1985, с.103*).

♂

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

¹⁰⁰ **Kardušša**

¹⁰⁰ *Kar-du-uš-ša* (ամ) (KUB LVI 40 Գ₄ IV 17')

Տեղադրությունը:

¹⁰⁰ *RGTC 6.2, S.68.*

¹⁰⁰ Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ. տես **Գլուխ 2:**

¹⁰⁰ **Kum(m)šha**

¹⁰⁰ *Kum-ma-ši* (տ) (IBoT I 33 Գ₄ 1)
¹⁰⁰ *Kum-ma-ša-az* (p) (KBo II 9 + KUB XV 35 I 35)
¹⁰⁰ *Kum-ma-a-ša* (ամ) (KUB XXIII 72 Գ₄ 31', Գ₄ 16')
¹⁰⁰ *Kum-ma-ša* (KUB XV 34 I 58; KUB XIX 11 IV 44; KUB XXXVIII 12 III 15'; IBoT I 36 III 36)
¹⁰⁰ *Kum-ma-ša* (KUB XL 83, 10')
¹⁰⁰ *Ku-ma-ša* (KUB LV I II 8')
¹⁰⁰ *Kum-x* {...}?

Տեղադրությունը:

¹⁰⁰ *RGTC 6.1, S.220f.; RGTC 6.2, S.83 Ertem, 1973, p.78.*

1) = ժաման. *Կեմախ* (իսլվ. *Կամախ*) (*Forrer, 1926a, S.2; 1931, S.2; Garstang, 1942, p.45ff.; idem, 1948, p.53; Adontz, 1946, p. 50* (= Չայասայի մայրաքաղաքը KUB XXVI 39-ում հիշատակվող տեղանվան Կոմմախայի հետ նույնացման մասին տես ¹⁰⁰ *Kam?{-...}*): *Коранция, 1948, с.18 сл.* (= Չայասայի մայրաքաղաքը, *с.58,109*); *Мокандян, 1956, с.76* (= Չայասայի մայրաքաղաքը չէ): *Մարտիրոսյան, 1957, էջ.116-117; 1961, էջ. 94-95; Cornelius, 1958a, S.246; 1967, S.67; GHE, p.35; Гюроладзе, 1960, с.194 прим.17; Дьяконов, 1961, карта; 1968, с.82; Gurney, 1973, p.682; ASVOA 4.3; Hans, 1985b, S.22; Խաչատրյան, 1998, էջ 70):*

2) = ¹⁰⁰ *Šamašha* (*Safrastyan, 1929, p.107*).

3) = ասորեստ. աղբ. Kummah - Կոմազհեն (*Goetze, 1940, p.5 n.21; Xovatrian, 1971, c.115 en.*):

Ճ
Հայկ. *Կամախ* հետ նույնացումը կասկածից վեր է:

Կազմությունը:

1) *kumma-* + *ha* (ն<α): հմնտ. Alaiha, Pimaha, Šammaha, Papanha, Šamuha, Kunzaha, Kastaraha և այլ տեղանունները (հայկ. աղբ. Aitah, Tatah, Shatah, Andzah, Erah, Kashah, Ardzah): Գտնում է, որ *kumma-* հիմքը ծագում է ասայթմ շրագատրվող խտրր. *kumme-*ից (հմնտ. Ašūkkumme, Ari(k)kume, Pašikkummi անձնանունները), նաև *Kumme*, *Kummani*, *Kummešmaha*, *Kumiala* (վերջինս *Ամախայի* մոտ), *Կուժայրի*, *Սուրժայրի*, *Քորայրի*, *Քազնայր*, *Ավարայր* տեղանունները (*Կաթուղի, 1948, c.49en.*).

2) Առանձնացնում է կասկական *-ha* տեղանվանակերտը, որը նույն է ինչ *-ka-*ն (*Գոթթոմե, 1961, c.202*):

3) *-ma-*ն տեղանվանակերտ վերջածանց է (*Cornelius, 1967, S.67L*):

4) Հայ. *կամախ* «ընծա» (*Խաչատրյան, 1998, էջ 42*):

◇
*Qazera – Քազերա (աա)(KUB XL 83)

*Hilamaddu – Խիլամադդու (աի)(KUB XL 83)

*U^{URU} Kummaha – Կուժնախայի Ամարուայի աստված (KUB XXXVIII 12)

*Pirwa – Պիրվա աստված (KUB LV 1)

É.GAL. hekur Pirwa – Պիրվա աստծո ձեկուր տաճարի պալատ (KUB LV 1)

^{KUB} Kummešmah

^{KUR} Kum-me-ēš-mah (աձ) (KUB LVII 106 ԴԿ II 10)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.85.*

Ճ
Համաձայն զետանվան ասեպությունը թույլ է տալիս տեղադրելու զետի հոսանքի ինչ-որ հատվածում:

◇
*U^{KUR} Kummešmah – Կուժնեսմախ երկրի Ամարուայի աստված

^{BD} Kummešmaha

KUR ^{BD}Ku-um-mi-iš-ma-ha-aš (u) (KBo V 8 I 40)

^{BD}Ku-me-iš-ma-ha-an (h) (KUB XXI 29 II 5)

[¹] ¹²Kum-mé-el-ma-lja (ած)

(KBo XVI 13 IV 4')

[²] ²⁰Ku]m-mé-el-ma-lja

(KBo II 5a + II 42; KUB XXIII 27 II 19)

[³] ²⁰Kum-mi-iš-[.....]

(KBo XLIV 216 ԴԿ II 9')

[⁴] ²⁰Kum-mi-iš-.....]

(KUB XIV 25 աք սյուն.1')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.535; *Ertem*, 1973, p.79.

1) = ժաման. *Դեվրեզ չայ* (Չալիսի արևմտյան վտակներից)(*GHE*, p.24 and map):

2) = *Իրիս* (ժաման. *Յեշիլըրմակ*) կամ *Սկիլաս* (ժաման. *Չեկերեկ*)(*Güterbock*, 1961, p.96):

3) *Եփրատը* Կունմախայի շրջանում (*Cornelius*, 1958a, S.246; 1967, S.687E.; 1973, S.307 Anm.5):

4) = *Կեկիս* (*von Schuler*, 1965, S.9 Anm.2; *Forlanini*, 1979, p.184 n.102; 1983, p.17 n.12; *ASVOA* 4.3, Tav.XVI 2; *Yakar*, 1980, p.77, 89E.; *Oettinger*, 2002, S.55, map; *Die Hethiter*, map – XVIc.):

5) = ժաման. *Յեշիլըրմակ* (*Խաոտրա*, 1971, c.25):

♣

Կազմությունը:

1) խուրր. *ku-ma-ar* (*Καμουαα*, 1948, c.50; *Գորսաձե*, 1961, c.202, 208c.թ. [առկա է կասկական -ha վերջածանցը (= -ha)]):

2) Առանձնացրում է կրկնակի -ma և -ha տեղանվանակերտ վերջածանցները (*von Schuler*, 1965, S.102):

3) -ma-lja-ն տեղանվանակերտ վերջածանց է (*Cornelius*, 1967, S.67E.):

𐎧𐎫𐎡𐎴 Kutmar

𐎧𐎫𐎡𐎴 Ku-ut-ma-ar (h)

(KBo I 1 ԴԿ 26)

𐎧𐎫𐎡𐎴 Ku-ut-mar (h)

(KBo XXVIII ԴԿ? 14')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.31 (Ալզիի քաղաք); *RGTC* 6.2, S.88.

1) = Շուրիիայի քաղաք Kullimmeri (*Forrer*, 1921, S.20E.; *Խաոտրա*, 1971, c.114c.թ.):

2) = *Կունմար* (Kutmar) Չայիի բնակավայրից 18կմ հեռավորության վրա (*Forrer and Unger*, 1928, S.89; *Adontz*, 1946, p.43 n.1; S.20E.; *Մանոնյան*, 1956, c.81c.թ.; *Մուխիաշվիլ*, 1954, c.52,90; *Դախոնով*, 1968, c.94 прим.45; *Գոլոձևո*, 1978, c.79c.թ.):

1) *Չեքենեսար* ձոր (*Weidner*, 1923, S.8 Anm.2):

2) *Բարձանտի մոտ (Lewy, 1952, p.407 n.2); Բարձանի մոտ Տիգրանակերտի դիմաց (Քոստյան, 1948, շ.194):*

^{URU} Kuwarpiša

^{URU} Ku-wa-ar-pi-ša (ամ) (IBoT II 129 Դ4 10)

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.233 (Խուվայում); Ertem, 1973, p.83 (նշված է որպես ^{URU} Kuwarpišaita).*

♠

Տեղադրությունը Խուվայում հստակ է (տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

1) Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Neumann, 1988, S.255*):

^{URSAG} Lahja

^{URSAG} La-ha-a (ամ) (KUB XXXIV 23 I 25')

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.236 (Չայասայում); Gonet, p.110.*

Բյուրակն-Բինգյուլի լեռների արևելյան մասում (Ջոնսթրոն, 1971, շ.141 ՇՆ.); հավանաբար, Չայնական պար լեռնաշղթան (Խաչատրյան, 1998, էջ 58):

♠

Տեղադրությունը Չայասայում կարծես հստակ է (տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

Խեթ. lahja «արշավանք» ընտից (*Խաչատրյան, 1998, էջ 58*):

^{URU} Lahirhila

^{URU} La-hi-ir-hi-la (ամ) (KUB XXVI 39, II(?) 28')

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.236; Ertem, 1973, p.83.*

♠

Տեղադրության համար կտվան չկա:

Կազմությունը:

1) ինք. *Lahira* (անձնանուն) + *hila-* «պրտիկ, հյուղակ» (*Каломян, 1948, с.60 нр.1*):

2) ինք. *lahira* + *hila*, որտեղ առաջին բաղադրիչը համեմատելի է ինք. *lah(h)u*, *lahuwa-* «լցնել, հեղել», *lahhara-*, *lah(h)aruz(x)-* «զոհասեղան» կամ *lahija* «(ռազմական) արշավանք», թերևս, նաև *lahiyai-* «խիել, հարվածել», *lahihiyai-* «կռվել»: Երկրորդ բաղադրիչը «բակ, փարախ, արգելանոց»: այսպիսով, տեղանունը բացատրվում է որպես «աստվածների համար հեղելու վայր» (*Jahukyan, 1961, p.396* [= *1964, с.80* և.]); հմմտ. *Ջահուկյան, 1987, էջ 336*:

❖
[^d...ʔ]anus – [...ա/ո]աննուս (դիզանուն)

¹⁰⁰Lalatta

¹⁰⁰La-la-at-ta (աձ) (KUB XXVI 29.6)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.241* (Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.84*.

♣
Տեղադրությունը Չայասայում կարծես հստակ է (տես **Գլուխ 2**):

¹⁰⁰Lillima

¹⁰⁰Li-il-li-ma (աձ) (KUB XXIII 72 34 32)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.248*; *Ertem, 1973, p.87*.

= *Արդանամադենի (=Էրզանիմադեն) Լիլիկ գյուղը (Խաչատրյան, 1998, էջ 36)*.

♣
Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ, չնայած նախընտրելի է:

❖
* *Aritku* - Արիտկու (աա)

¹⁰⁰Litta

¹⁰⁰Li-it-ta (աձ) (KUB XXVI 62 34 IV 35')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.249* (կասկական գոտում); *Ertem, 1973, p.87.*

= հայկ. *Լբաօիճ՝ Եհկուպոչիս* – *Աստուպա* ճանապարհի վրա (տես **Գլուխ 2**):

Կազմությունը:

Դնարավոր է, սակայն *-ma* տեղանվանակերտ վերջածանցը (տես *Schaler, 1965, S.103*):

¹⁰Mala

¹⁰ Ma-a-la-an (h)	(KBo X 2 III 29; KUB XIX 9 I 14; XIX 9 I 16'; KUB XXIII 79 Գ4 8'; 877/a, 8')
¹⁰ Ma-a-l[a]-an (h)	(KUB XXIII 20, 10')
¹⁰ Ma-[a-l[an]] (h)	(KUB XXIII 31, 1')
¹⁰ Ma-a-la (աձ)	(KBo XI 40 VI 7'; KBo XII 100 I 4; KBo XVI 52 Գ4 {3'; KUB XIV 8; KUB XIX 37 II 47, III 1'; KUB XXIII 9,7; KUB XXIII 79 Գ4 1, Գ4 10'; KUB XXXVI 35 I 5'; VBoT 135, 3'; Bo 5240, 9)
¹⁰ Ma-a-la	(KBo XL 342, 3')
¹⁰ Ma-[a-la]	(KBo XL 342, 7')
¹⁰ Ma-la	(KBo II 16, 4; KBo X 47g Գ4 III, 2'; 761/a, 4')
¹⁰ Ma-a[...]	(KBo XIII 263 աք սյուն. 1'; 832/w, 11')
¹⁰ Ma-l[a-]	(KUB XXXVI 90, 29')

* *RGTC 6.1, S.537* («տեքական տարածքի և հուրրիական պետության [= Սիսուանի] միևնույն գտնվող սահմանային գետ, հավանաբար, միջին Եփրատը»); *Ertem, 1973, p.196.*

Տեղադրությունը:

1) *Տիգրիսի* վերին վտակ *Տիբբիս սու* գետը (*Goetze, 1950, p.395 n.2*):

2) = *Եփրատ* (*Cornelius, 1958a, S.386; 1959b, S.296; GHE, p.48f.; Riemschneider, 1962, S.113; Ünal, 1974, S.185*):

3) *Եփրատի* վերին հոսանքի ճյուղավորումներից մեկը (*Goetze, 1962, p.27a*):

4) *Եփրատը* ակունքներից մինչև *Չայկ. Տավրոսի* լեռները (*Oettinger, 2002, S.55, map; Die Hethiter, map – XVIc*):

5) = *Կարասու*, ուրարտ. աղբ. *Meliss*, հուն. *Մելիսս* (*Meliss*) (*Авдоткина, 1978, с.17; 1984, с.24; RGTC 9, p.110; Арутюнян, 2001, с.514*):

6) *Մուրադսու* (*Gurney, 1973 map*):

Կազմությունը:

Յե. *mel- «ևս» հիմքից (*Петросян, 2002, с.141,200*):

^{URU}Mal(i)diya

[^U / _{URU}]Ma-li-ti-ya-an (h)	(KBo XVIII 24 ՅԿ IV 13 ⁷)
[^{URU}]Ma-al-di-ya (աճ)	(KUB XXIII 72 ՅԿ 37)
^{URU} Ma-li-ti-ya	(KBo XVI 42 ՊԿ 8 ⁷ ; KBo XXII 264 ՅԿ III 12)
[^{URU}]M]a-li-ti-ya	(KUB XXIII 69. 4 ⁷)
[^{URU}]Ma-al-ti-[ya]	(KUB XXXI 103. աջ նգր 4)
[^{URU}]Ma-al-[.....]?	(KUB XL 80 ՊԿ 9)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.257f.; RGTC 6.2, S.100; Etem, 1973, p.90.*

1) = ժաման. *Արալանքելիծ-Մալաթիա* (*Goetze, 1940, p.47 and n.182; idem, 1957, S.102 Ann.8; Delaporte, 1940, p.5f.; GHE, p.34; Cornelius, 1958a, S.246* [խթ. տեքստերի ^{URU}Malazziya քաղաքը խնթ. ^{URU}Malziya-ի գրության մի ձևն է]; *idem, 1973, S.29f.; Մարտիրոսյան 1957, էջ 114; 1961, էջ.101-102*[=^{URU}Malazziya]; *Houwink, 1970, p.62 and n.30; RGTC 9, p.55f.; RGTC 5, S.196; ASVOA 4.3, Tav.XVI 3*):

*^{URU}Malazziya-ն որևէ առնչություն չունի Մալ(ի)տիյայի հետ:

2) = *Բինգյոյի* լանջին գտնվող *Մեդուի* գյուղը. *Ա.Կարապետ վանքից* շուրջ մեկ ժամվա ճանապարհի վրա (*Safraşyan, 1947, p.41*):

Ֆ
Նույնացունը ժաման. *Արալանքելիծ* հնավայրի հետ (= *Էսքի Մալաթիա*) կապածից վեր է:

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -iya վերջածանցը (*Բնջի, 1945-1951, S.11*):

2) Ճազում է հե. *mel- գույնանիշ արմատից (*Ջախրեկյան, 1970, էջ.73,77*):

3) Յե. *med^hu- «մեղր» հիմքից (*Гамкрелидзе и Иванов, 1984, с.604*

прим.1св.):

◇
^{LU, MES}SU.GI - ավազներ (KUB XXIII 72)

Manda

ÉRIN ^{MES} Ma-an-da (աճ)	(KBo VI 2 III 12 = KBo VI 3 III 15 = KBo VI 6 I 19)
-----------------------------------	---

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.259; *Ertem*, 1953, p.91.

1) Անտիտապրոսի (Չայկ. Տալոս - Ա.Բ.) և Բարձր Չայքի միջև. այս տերմինով ասորեստանցիք և բաբելոնցիք նշում էին հնդեվրոպալեզու արիացիներին (*Forrer*, 1922, S.248).

2) Խեթական տերության սահմանային շրջաններից մեկում գտնվող քաղաքի հարևանությամբ բնակվող օտար ցեղ (*Sommer*, 1947, S.5f.; *Collins*, 1987, p.140); ցուվոր բնակչություն, որոնք անմիջականորեն ներակա չէին խեթերին, սակայն գտնվում էին Խաթրիի քաղաքական ազդեցության ոլորտում (*Imparati*, 1964, p.242):

3) Գնձտ. հայկ. Աննդալունի տոհմանունը. տեղադրում է Արածանիի վտակ Բիթլիս սու գետի շրջանում (*Կոթաթառ*, 1940, c.378ca.; 1948, c.135ca.):

♣

Տեղադրության համար կովան չկա:

^{URU}Maazana

^{URU} Ma-an-za-na-as (u)	(KBo XVI 42 Դ4 19')
^{URU} M[a-an-za-na-as (p)	(KBo XVI 42 Դ4 18')
^{URU} Ma-an-za-na (ամ)	(KBo XVI 42 Դ4 16', 22')
^{URU} Ma-an-za-a]	(KBo XVI 42 Դ4 21')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.260; *Ertem*, 1973, p.91.

♣

Տեղադրությունը Խուսվայում հստակ է:

♠

LSMSŠU.GI - ավագներ

^{URU}Mararba

^{URU}Ma-ra-ar-ba (ամ) (KUB XXIII 72 Գ4 35)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.260 (Խուսվայի և Պախխուսվայի մերձակայքում); *Ertem*, 1973, p.92.

♣

Տեղադրությունը Խուսվայում հստակ չէ:

✦
*¹⁰¹Mezzari – Խուրուս (սա)

¹⁰¹Mezzari

¹⁰¹Me-er-za-ri (սծ) (KBo XVI 42 34 14')
¹⁰¹Me-er-zi[a-ri] (KBo XVI 42 34 9')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.274* (Mizzi – եզխառուս).

♣

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է եզխառուսի հետ համադրումը հնարավոր չէ հիմնավորել:

✦

¹⁰¹Mezzari – ակազներ

¹⁰¹Nih(i)riya

¹⁰¹Ni-ḫi-ri-ya-za (p) (KBo IV 14 II 9)
¹⁰¹Ni-ḫi-ir-ya-z (սծ) (KBo IV 14 34 35)
¹⁰¹Ni-ḫi-ri-ya-w[er](խուրր.) (KUB XLV 41 II 18')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.281; RGTC 6.2, S.111; Eriem, 1973, p.102.*

1) = հայկ. *Եզխառուս անիղից* հյուսիս-արևմուտք (*Ուստրոօսմ*, 1946, c.10):

2) Հավանաբար, նույնն է ինչ հայկ. *Անգղը* (ժաման. *Էջիլ*) արևմտյան Վերին *Տիգրիսի* վտակ *Ձերենետի* ափին (*Կոստան*, 1948, c.198ա.). նույնական չէ *Եզխառուս-Տիգրանակերտի* հետ (c.252):

3) *Կասանից* արևելք (*Goetze, 1953, p.61f.*): = ասորեստ. տեքստերի ¹⁰¹Nihriya, *Կասան* քաղաքից արևելք: համեմատում է երբ. աղբյուրների (Արամ) նախարարի հետ (*Meriggi, 1962, S.86*):

4) Նույնական չէ ոչ *Եզխառուս-Տիգրանակերտի*, ոչ էլ *Անգղի* հետ. գտնվել է *Քաշիարի լեռների* շրջանում (*Mawaddeh, 1956, c.136աա.*).

5) *Տիգրիսի* ափին ժաման. *Տուր Արդին* լեռներից հյուսիս (*Lewy, 1961, p.66 n.201*):

6) *Ուրֆայի* շրջանում (*Falkner, 1957-58, S.35; Beitzel, 1992, p.53f.*):

7) եթե = ասորեստ. ադր. ^{UR1}Nahriya, ապա պիտի գտնվեր ժաման. Մայաֆարկինի մոտ կամ քաղաքից քիչ արևմուտք (*Древков* 1968, с.36).

8) = ասորեստ. տեքստերի ^{UR1}Nihriya, իսկ վերջինս = ժաման. *Ամիդ-Պիպարաքր* (*Astour, 1979, p.5; 1992, p.5 n.15 and p.15; Liverani, 1992, p.86 n.419; Die Hethiter, map - XVI, XIIIc.*):

9) Քալիս գետի ակունքների շրջանում (*Forlanini, 1985, p.67* քարտեզ):

10) Պիպարաքրից հյուսիս կամ հյուսիս-արևելք, նույնն է ինչ ասորեստ. տեքստերի ^{UR1}Na'iri (*Singer, 1985, p.106*):

11) = ժաման. *Սանչուրթայից* կամ *Խաստանից* շուրջ 50կմ հեռավորության վրա. հավանաբար, = *Կազանե հյոյոթ* (*Kazane Hoyot*) կոչվող հնավայրը (*Miller, 1999, p.116f.* [pp. 99-116-ում տեքստերի և տեղադրման քննարկումը]):

12) ժաման. *Մարդին - Միվերեկ - Պիպարաքր* եռանկյան մեջ (*RGTC 9, p.60f.*):

13) Կաղնուլեի արևելքում Մեյրի երկրի տարածքում (*RGTC 5, S.205f.*):

14) ժաման. *Նուտային* (հին հայկ. *Սծրին - Ա.Ք.*) քաղաքի մոտ տեղադրվող Միտաննիի Տոճա քաղաքից արևմուտք (*Bilgic, 1945-1951, S.23*):

♣

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ: Պիտի գտնվեր Իսուվայի՝ Ասորեստանին հարող շրջանում կամ նույնիսկ նրա տարածքից դուրս. տես՝ *Alatarma'e.2*:

Կազմությունը:

Ճազում է ուրի(յա) ձևից (*Bilgic, 1945-1951, S.23 Ann.169*):

♣

⁴*Sawuška* – Շավուշկա (աստվածուհի) (*KUB XLV 41*):

^{UR1}*Pahhura*

^{UR1}*Pa-ah-ju-u-ra-an* (h) (*KUB XXIII 72 ԳՎ 29, ԳՎ 10*)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.295; Etem, 1973, p.104.*

♣

Մոտավոր տեղադրության համար տես *Տեքստեր*.

Կազմությունը:

Ճազում է հե. *եհոց'իս- «շատ, խիտ, գեր» հիմքից. անցումը *pa-xu-hu* քննորոշ է հունարենին մոտ որևէ կենսունային լեզվի. պահպանվել է

Պախտ (եռնանվան մեք (= *Բյուրակնի շրթայում*)(Պետրոսյան, 1997, էջ.83-85):

¹⁸⁰ Pabhtuteya

¹⁸⁰Pa-ah-tyu-u-te-ya (աճ) (KUB XXVI 39 II(?) 307)

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.295f.; *Ertem*, 1973, p.104 (հիշատակվում է որպես Pabhtutia).

♣

Կազմությունը.

1) Առաջարկում է երկու ստուգաբանություն. ա) հունական *Bakchia*-ից (հմտ. *Բակիսիա* [Bakchia] տեղանունը բալկանյան *Ալբանիայում*), որը թույլ կտա տեղանունը ըխնցնել դիցաբանությանը. բ) խեթ. բախե-հ/բախե-բախից (*Johnsyan*, 1961, p.384 [= 1964, c.60]):

2) = Pabhtuwa + sea «մեծ Պախտուվա» (*Хаватрив*, 1971, c.139 **прим.278**):

3) Pabhtu- հիմքը կարող է ծագել կամ խեթ. panku- «ամբողջ, քոլոր, բազում» (հե. *bhnghu-), կամ խեթ. բախու «կրակ» (հե. puor-, pur-) բառերից (*Ջահուկյան*, 1987, էջ.333-334; *Պետրոսյան*, 1997, էջ.84-85[տես Pabhtuwa]):

♣

*U - Ամպրուպի աստված:

KUR ¹⁸⁰ Pabhtuwa

¹⁸⁰ Pa-ah-tyu-wa-an (b)	(KUB XXIII 72 Գ4 28)
KUR ¹⁸⁰ Pa-ah-tyu-wa-a (աճ)	(KBo V 8 IV 20')
KUR ¹⁸⁰ Pa-ah-tyu-wa	(KUB XXIII 72 Գ4 36,80)
¹⁸⁰ Pa-ah-tyu-wa	(KUB XXIII 72 Գ4 14,19,20,35, Գ4 5,9,17,21,24, 25, 27,29,31)
¹⁸⁰ Pa-ah-tyu-w[a]	(KUB XXIII 72 Գ4 29)
¹⁸⁰ Pa-a[ty]-tyu-wa]	(KUB XXXI 103, աջ եզր 1)
¹⁸⁰ Pa-[ah]-tyu-wa]	(KUB XXIII 72 Գ4 11)
[¹⁸⁰]Pa-ah-tyu-wa	(KUB XXIII 72 Գ4 5)
[¹⁸⁰]Pa]-ah-tyu-wa	(KUB XXIII 72 Գ4 23)
[¹⁸⁰]Pa-a[ty]-tyu-wa	(KUB XXIII 72 Գ4 92')

[¹⁸⁸Pa-ah-hu]-wa
[¹⁸⁹Pa-ah-hu]-wa

(KUB XXIII 72 ԴԿ 21)
(KUB XXIII 72 ԴԿ 20)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.296* (ժաման. *Դիվրիդիի մոտ*): *Ertem, 1973, p.104.*

1) Հավանաբար, նույնական է ժաման. *Դիճզամի* հետ. պիտի արտասանվեր *Ponkhuwa* (*Garstang, 1942, p.451 and 454[քարտեզ]*; *1943, p.48*):

2) = հայկ. *Պաղնատուն* (*Safranyan, 1947, p.41*):

3) *Երզնայից* հարավ (*Garstang, 1948, p.48ff.*; *GHE, p.35; Cavaignac, 1960, p.89f.*; *Cornelius, 1973, S.293 Ann.11*):

4) ժաման. *Դիվրիդիից* հարավ Իսուվայի մոտ (*Cavaignac, 1960, p.89f.*): *Դիվրիդիի շրջանում* (*Kleangel, 1999, S.124*):

5) Ազգից հարավ, «*Վերին Եփրատի* շրջանում գետի աջ ափին (*Дьяконов, 1968, с.84*):

6) *Կարասուի և Սուրադուտի միջև* ժաման. *Պախ* բնակավայրը (*Cornelius, 1967, S.67f.*): Իսուվայից արևելք: անունը պահպանվել է հայկական *Պախուենից վանքի* անվան մեջ (*Պատրիարք, 1971, с.116տա.*): *Բյուրակնի* (տեղերի արևմտյան հատվածում) միջև. *Պախարկան*, ժաման. *Պախ* (*Քաշատրյան, 1998, էջ.36*): Իսուվայի և Կունմախայի միջև (*Forlanini, 1979, map; Die Hethiter, map - XV-XIV, XIIIc.*):

7) Իսուվայի և Օուխմայի միջև (*Мелукашвили, 1962, с.62*):

8) ժաման. *Էդինի* (հայկ. *Ալն*) հովտում (*ASVOA 4.3*):

9) ենթադրում է երկու նույնանուն տեղանուններ. Սուրախիս II-ի Տարեգրություններում հիշատակվող Պախիսուվան նույնական չէ KUB XXIII 72-ի Պախիսուվայի հետ (*Gurney, 1992, p.214*):

Տ

Տեղադրության համար տես **Տեքստեր**. KUB XXIII 72.

Կազմությունը:

1) Առանձնացնում է -*awa* վերջածանցը (*Bilgis, 1945-1951, S.11*):

2) Առանձնացնում է բախի- քաղաղրիչը, որը կարող էր պահպանվել *Պախուենից վանքի* անվան մեջ (*Տախուկյան, 1987, էջ 333*):

3) Ծագում է հյուսիս-կովկասյան *paon* ցեղանունից (*Мелукашвили, 1960, с.63*):

4) Միջև. հայկ. *Պախարկանց* իրանական փոխառություն է *պախ* «պահպանություն» և *արն* «արկանել, ձգել» (բառացիորեն «պախ դրված, պահպանված») քառերի համադրումից: Բախիսա ձևում առկա է խեթ. -*awa* վերջածանցը (*Քաշատրյան, 1998, էջ 42*):

5) Յն. *bñng'hu- «շատ, բազում» հիմքից (*Պետրոսյան, 1997, էջ.83-85*[տես *Բախչուրա*]):

- ◊
*Arziutta - Արժիուտտա (աա)(KUB XXIII 72)
*Haššana - Խասսանա (աա)(KUB XXIII 72)
*Gateš - Խատես (աա)(KUB XXIII 72)
*(-)huwaššataš - (-)խուվասսատաս (աա)(KUB XXIII 72)
*Kalimuna - Կալիմունա (աա) (KUB XXIII 72)
*Lupakiutta - Լուպակիուտտա (աա) (KUB XXIII 72)
*Mita - Միտա (աա) (KUB XXIII 72)
*Pa-x-[.....] - (աա)(KUB XXIII 72)
*Piggana - Պիգգանա (աա)(KUB XXIII 72)
*Ušapa - Ուսապա (աա)(KUB XXIII 72)
*Wartinaš - Վարտիլաս (աա)(KUB XXIII 72)
[...-i]kkinaš - [...ի]կկինաս (աա)(KUB XXIII 72)
[...]-yalaš - [...յալաս (աա)(KUB XXIII 72)

¹⁰⁰¹Pališna

¹⁰⁰¹Pa-i-iš-na (աճ) (KUB XXIII 72 Գ4 34)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.299; Ertam, 1973, p.106.*
ժաման. *Էլազդի* մոտ քյուզ. աղբ. *Պալինես* (Palines/kastron Palios)
(*ASVOA 4.3*): ժաման. *Պալին* (*Խաչատրյան, 1998, էջ 36*):

◊
Տեղադրությունը Բսուվայում հստակ է հայկ. և քյուզ. շրջանի
աղբյուրների լույսի տակ:

Կազմությունը:

- 1) Կազմված է խնթ. -na տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Laroche, 1967, p.88*).
- 2) Չայ. *արալ* «քարածայո» + խնթ. -išna (<-nar) (*Խաչատրյան, 1998, էջ 43*).

◊
*Akarkiš - Ակարկիս (աա)

KUR ¹⁰⁰¹P/Bap/ha(n)haš

¹⁰⁰¹Pa-pa-an-ha-az (թ) (KBo II 9 I 34 + KUB XV 35)

KUR ^{URU} Pa-ra-an-hi (աճ)	(KUB XXIII 92 Գ4 19)
KUR ^{URU} Ba-ba-an-hi	(KUB XXIII 103 Գ4 20)
KUR ^{URU} Pa-ra-an-hi	(KUB XV 34 I 58)
KUR ^{URU} Pa-ra-an-ha	(KUB XLIX 25 IV 2'; KUB LII 85 II 12', III 6')
^{URU} Ba-ba-an-ha	(KUB III 125 Գ4 I)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.301* (Պիլարբազրից արևելք): *RGTC 6.2, S.120*; *Ertem, 1973, p.106*.

1) = ասորեստ, աղբ. ^{URU}Pa-ra-hi և ուրարտ, աղբ. KUR habanahi: Ալզիից հարավ-արևելք՝ *Արևելյան և Արևմտյան Տիգրիսների միախառնման փայրուն գտնվող լեռնային շրջան, դրսեղ հիշատակվում է արարական աղբյուրների Քել Ֆաֆան (Tell-Fafan) քնակավայրը (ըստ Ֆակուտի). հատակ տեղադրություն չունի (Förster, 1932, S.328f.; RGTC 9, S.17; Мелукашвили, 1954, с.50; Арутюнян, 1970, с.24,36; 1985, с.50 сл.; Голосовца, 1978, с.75; RGTC 5, S.190f.; Haas, 1985b, S.22; Astour, 1992, p.12; Die Heiliger, map – XV-XIV, XIIIc.)*

Կազմությունը:

խուրրիներն (և) ուրարտներն «լեռնային (երկիր)» (*RGTC 9, p.17*):

^{URU}Parraya

^{URU}Pa-r-a-ya (աճ) (KUB XXVI 39 II(?) 33')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.302*.

Սարգոն II-ի 714թ. ուրարտական արշավանքի ընթացքում հիշատակվող Baei երկիրը՝ հայկ. *Բերկիր (Մանանթա, 1956, с.104)*:

Տեղադրության համար կովան չկա:

Կազմությունը:

1) հեթ. para «առաջ, դուրս, հեռու», pariya(n) «միջով, այն կողմը» և այլն (հե. *per-)(*Джосухян, 1964, с. 59 сл.; 1967, էջ 333*):

2) Գճմտ. մակեղ կամ քրակյան *Բեր(ր)ոյա (Ber(r)oya)* տեղանունը (*Տահուկյան, 1970, էջ.43, 80*):

⊕
⁴Unagaštaš – Ունագաստաս (դիցանուն):

URU Partanta

URU Pa-r-ta-an-ta (ած) (KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55, 3)

*Ուրայի բնակավայրերից մեկը:

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.308 (բնակավայր Ուրայի մոտ); *Ertem, 1973, p.109.*

Կազմությունը:

Գմմտ. լուվ. part- «կող, կողմ» (*Laroche, 1959, p.80; 1961, p.69*):

URU Patteu-[-...]

URU Pa-s-at-te-u-[-...:] (KUB XXVI 39 I(?) 26')

*ս նշանից հետո առկա չակունան ստավելագույնս միջին մեծության երկու նշան կարող է տեղափոխել:

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.311; *Ertem, 1973, p.109.*

1) Ընթերցում էր Ba-dee-[-...] և, նույնացնելով խեթ. URU Pittiyariga (հնացած Pa-tey-ariga) տեղանվան հետ, համադրում հայկ. *Բիտարիցի* (*Բրատիժ*) հետ՝ *երզնկայից* շուրջ 20 կմ հարավ-արևելք (*Քասուպա, 1948, c.59, 92 ՏՆ.; Մարտիրոսյան, 1957, էջ 118; 1961, էջ. 96-97*):

2) Ընդունում էր Գր.Ղափանցյանի վերականգնումը որպես Պատտեյարիկ, սակայն ոչ տեղադրությունը *Բրատիժի* տեղում; առաջարկում է տեղայնացնել *Արածանի* հյուսիսային ափին գտնվող Պերտակ անունը կրող ամրոցի տեղում՝ *խարթերից* ուղիղ գծով 10 կմ հեռավորության վրա (*Մանանթա, 1956, c.105 ՏՆ.*):

Տեղանվան գրության վնասված մասի վերականգնումը և համադրումը խեթական տեքստերի Պիտտիարիգայի հետ արդարացված չէ. բանի որ 1) վերջինիս անունը միշտ գրվում է բն/րի նշանով, 2) Պիտտիարիգա քաղաքը չէր կարող գտնվել Գայասայի տարածքում (տես Pittiyarig/Ք/զ(a)):

Կազմությունը:

1) Գնադավոր է, նշանակել է «փոքր ամրոց» ուշաբառ. batar կամ potar «քաղաք» + -ic կամ ik փոքրացուցիչ վերջածանցի հավելումով (*Քասուպա, 1948, c.93 որ. 1*):

2) Կազմված է խեթերենով, որտեղ առաջին մասը՝ *patte-*-ն կարող է համադրվել URU Էթարեա տեղանվան երկրորդ քաղաքիչի հետ (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 97*):

3) հնթ. *patar* «սկուտեղ» կամ հայ. *պատ* ջածերից (*Ճաօղկու, 1964, Կ. 79 թ.*):

4) Գնարավոր են դակա-միսիական զուգահեռներ. քիսեցնում է հն. *pet-«տարածել» հիմքից (*Տահուկյան, 1970, էջ 80*):

5) հնթ. *pa-* «տոք», *peda-* «տեղ, վայր» (հն. **ped/rod-* «տոք»), որը վկայված է փոքրասիական մի շարք տեղանուններում և անձնանուններում ինթ. *Paduwanda, Paduwa*, լիկ. *pad-mruwa*, կար. *pkov. pede-*; հավանաբար, ըստարձն ունեցել է հարթավայրային դիրք (*Տահուկյան, 1987, էջ 336*):

6) Գայ. *pat* «շրջան, պատ» (*Ճաօղկու, 1988, Կ. 74*).

*Անաբարկվող քոլոր ստուգաբանությունները որպես ելակետ ունեն կամ համադրությունը *Pittiyarig/k/q(a)*-ի հետ կամ չեն կարող հավաստի համարվել տեղանվան ստեղծագործվող վիճակի պատճառով:

✦
*ISTAR – Իշտար (աստվածուհի)

ԽՍՊ Pittiyarig/k/q(a)

[^{ԽՍՊ} Pit-te-ya-ri-ga-za (p)	(KUB XXXI 79, 4')
[^{ԽՍՊ} Pi-it-ti-ya-ri-ik (աճ)	(KBo I 2 Գ4 19' [supp.])
[^{ԽՍՊ} Pit-te-ya-ri-ga	(KUB XXIII 72 + KUB XL 10 Գ4 37; KUB XXXI 79, 9')
[^{ԽՍՊ}]Pit-te-ya-ri-[ga]	(KUB XXIII 72 Գ4 77)
[^{ԽՍՊ} Pit-te-[ya]-ri-ga	(KUB XXXI 79, 19')
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-ga	(KBo III 6 + II 5; KUB I 6 + II 13'; KUB XXIII 77a Գ4 4; KUB XXVII 1 Գ4 I 55; ABoT 56 II 6)
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-ig-ga	(KUB XLVII 64 II 25)
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-qa	(KBo IV 13 I 36'; KUB XL 52 IV 8')
[^{ԽՍՊ} Pit-te-ya-ri-ik	(KBo I 1 Գ4 41'; KBo V 3 I 45)
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-ik	(KBo VI 28 + Գ4 32')
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-ik	(KBo I 4 IV 7' [supp.])
[^{ԽՍՊ} Pit-te-ya-ri-[ik?]	(KBo XXVII 89 + KBo XXXIV 203 Գ4 V 10)
[^{ԽՍՊ} Pit-[i]-ya-ri-ik]	(KUB XXVI 39 I(?) 8')
[^{ԽՍՊ} Pit-[i]-ya-ri-ik?]	(KBo XXI 26 Գ4 8')
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-y]a-ri-ka	(KUB VI 46 II 43)
[^{ԽՍՊ} Pit-ti-ya-ri-ig-ga	(KBo XXII 39 Գ4 III 12')
[^{ԽՍՊ} Pit-te-y]a-ri-ga	(KUB XXIII 72 Գ4 I)

Տեղադրությունը

**RGTC6.1, S.319f.; RGTC6.2, S.127; Ertem, 1973, p.112.*

1) = ժաման. *Պեղծորիչ* (հայկ. *Քազա(յա)օրիժ - Ա.Ք.*) (*Forrer, 1931, S.7*); = a) *Pekeris* (Բուսվաչում *Վերին Եփրատի* հովտում) կամ b) *Pegerig* (4^{մնախից} հյուսիս-արևմուտք)(*Hoarwink, 1970, p.62 n.31*):

2) = անտիկ աղբ. *Կիանյա* (Ciacca)(*Garstang, 1942, p.457*):

3) = ժաման. *Պերտեկ* (*Բերդյակ - Ա.Ք.*) Կեբան ժաղենի մոտ (*Garstang, 1948, p.51ff.; Bilgic, 1945/51, S.27f.; Alp, 1956, S.77ff.*):

4) = հայկ. *Քրատիժ Երզնկայի դաշտում*, ժաման. *Ջիմին* գյուղից 4կմ հարավ-արևելք (*Կոթալյան, 1948, c.59; Մանանյան, 1956, c.90ս.; Նոստրոմ, 1971, c.54ս., 62սոս.; Խաչատրյան, 1998, էջ.35,43*):

5) *Չալիսի* մեծ ուղղանի շրջանում Սամուխայից ոչ հեռու (*Cornelius, 1958a, S.390f.*):

6) *Չալիսի* վրա Սամուխայից վերև, գետի նավարկելիության վերին սահմանի շրջանում (*GHE, p.36ff.*): = ժաման. *Թեքեթյոյ* (Tekkeköy) Էլուրը *Չարայի* մոտ (*Չալիսի* վրա)(*Forlanini, 1979, p.184 n.105*): *Միլա-Սեբաստիայից* արևելք (*ASVOA 4.3*):

7) *Մալարիայի* մոտ կամ *Մուրադուտի* հոսանքով քիչ ավելի վերև (*Güterbock, 1961, p.96*):

8) *Մուրադուտի* մոտ կամ *Մուրադուտի* գետաբերանի և *Թոխմաստի* Եփրատին միախառնվելու վայրի միջև; ժաման. *Պերտեկ* (= հայկ. *Բերդյակ - Ա.Ք.*) կամ *Պրոտյուրգեն* քնդունելի շեն (*Նոս, 1974, S.209f.*):

♠

Ստուալոր տեղադրության համար տես **Պլուխ 2. KUB XXXI 79.**

Կազմությունը

1) Ունի սեմական ծագում *Beth-Iariga* «Լուսնի տուն» (*Cornelius, 1958a, S.378*):

2) *Չայ. բուք* «հաստ, գուլ, քալ» + *աօիժ* «գյուղ, շեն»; հմտ. *Վասպուրականի Բուք* և *Քալազետի Բուքակ* քնակավայրերի անունները (*Խաչատրյան, 1998, էջ 43*):

◆

^{9a}*Arhipizzi* – Արիխպիցցի (աա) (KUB XXIII 72)

^{9b}U – Ամպրոպի աստված (KBo I 4; KBo IV 13; KBo V 3; KBo V 9;

KBo XXI 26 [IM ձևով]; KUB XIX 50; KUB XXIII 77+77a;

KUB XXVII 1 և KUB XXVII 6;

KUB XLVII 64)

DINGIR⁹⁸⁸⁵ – աստվածներ (KBo IV 13)

HERSAG-Pupara

HERSAG Pu-u-pa-ra-a-aš (ու)

(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 I 36*)

HERSAG Pu-u-pa-ra-an (h)

(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 15)

[BURSAG]Pu]-u-pa-a-ra-an (h)	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 2)
[BURSAG]Pu-pa-r[a]	(KUB LVI 40 ԳԿ IV 9', 10')
[BURSAG]Pu-u-[pa-ra-...]	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 29)
[BURSAG]P[u-u-pa-ra-...]	(KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 IV 25)

Տեղադրությունը:

* *RGTC* 6.2, S.127L.

♣

Տես **Գլուխ 2. KUB LVI 40.**

♠

⁴U - Անպրոպի աստված (KUB LVI 40)

¹⁰Pura(m/n)t(t)i (Uratta)

¹⁰ Pu-ra-at-ti	(KUB XXVII 46 IV 4; IBoT II 51 I 7; Bo 1712 II 12; KBo XXIII 27 ԳԿ II 14) (IBoT II 51 + 11')
¹⁰ Pu-ra-an-ti	(IBoT II 51 + 11')
¹⁰ Pu-ra-an-ti(-ne-el)(խորթ.)	(KUB XXVII 46 IV 3,4)
Pu-ra-an-zil(-ip-hi-na-a-ša)(խորթ.)	(KBo XX 129 II 27)
[¹⁰ P]u-ra-am-ti	(KBo XX 129 II 31)
¹⁰ U-ra-at-ta	(KUB XV 34 III 11)
Ur-[-.....]	(KBo XXVII 213, աջ սյուն.4')
¹⁰ Bur-r[at?...]	(KUB XL 2 ԳԿ 41')
: ¹⁰ Pu-ra-[-.....]	(Wuppertal, աջ սյուն.13')
¹⁰ BURANUN.NA ⁸³	(KBo I 1 ԳԿ I 6,7,9,18,30,47; ԳԿ 15, 20, 33, 34, 53; KBo I 2 ԳԿ 11,28; KBo I 3 ԳԿ 40; KUB XXVII 46 ԳԿ IV 4; KUB XXXVIII 85 II 9; III 3; 526/v, 3')
[¹⁰]BURANUN.ME	(KBo XVI 32 I 4)
¹⁰ BURA[NUN.ME]	(KBo XVI 32 I 4)

Տեղադրությունը:

* *RGTC* 6.1; S.543f. (եփրատի ստորին հոսանքները); *RGTC* 6.2; S.208f. *Ertam*, 1973, p.198. Այս գլխարտի տակ բվարկվող Purana, Puran և այլ ձևերը վերաբերում են *Կիլիկիայում* անտիկ շրջանի աղբյուրներից հայտնի *Պյուրամոս* գետին:

1) *Եփրատի* հոսանքից ոչ հեռու գտնվող գետերից մեկը (*Otten*, 1957, S.8 Ann.24):

2) *Purana-ն Եփրատը* չէ (*Goetze*, 1962, p.28a; *Otten*, 1958b, S.82, Ann.24):

3) *Եփրատը* երկու անունով է հիշատակվում Purati և Mala: P. էր կոչվում գետի միջին հոսանքների շրջանը (Güterbock, 1964, p.311); *Եփրատը Արամանիի* հետ միանալուց հետո, նույնն է ինչ ուրարտ. Purasa(zi) (Аветисян, 1978, с.18; 1984, с.25сн.):

4) = անտիկ աղբ. *Պյուրամոս* գետը կիլիկիայում ժաման. *Տեյիան* (Cornelius, 1973, S.25; Laroche, 1977, p.205; Fortanini, 1979, p.171f. և n.28; Freu, 1980, p.202; Astour, 1997, p.4f.; Miller, 1999, p.67ff.):

5) *Տեյիանի* վտակ Ալլուս գետը *Մարաշի* շրջանում (Arché - Pecorella - Solvay, 1971, p.44):

6) = *Եփրատ* (van Loon, 1974, p.192; *Արգյուսոս*, 1985, с.161; 2001, с.518):

7) ժաման. *Աֆրին* գետը *Աֆրիայում* (Haas, 1994, S.14 Ann.43; Klengel, 1999, S.50 Ann.85):

♣

Տեքստային վկայությունները հստակ չեն նշում, քն գետի որ հատվածի մասին է խոսքը: Այնուամենայնիվ, գետի միջին հոսանքները նախընտրելի են:

Կազմությունը:

1) Խուրրիական ծագում է վերագրվում (Laroche, 1951, p.72; 1961, p.93; *Гамдж*, 1967, с.152):

2) Ծագում է «այրտաշումերական» *bura- «սղիմ» (չում. URUDU) բառից, որից այն փոխառվել է հնդեվրոպական լեզուներում որպես *rud- (Гамкреладзе и Иваниш, 1984, с.712): Դրվում է Ա.Շերերի կարծիքը հակառակ ուղղությամբ կատարված փոխառության հնարավորության մասին (A.Scherer, Das Problem der indogermanischen Urheimat vom Standpunkt der Sprachwissenschaft. – In: „Die Urheimat der Indogermanen“ (Hrsg. A.Scherer), Darmstadt, 1947):

¹⁸⁵¹Qadmaša (Qadkuša)

¹⁸⁵¹Qad-ma-ša (աժ) (KUB XXVI 39 II7) 28*)

Տեղադրությունը:

♣

Տեղադրման համար կռվան չկա:

Կազմությունը:

1) Կազմությունը՝ K/Qarku + խեք. -sa տեղանվանակերտ վերջածանցը (*Մարտիրոսյան*, 1957, էջ 119):

2) Առաջարկում է երկու հնարավոր մեկնաբանություն և) խնթ-
 kaita(n) + -sa, p) հն. *kadib- «վաշտպանել»: Գերադասելի է համարում
 երկրորդ տարբերակը և համարում է Չայկ Մահապետի որդի Կադմոսի
 անվան հետ: Կադմոս անունը, ըստ Հեսիխոսի, նշանակել է «նիզակ-
 բլուր, վահան»: Այս իմաստային դաշտին պիտի պատկանի հայ-
 կատար «զագաթ, սարի զագաթ, վերջ» (*Jahukyan, 1961, p.389f. [= 1964*
c.68cn.]): Հմմտ. դակա-միսիական Kadmos անմեանունը. կապը կարող է
 տարբեր աղբյուրներից եկող ծագումնային ընդհանրության արդյունք
 լինել (*Տահուկյան, 1970, էջ.72,80*):

◇
 *Zagga-[...] – Յագգա (դիցանուն)

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠 Saša

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠 Sa-a-la (ամ) (KUB XXVI 62 IV 33)

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠 ERIN^{MSB} Sa-a-la (KBo VI 2 III 12 = KBo VI 3 III 15 = KBo VI 6 I 19)

Տեղադրությունը:

**RGTC 6.1, S.331; Ertem, 1953, p.115.*

1) Հմմտ. հայկ. *Սյկունի* տոհմանունը. տեղադրում է
 Մամիկոնյանների *Ողական* ամրոցի շրջանում *Արածանի* ափին
 (*Կոնաչյա, 1940, c.378cn.; 1948, c.135cn.*):

2) Խաթթիի սահմանային շրջաններից մեկում գտնվող քաղաքի
 հարևանությամբ բնակվող օտար ցեղ (*Sommer, 1947, S.5f.; Collins, 1987,*
p.140) խնթահատակ ցեղ): քոչվոր բնակչություն, որն
 անմիջականորեն ենթակա չէր խնթերին, սակայն գտնվում էր խաթթիի
 քաղաքական ազդեցության ոլորտում (*Imprati, 1964, p.242*):

Կազմությունը:

Հիմքում ընկած է հայ. սալ «խարք բար» բառը (*Ճապրյա, 1988, c.76*):

◇
 *Kuwaa – Կուվաա (սա.) (KUB XXVI 62)

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠 Sašiti

𐎠𐎢𐎡𐎢𐎠 Sa-ti-ti (ամ) (KBo IV 4 II 78)

Տեղադրությունը:

**Gonnet, 1968, p.112; RGTC 6.1, S.335.*

ժաման. *Ռեֆաիիեի* հովտում *Երզնկայից* քիչ հյուսիս-արևմուտք (ASVOA 4.3):

Կազմությունը:

³նարակոթ է, առկա է -*ita* տեղանվանակերտ վերջածանցը (row *Schuler, 1965, S.103*):

¹⁰⁰Տամբոխ

¹⁰⁰ Տա-մու-խա-աճ (ոս)	(2BoTU 23A III 21)
¹⁰⁰ Տա-մու-ս-խա-աճ (ս)	(KUB XXIII 77a ԴԿ 6; KUB XXVI 39 I 20; KUB XXXII 92 ԴԿ? 4'; KUB XLIV 2.3')
¹⁰⁰ Տխ-մու-ս-խա-աճ (ս)	(KUB LI 79 ԴԿ? 3')
¹⁰⁰ Տա-մու-ս-խա-աճ (ս)	(KUB LI 79 ԴԿ? 10')
¹⁰⁰ Տա-մու-խա-աճ (ս)	(KBo IV 10 ԴԿ 1; KBo V 3 + I 54; KBo VI 28 ԴԿ 38'; KUB XIX 50 + IV 16'; KUB XXI 1 + IV 17; KUB XLIV 3.5')
¹⁰⁰ Տա-մու-խի-աճ (ս)	(IBoT II 19.1')
¹⁰⁰ Տա-մու-խի (տ)	(KUB XXI 17 ԴԿ I 11, ԴԿ II 5, ԴԿ III 3', 5', 11'; KUB XXXII 130,23)
¹⁰⁰ խի-մու-խի (տ)	(KUB XXI 17 ԴԿ III 19')
¹⁰⁰ Տխ-մու-խի (տ)	(KUB XXI 17 ԴԿ III 22')
¹⁰⁰ խի-մու-խի (տ)	(KUB XXI 17 ԴԿ III 25')
Տա-մու-խի (?) (տ)	(KUB XXII 34 ԴԿ 7')
¹⁰⁰ Տա-մու-խա-ան (հ)	(KUB I 1 + II 78 = KBo III 6 + II 57; KUB I 1 + III 19 = KUB XIX 67 + I 9; KBo VI 28 ԴԿ 12; „HI“ III 19,78)
¹⁰⁰ Տա-մու-խա-ազ (ք)	(KUB XXVI 84 II 4')
¹⁰⁰ Տա-քու-խա-ազ (ք)	(KUB XXX 56 III 21)
¹⁰⁰ Տա-մու-ս-խա (աճ)	(KBo I 1 ԴԿ 42', 48' [supp.]; KBo IV 6 ԴԿ 21'; KBo XVI 97 ԴԿ 13,14, ԴԿ 15; KUB VIII 71,9'; KUB XII 5 I 1, IV 17; KUB III 1b+a ԴԿ 10'; KUB XXI 1 + IV 6; KUB XXIX 7 + KBo XXI 41 ԴԿ 74; KUB XXVII 1 ԴԿ I 13, ԴԿ IV 15,46; KUB XXXI 121 IV? 12; KUB XXXII 130, 1.5, 6, 16, 20,25; SiBoTB I III 85,90,97)

[^{ur}ug] Sa-mu-u-ja
[^{urug}] Sa-mu-u-[ja]
[^{urug}] Sa-mu-ja

(KUB XXXI 79, 16')
(KUB XXXI 79,4')
(KBo I 4 IV 30' [ugg.]; KBo I 58,5';
KBo IV 10 74 48,53; KBo III 6 + III
26', 56,61', IV 48'; KBo IV 13 I 38';
KBo V 3 + I 4; KBo V 9 IV 5; KBo VI
28 34 2, 33'; KBo VI 29+I 11, II
3,9,10,13,20,21,29,30; III 18, 41; KBo
VIII 57 74 I 9', 34 9'; KBo X 20 III
2; KBo XI 22 74 III 13; KBo XI 28
34 VI(?) 3'; KBo XVI 36 + KUB
XXXI 20 III 2,9; KBo XXII 39 III
12'; KBo XXII 47 34? 9'; KUB I 3,
4', 5', 11'; KUB II 13 VI 16; KUB V
21 74? 5'; KUB VI 15 II 9; KUB VI
45 74 I 40,43,44,45 = 46 74 II
5,9,11; KUB XIV 13 I 6; KUB XV 28
+ IBoT III 125 II 10', 11'; KUB XV 30
III 7', 8'; KUB XVI 17 II 3; KUB XVI
36,17'; KUB XVI 43 74 11'; KUB
XVI 57 74 9'; KUB XVI 80 74 4;
KUB XIX 11 I 10'; KUB XIX 68 +
65+XXXI 13 + I 6 III 29'; KUB XIX
23 74 16; KUB XX 26 VI 3', 5'; KUB
XXI 15 II 5'; KUB XXII 59 74 5';
KUB XXII 63,17'; KUB XXVII I 74
I 4,18,25,27,33, 34 III 68'; KUB
XXXI 32 34? 5; KUB XXXII 133 I
3,8,9; «luþ» IV 25; IV 83,84, VBoT
25 I 3,4,11; KBo XXVIII 114 + KUB
III 1a + 74 22'; KUB XLI 49 74 16';
KUB XLV 32 IV 4'; KUB XLVIII
126 I 12', 14', 15', 19'; KUB XLIX
17 IV 12', 20', 25'; KUB XLIX 80,1';
KUB LII 13,3; KUB LII 62 IV 2;
KUB LIV I + 552/u II 3; KUB LIV
70,7'; KUB LV 17,11'; KUB LVI 28
74 5'; KUB LVI 26 74 2; KUB LVII
87 III 7'; KUB LX 26 74 2; HKM
97,11'; VS XII 33 74 III 32; Bo 1974,

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-m[u-ḫa]

[^{URU}]Ša-m[u-ḫa]

[^{URU}]Ša-[mu-ḫa]

[^{URU}]Š[a-mu-ḫa]

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Š[a-mu-ḫa]

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-m[u-ḫa]

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-mu-ḫa

[^{URU}]Ša-pu-ḫa

1'; Bo 5251, 4'; Bo 5804 ḡ4? 4', 5';
Bo 6002, ḡ4 6; Bo 7840 IV 13';
254/d, 8'; 388/6 ḡ4 III 3; 103r, 2';
220/e, 5'; 543/u, 3'; 1309/u, 8';
1506/u, 4'; 2828/u I 12', 14', 15', 19')
(KBo XLIV V 7'; KUB XV 28 +
IBoT III 125 II 6'; KUB XL 52 IV 7')
(«ḫuḫ» IV 88; KBo IX 138, 6')
(KUB VI 45 III 19; Bo 6002, 7'?)
(KUB VI 45 I 7)
(KBo XI 28 ḡ4 IV 47'; KUB XXVII
1 ḡ4 IV 51; KBo X 18, 13'; KBo XXI
26 ḡ4 I 9'; KUB XV 28 + IBoT III
125 III 13'; KUB XLVIII 80 I 11';
388/6 ḡ4 II 9')
(KBo 13 ḡ4 14' [ugg.]; KUB I 12 I
5; KUB XVIII 8 ḡ4' 8'; 316/u, 13')
(KBo VIII 57 ḡ4 I 14'; KUB VI 45
III 15; KUB XLVIII 126 125'; 1309/u, 1')
(KBo VIII 57 ḡ4 IV 5'; KUB XV 28
+ IBoT III 125 III 2')
(KBo VIII 57 ḡ4 IV 7'; KUB XXI 15
II 11'; KUB XXII 59 ḡ4 6'; KUB XL
22 ḡ4? 11'; KUB XL 98, 1'; KUB
LVII 74 ḡ4? I 1'(?); KUB LVIII 5 ḡ4
I 6'; «ḫuḫ» III 71)
(KUB XXI 15 II 14')
(KUB XLVIII 126 I 29')
(KUB XXI 17 ḡ4 II 35; KUB XXVII
6 ḡ4 IV 11')
(Bo 5804 ḡ4? 9'; 1506/u, 1')
(KBo XIII 225, 10'; KUB LVII 87 III 6')
(KUB XXI 15 III 5'; 388/6 ḡ4 II 7')
(KBo VI 29 + III 31')
(KBo I 2 ḡ4 19' [ugg.]; KBo XII 136
ḡ4 I 2; KBo XXII 47, 9'; KUB XXV
32 + II 54; KUB XXXI 76 I 17'; KUB
XL 52 IV 4'; KUB XL I 55 ḡ4 4', 5';

URU⁵ Sa-pu-[ha]

(IBoT I 22, 4')

URU⁵ Sa-p[u-ha]

(KBo XVII 79, 9')

URU⁵ Sa-pu-u-[ha]

(KBo XLV 179 Դ4 II 6)

Խուրիներն տեղանք.URU-ni-hi-na URU⁵ Sa-mu-ha-hi-na

(KUB XXVII 1 Դ4 II 27)

URU⁵ Sa-mu-u-ha-hi-na

(KUB XXVII 3 IV 6')

URU⁵ Sa-mu-ha-hi

(KUB XXVII 1 Դ4 II 39)

URU⁵ Sa-mu-u-hi-na

(KUB XXVII 1 Դ4 II 71)

URU⁵ Sa-mu-u-hi

(KUB XXVII 1 Դ4 II 70)

ar-te URU⁵ [a-.....]

(KUB XXVII 39 Դ4 2)

Տեղանքները:*RGTC 1, S.338ff.; RGTC 6.2, S.137; *Ertem*, 1973, p.118ff.1) = Կուսմասիս (*Safrastyan*, 1929, p.107).2) = հոռո. աղբ. Ջամա (*Zama*) ժաման. *Կորնելիոս* քաղաքի մոտ. *Ֆալիսի* մեթոսակալություն (*Cornelius*, 1958a, S.375ff. 1958b, S.3; 1959a, S.110; 1961, S.216ff.; 1964, S.14; 1967, S.73ff.; 1973, S.12): Մեկ այլ համանուն քաղաք է եղել *Կաստանիայում* (1958a, S.378, 387ff.; 1973, S.88):3) *Ֆալիսի* վերին հոսանքների վրա՝ *Սիվասի* մոտ (*Götze*, 1960, p.47); = ժաման. *Սիվաս կալե* [Sivas kale - Sazkızla] (*Forlanini*, 1979, p.180ff.; ASVOA 4.3):4) *Սալաթիայի* մոտ (*Garstang*, 1942, p.450ff.; *Gurney*, 1948, p.51); *Եփրատի* վրա՝ *Սուրաշտուր* գետաբերանի մոտ (*Bilgic*, 1945/51, S.27ff.; *Sommer*, 1950, S.342; *Lewy*, 1956, p.59ff.; *Alp*, 1956, S.77ff.; *Güterbock*, 1961, p.96):5) = հայկ. *Էլեգարսինա* *Կիկուպոլիսի* և *Չիմարայի* միջև (*Kapanian*, 1940, c.62):6) *Սալաթիայի* և *Սիվաս-Սերաստիայի* միջև (*Danmanville*, 1956, p.48ff.); *Ֆալիսի* վերին հոսանքների և վերին *Եփրատի* միջև (*Götze*, 1957, S.72; *Gurney*, 1973, p.681):7) *Ֆալիսի* վերին հոսանքների վրա՝ *Չարայի* տեղում կամ մոտակայքում (*GHE*, p.32ff.); URU⁵ *Sammaha-ն* Սամուխայի գրություն ձևն է (p.31):*Sammaha-ն և Սամուխան նույնական չեն (*von Schuler*, 1965, S.46 Ann.294):

8) Արարելիքի մտտ ժաման. Սամուելա բնակավայրը (*Kosay, 1972, S.46M.; Laroche, 1966, p.91f.*)

9) Եփրատի վրա (*Önal, 1974, S.210f.*)

10) = հայկ. Սնի-Կամախ (*Safirstyan, 1947, p.42*)

11) Չալխաի կամ Եփրատի մոտ (*von Schuler, 1965, S.35 Anm.188, S.46 Anm.294*)

Սամուխայի տեղադրության համար տես Գլուխ 2. KUB XXXI 79:

Կազմությունը:

Ասիանիկ sam(m)- «եղեգն» + -ha (հմնտ, հայ, շամթ) (*Kanawson, 1940, c.62; 1948, c.52*):

◆

¹Ab/para - Արվարա (KBo I 4; KBo V 3; KBo XI 22; KUB VI 45/46; KUB XIX 50; KUB XXIII 77+77a; KUB XXV 32; KUB XXVII 1; KUB XXXII 92; StBoT.B.1)

²Hebat - հեբատ (KUB VI 45/46)

³IŠTAR/LIŠ - Իշտար աստվածուհի (KBo VI 29; KBo VIII 57; KBo X 18; KBo XI 28; KBo XIII 225 [⁴LIŠ]; KBo XVI 36+KUB XXXI 20; KBo XXII 47 [⁴LIŠ]; KBo XLIV 5; KUB I 12; KUB II 13; KUB V 217; KUB VI 15; KUB VI 45/46; KUB XV 28+IBoT III 125; KUB XVI 17; KUB XVIII 8; KUB XXI 17 [⁴LIŠ և ⁵IŠTAR]; KUB XXII 34; KUB XXII 59; KUB XXV 32; KUB XXVII 1 [⁶GĀŠAN LĪL և ⁵IŠTAR LĪL]; KUB XXX 56 [⁵IŠTAR LĪL]; KUB XXXI 76; KUB XXXI 123; KUB XXXII 130; KUB XL 52 [⁴LIŠ և ⁴LIŠ.LĪL]; KUB XLI 49; KUB XLVIII 80; KUB XLVIII 126; KUB XLIX 17; KUB XLIX 80; KUB LI 79; KUB LI 13; KUB LIV 70; KUB LV 17 [⁵IŠTAR LĪL]; KUB LVIII 5; KUB LX 26; IBoT I 22; StBoT.B.1; VS XII 33; 316/a; 1506/a; Bo 5251; Bo 5804; 388/i; 103/r [⁵IŠTAR LĪL]; 220/e; 543/a)

⁴BELLAT AYAKKI - ayakku-ի տիրուհի (KUB VI 45/46)

DINGIR.GE₆ - Սև աստված (KBo XVI 97; KUB XXXII 133; 254/d)

⁵U - Ամսրոսի աստված (KBo I 4; KBo IV 10; KBo V 3; KBo V 9; KBo XXI 26 [⁴IM]; KUB XIX 50; KUB XXI 1; KUB XLI 55; StBoT.B.1)

⁶Hebat mušni - հեբատ, արդար' (KUB XXVII 1)

⁷Huwariyanzipa - Խուվարիյանցիպա (աստված) (KUB LI 79; IBoT II 19)

DINGIR^{MUS}.URU² Šamoha - Սամուխայի աստվածներ (KBo IV 13; KUB VIII 71; KUB XIV 13; KUB XXVII 1)

DINGIR.LU^{MUS} DINGIR.MUNUS^{MUS} - արական սեռի աստվածներ (և) իզական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

HUR.SAG^{MES} ID^{MES} – լեոներ (և) գետեր. (KUB VI 45/46)

KUR^{(URU)S} Sarazzi

KUR ^{URU} UGU ⁷⁷	(KBo III 6+I 22,23, III 35',36'; KBo XVI 83 III 5; KUB XIX 10 I 8 = KUB XIX 11+KBo XXII 12 IV 18)
KUR ^{URU} UGU [KUR ^{URU}]M ¹ UGU [KUR.KUR ^M]ES UGU ⁷⁷ KUR UGU ⁷⁷	(KBo IV 4 II 16) (KUB L 104,11'; KBo XI 40 VI 5') (KBo VI 28 74 11) (KBo XIV 3 III 23'; KBo XIV 14,7'; «սխ» 1+I 27, IV 3,4; KUB I 2+XIX 50 I 24; KUB II I VI 7; KUB XIX 23 74 15; KUB XIX 56 I 4'; KUB XXI 17 I 5,6) /
[KUR UGU ⁷⁷] KUR UGU ^{70M}	(KBo III 4 IV 16'; KUB XIV 17 II 33) (KUB XIV 16 I 26; HKM 42,8'; HKM 96,17',21')
KUR UGU	(KBo III 4 III 69,70; KBo VI 4 ծախ եզր 3; «սխ» I 26; KUB XXXVI 90,36; KUB LII 86,12'; HKM 18,18; 71,26; 96,4'; 106,3) («սխ» I 10 II 36)
KUR AN.TA [...] E-LI-TE KUR ^{URU} I-LI-TI	(KUB XXIII 127+KBo VI 29+III 2') (KUB XL 107 74 20')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.293L*. (Խաթրիի հյուսիս-արևելքում սահմանակից էր Իստիտինային, Ազգիին և կասակական Տիրիային. Կաննուվարան նույնպես գտնվել է վերին երկրից դուրս: Այստեղ էր Սամուխան): *RGTC 6.2, S.117; Ertem, 1973, p.149.*

1) *Պերսիմի* լեոներից արևմուտք, ընդհուպ մինչև *Չալիս* գետը (*Friedrich, 1925, S.10*); *Չալիսի* վերին հոսանքների շրջանից ընդհուպ մինչև *Եփրատ*: Լեռաոճում էր *İşyapıtta, Şanşuıtta, Turpazziya, La(bu)wazantiya* (ժաման. *էրիստան* քաղաքի մոտ), *Şarıña* քաղաքները, *Şakaddumawa* լեռը, նաև Իսուվան: Գլխավոր քաղաքը Սամուխան *Չալիսի* վրա (*Gurney, 1973, p.681 and map; ASVOA 4.3; Forlanini, 1998, p.221f.*):

2) Այս երկրի մասն են կազմել Իստիտինան և Կաննուվարան (*Goetze, 1940, p.25 and n.99*):

3) *Չալիսի* վերին հոսանքների շրջանում, վարչական կենտրոնը Սամուխա քաղաքը (*Kinal, 1953, p.7; GHE, p.32ff.*):

4) *Երզնկայից* արևմուտք, հարավ-արևմուտք (*ԱԻԲ*, 1956, p.78):

5) Մայրաքաղաք Խաթրուսասի և շրջակայքի քարձրավանդակը (*Cornelius*, 1958a, S.242; 1958b, S.12; 1959a, S.105; 1967, S.69; 1973, S.282 Ann.22):

6) ժաման. *Թորատից* հարավ-արևելք ընկած շրջանից ու *Միվասից* դեպի արևելք մինչև *Երզնկա*, հարավում *Դեղըլըստաշ - Դիվրիդի* գիծը: Այս տեղումնը նշել է Խաթրիի հյուսիս-արևելքում գտնվող բոլոր երկրները, երբեմն միայն մի կոնկրետ երկիր (*Գաթաժաթ*, 1961, c.165 շտ.):

7) Խաթրիի հյուսիսում և հյուսիս-արևելքում՝ մինչև *Հալխսի* վերին հոսանքները (*Սոալ*, 1974, S.224f.):

8) Կիրառվել է լայն և նեղ իմաստներով: Առաջին դեպքում ընդգրկել է *Հալխսի* ակունքներից մինչև *Երզնկայի* հովիտը, երկրորդ դեպքում է *Հալխսի* ակունքներին միայն *Դանկուվան*: Չնախադր է կապը հայկ. *Քարձր Հայքի* հետ (*Պատմություն*, 1971, c.58 շտ.):

9) *Երզնկայի* և *Էրզրումի* շրջանները, ներառել է Իստիտինան, Խաթրենան, Խախանին [վերջինիս բաղադրներն էին *Դանկուվան* և *Պիտտիյարիզան*] (*Խաչատրյան*, 1998, էջ. 34-36):

ՄՐՄՏ Sinuwa

ՄՐՄՏ Si-mu-wa (ամ) (KBo XVI 42 ԴԿ 6')

ՄՐՄՏ Si-i-mu-wa (KBo IV 13 I 45')

Տեղադրությունը:

= *RGTC 6.1, S.358. Ertem*, 1973, p.125.

= հոռմ, աղբ. *Մինիս կոլոնիա* (Sinis Colonia) (ժաման. *Սյուրբլուր*)

Մալաթիայից հյուսիս (*ASVOA 4.3; Fortanini*, 1997, S.119 Ann.11):

♠

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

♠

DINGIR^{MES} - աստվածներ (KBo IV 13)

LE^{MES} SU.GI - ալագներ (KBo XVI 42)

ՄՐՄՏ Sul(lam(m)a

ՄՐՄՏ Su-ul-lam-ma (ամ) (KUB XXIII 72 ԴԿ 32)

ՄՐՄՏ Su-ul-la-ma (KUB VI 45 ԴԿ II 64/VI 46 ԴԿ III 30; KBo XXXI 169 ԴԿ 13')

ՄՐՄՏ Su-u[l-la-ma] (KBo XXXI 169 ԴԿ 9')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.364* (Իսուվայի և Պախխուսուվայի մերձակայքում); *RGTC 6.2, S.148; Ertem, 1973, p.126.*

= հետագայի հայկ. Աղամ բնակավայրը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 37*):

Ճ Զամադրությունը հենվում է միայն արտաքին նմանության վրա, չնայած հնարավոր է:

* *Walwa-LÜ-İS* (= *WalwazitİS*) – Վալվազիտիս (տաա) (KUB XXIII 72)

* *U^{URUG} Sullama* – Սուլլամայի Ամսուրայի աստված (KBo XXXI 169)

* *İSTAR* – Իշտար (աստվածուհի) (KUB VI 45/46; KBo XXXI 169)

* *Tarupāni* – Տարուպանի (դիցանուն) (KUB LIV 1)

URSAGS Sullamma

[^U]URSAGS Su-ul-la-[a]m-ma (աձ) (KUB LIV 1 Գ4 II 21')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.148.*

Ճ Սուլլամա լեռը և համանուն քաղաքը պիտի գտնվեին միմյանց մոտ:

(KUR) ^{URUG} Ta/e/ig/ko/qaram(m)a

^{URUG}Ta-ga-ra-ma-an (h) (KUB XXXI 64 III 11')

^{URUG}Ta-ga-ra-mi (տ) (KUB XXXI 64 II 37')

KUR ^{URUG}Te-ga-ra-ma (աձ) (KBo I 1 Գ4 13,20,22[ugg.]; KBo V 6 II 27,30,38; KUB VI 45 II 67 = 46 III 33)

^{URUG}Ta-ga-ra-ma (2BoTU 23A I 39)

^{URUG}Ta-ga-ra-ma (2BoTU 23A 23C II 6)

^{KUR}Ta-ka-ra-ma (KBo I 2 Գ4 2'[ugg.])

[^{KUR}Ta]-ka-ra-[ma] (KBo I 2 Գ4 1'[ugg.])

^{URUG}Ta-ga-ra-a]m-... (KUB XIII 2 III 33)

^{URUG}Te-ka-ra-ma (KUB I 9I IV 17')

^{URUG}Te-ga-ra-am-ma (KBo IV 4 III 19,20,21; KBo XIV 10,9')

KUR ^{URUG}Te-ga-ra-am-ma (KBo IV 4 III 18)

^{URUG}Te-ga-ra-ma (KBo VI 28 Գ4 12; KUB VI 45 II 66 = 46 III 32)

𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡	(KUB LVIII 75 𐎲𐎡 9', 10')
𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡𐎠𐎢𐎠𐎡𐎢𐎡	(KBo XII 140 𐎲𐎡 8')
𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡	(KUB LVIII 75 𐎲𐎡 7')
{.....r}𐎠𐎢𐎠𐎡	(KUB XXXVI 98 𐎲𐎡 6')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.383f.; RGTC 6.2, S.154; Ertem, 1973, p.140.*

1) = ժաման. *Գյուրյուն (Foerster, 1921, S.75; 1937, S.138; Weidner, 1923, S.5 Ann.13; Bilgic, 1945-1951, S.29; Garstang, 1948, p.50; Копаниця, 1948, с.132сл., 140сл.; Götze, 1930b, S.111; 1953, p.69, n.140; 1957, S.46, 72; Kinnl, 1953, p.7; Маликушвили, 1954, с.82; Манандян, 1956, с.79, GHE, p.38,47f.; Гюргюадзе, 1960, с.363; von Schuler, 1965, S.23, 68; Garelli, 1963, p.96ff.; ASVOA 4.3; RGTC 4, S.117, Аргутян, 1985, с.184сл.)*

2) *Գյուրյունից* արևմուտք, որտեղ հասվում են հյուսիսից եկող և *Սալարիա - Ամանա* ճանապարհները (*Cornelius, 1958a, S.240; 1958b, S.5*); = հոռմ. *Պագրում (Pagrum)* ժաման. *էրիտաան քաղաքից* արևմուտք (*idem, 1967, S.74; 1973, S.26*);

3) *Պերսիմի շրջանում (Մարտիրոսյան, 1961, էջ 102)*.

♠

Տեղադրությունը *Գյուրյունի* մոտ հստակ է:

Կազմությունը:

Առանձնացնում է -ama'-ima վերջածանցը (*Bilgic, 1945-1951, S.12*):

◇

⁶Ն - Ամարոսի աստված (KUB VI 45/46)

𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡^{MIS 185} - Թեգարամայի լեռները (KUB VI 45/46)

DINGIR¹⁸⁵ 𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡 - Թեգարամայի աստվածը (KUB LVIII 75)

DINGIR.LU^{MIS} DINGIR.MUNUS^{MIS} - արական (և) իգական սեռի աստվածներ (KUB VI 45/46)

𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡

𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡𐎠𐎢𐎠𐎡	(KUB XLIX 11 III 7)
𐎢𐎠𐎲𐎠𐎡𐎢𐎡	(KUB XLIX 11 II 20')

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.151.*

♠

Քայասայի Ուրա քաղաքի շրջակայքում (տես **Գլուխ 2**)

ԱՐՄ՝ Կախիճ

ԱՐՄ՝ [T]ոյ-ի-ի-ճա (աձ) (KUB XXIII 72 Դ4 34)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.378; Ertem, 1973, p.130.*

ժաման. էլզազդի մոտ. Կախիճ-ն և Կախիճ-ն նույնական են և համադրելի անտիկ աղբ. *Դիգիսեննի (Digisene) հետ (ASVOA 4.3):*

Նշված տեղանունները չեն կարող նույնական լինել, քանի որ հիշատակվում են մի ցուցակով (Տես **Գլուխ 2**): Ինչ վերաբերում է *Դիգիսեննի* հետ համադրմանը, ապա դրանցից մեկը իրոք անսպասման պետք է դիտվի որպես այդպիսին, քանի որ *Դիգիսեննի* համապատասխանում է *Տոփրի Դեզիք* գավառին (Տես **Կախիճ**):

Կազմությունը:

Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցից (*Neumann, 1988, S.255*):

◆
*Աճաթճ – Ուսապաս (աա)

ԱՐՄ՝ Կախիճ

ԱՐՄ՝ Կա-ի-իճ-նա (աձ) (KUB XXIII 72 Դ4 35)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.379; Ertem, 1973, p.130.*

= կապադովկ. աղյուսակների *Dí-gi-y-ša-na/Dí-ki-ša-na (Lewy, 1950, p.419 n.294; RGTC 4, S.35):* Դիգիչանա ընթերցումը (Կիսանա-ի փոխարեն) հենվում է հին հայկ. *Դեզիք* տեղանվան հունական *Դիգիսենն ձևի (Digisene) հետ համադրման վրա*, հղում է *Tomasehek, Pauli-Wissowa, V, 1905 (Stuttgart), S.543f.*, որը *Դիգիսենն* տեղադրում էր *Տոփրում* և նույնացնում հայկ. *Դեզիքի* հետ:

Կազմությունը:

Կազմված է խեթ. -ssna տեղանվանակերտ վերջածանցով, որոնք ծագում են -essna/-essnas հետերոկլիտիկ հղովածակից (*Laroche, 1961, p.88; Neumann, 1988, S.260*):

◆
*Ագթճ – Ազգաս (աա)

^{URU}Tamatta

[^{URU}]Ta-ma-at-ta (ամ) (KUB XXVI 39 I(7) 31')

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.392.

♣

Տեղադրության համար կովան չկա:

Կազմությունը:

1) խեթ. tamaš-, damaš- «ճնշել», dammešhai- «վնասել, ճնշել, պատժել», կամ հիեթ.-լուվ. tama- «կառուցել», այսինքն «կառուցված» կամ «նվաճված» (*Jahukyan, 1961, p.393 [= 1964, c.75 ռ.]:*)

2) Գե. *dāmo-s «ժողովուրդ» հիմքից. սակայն կարող է ծագել նաև *dem- «կառուցել» հիմքից (*Տառուկյան, 1970, էջ 81*):

3) Գիեթ.-լուվ. և լիդ. tam- «կառուցել» (<հե. *dem- «կառուցել») արմատից. այսինքն «կառուցվածք, շինվածք, շեն» (*Տառուկյան, 1967, էջ 334*):

♣

*Terittunniš – Տերիտիտունիս (դիցանուն)

(KUR) ^{URU}D/Tankuwa

^{URU} Da-an-ku-wa-za (ք)	(KB ^o XLIV 144 Գ4 5')
^{URU} Ta-an-ku-wa (ամ)	(KUB XXVI 79 I 10)
KUR ^{URU} Da-an-ku-wa	(KB ^o III 6 + II 4 = KUB I 2 + II 5 = KUB I 6 + II 13'; KUB XIV 17 III 17)
^{URU} [T]a-an-ku-wa	(VS XII Գ4 5')

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.396; *Ertam, 1973, p.25.*

1) Երզնկայի և Անքատուխ-Սիվասի միջև (*Görze, 1930, S.25*):

2) ժաման. *Saunderjny* քնակավայրը *Կամախից* 8-10կմ հարավ-արևմուտք (*Մանանդ, 1956, c.90*):

3) = Գալխի և Անասիայի միջև (*Cornelius, 1959a, S.108*); հորմ. *Դակուրա* (Dacoba)՝ Անասիայի և Չոդումի միջև (*Cornelius, 1961, S.215; 1963, S.242; 1973, S.186, 329 Anm.29*); Չոդումից հյուսիս-արևելք. հավանաբար, *Անասիայի* շրջանում (*Klengel, 1999, S.182*):

4) = խեթ. ^{URU}Takušna (*Laroche, 1961, p.86*).

5) Խաթթիի և Գայասայի միջև, Պիտտիյարիզայի և Սադուազայի (*Sadurra*) միջև վերջինից հարավ - հարավ-արևելք (*Ünal, 1974.1, S.215*):

6) Ազգիի անմիջական հարևանը արևմուտքից (*Forlaniol, 1979, map*):
ժաման. *Շապին-Կարաիխարի* մոտ (*ASVOA 4.3*):

7) Միջն. հայկ. *Սրնի*, ժաման. *Միտինի* երզնկայի շրջանում
(*Պատմություն, 1971, Ե.54*); 1998, էջ.35, 44): գտնվել է Հայաստանում:

8) ժաման. *Թորատից* մինչև *Եփրատ* ընկած հատվածում
Պիտտիարիզայից հարավ - հարավ-արևելք (*del Monte, 1977, p.324*):
Տ

Տեղադրման հարցում առկա տարակարծությունների հիմքում
ընկած է Ազգիի տեղադրման խնդիրը (տես *Azzi*), քանի որ Դանկուվան
վերջինիս անմիջական հարևանը պետք է լիներ: Տեղադրությունը *Քաջ*
գետի միջին հոսանքների շրջանում առավել հավանական տարածքն է:
Կազմությունը:

1) հնեթ. *ճոճու*- «նուր, խավար» (չեզոք սեռի հոգն. *dankusa*)(*Laroche, 1961, p.78*):

2) հնեթ. *ճոճու*- «մութ» քառի տրական-տեղական հոլովածնը հայկ.
Սրնի տեղանվան բարզմանությունը (*Խաչատրյան, 1998, էջ 44*): «սև,
նուր երկիր» (*Պատմություն, 2002, Ե.141*):

ՍԵՐՏԱԳ՝*Tarutena*

ՍԵՐՏԱԳ՝*Da-ar-ú?-te-na* (ած) (IBOT I 33, 45)

*Ընթերցում է *Tarkitena* (*Laroche, 1958, p.153*):

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.409; Gonnert, 1968, p.114* (Կունմախա-Կեծափի մոտակա
լեռներից մեկը):

ՍՐՍ՝*Tawatena*

ՍՐՍ՝*Ta-wa-te-na* (ած) (KUB XLIX 11 III 6)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.2, S.167*.

Տ

Հայաստանի Ուրա քաղաքի շրջակայքում (տես **Գլուխ 2**).

^{UR1}Te/im(m)iya

^{UR1} Ti-im-mi-ya (ած)	(KUB XXIII 72 Գ4 32)
^{UR1} Te-mi-ya	(KUB XXVI 62 IV(?) 36')
KUR ^{UR1} Tim-mi-na	(KBo I 1 21 [աքք.])
KUR ^{UR1} Tim-im-na ⁶	(KBo I 1 12 [աքք.])

Տեղադրությունը:

⁶RGTC 6.1, S.423 (Բսուվայի և Պախխուվայի հարևանությամբ):

Ertem, 1973, p.140.

1) = հոռմ. աղբ. («Ամտոնինոս կայսեր երբուլին») *Տոննա* (Tonea) բնակավայրը՝ հաքքուսասից *Ամասիա* ճանապարհի վրա (միայն KUB XXVI 62-ում հիշատակվող ^{UR1}Temiya քաղաքը)(*Forrer, 1931, S.8; Cornelius, 1958b, S.14 Ann.28*); KBo I 5-ի ^{UR1}Timna/Timimna-ն Ֆր.Առոնելիուսը դիտում էր որպես հաքքուսասից հյուսիս և հյուսիս-արևելք ընկած կասակալան բնակավայր ^{UR1}Hafiva-ի և ^{UR1}Kama-ի հետ միասին (*idem, S.8*):

2) = խեթ. ^{UR1}Tummasna (*GHE, p.31, 41f.; Cornelius, 1973, S.317 Ann.31; Fuorzeade, 1961, c.175*). Մինչև 1959թ. (տես *GHE, վերջ*) տեղադրվում էր *Փոքր Ասիայի* արևելքում, սակայն այժմ նույնացվում է դասական աղբ. *Դոմանիտիսի* (Domanitis) հետ *Պափլագոնիայում* (համապատասխան հղումները տես *RGTC 6.1, S.438*):

3) ժաման. *Ջինին*, բյուզ. աղբ. *Ջիննոս* (*Xenophon, 1971, c.86c-4; Խաչատրյան, 1998, էջ.54; TAVO, Bd.24, 1992, Map B IV6; ASVOA 4.3*):

☞

Համադրությունը ժաման. *Ջինինի* հետ նախնորելի է:

Կազմությունը:

Առանձնացնում է խեթերեն տեղանվանակերտ -iya վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.99, 102*).

☞

⁶«H[i]u[i]š – Խինիս (աա)(KUB XXVI 62)

^{UR1}Tepurziya

^{UR1}Te-pu-ur-zi-ya (b) (KBo I 1 Գ4 13,22)

Տեղադրությունը:

⁶RGTC 6.1, S.426; *Ertem, 1973, p.140f.*

1) = խեթ. ^{UR1}Tepurziya՝ *Ամասոսի* լեռների շրջանում (*Cornelius, 1958b, S.7*): Նույն ժամանակներում նա հրաժարվեց խեթ. աղբ. ^{UR1}Amuna

լեոները *Ամանոսի* հետ համադրելուց, որով Տուպացիյա բաղաբի տեղադրությունը մնում էր անկասկա (1958a, S.240): Մեկ այլ աշխատությունում Ֆ.Կոռնելիուսը վերատեղադրեց Տուպացիյա բաղաբը՝ անտիկ աղբ. *Տիյանայի* մոտ *Կիլիկյան դարսասաններից* հյուսիս (1973, S.134), որն այժմ համընդհանուր ընդունելություն է գտել (RGTC, 6.1, S.441):

2) Կապ չունի ^{URU}Tupaziya-ի հետ: Պիտի գտնված Իսուվայից հարավ *Եփրատից* արևելք, սակայն տեղադրությունը գետից արևմուտք Իսուվայից հարավ-արևմուտք չի կարելի բացատել (*Гворсодсе, 1959, с.362сл.*):

3) Խաբբիի հարավ-արևելքում (*Goetze, 1960, p.40*):

4) *Տիզդիսի* ակունքներից ոչ հեռու՝ Ալզիի հարևանությամբ (*Армянск, 1970, с.24*):

5) = կասադուվկ տեքստերի Tiburzia, պետք է տեղադրել Թեզարամայի մոտակայքում (*Bayram, 1997, p.54f.*):

Մտաւոր տեղադրությունը Իսուվայի հարևանությամբ նախընտրելի է:

^{URU}Dugg/kk/qqam(m)a(na)

^{URU} Du-uk-ka-am-ma-an (h)	(KBo III 4 IV 40')
^{URU} Du-uk-ka-ma-an (h)	(KBo IV 4 IV 24)
^{URU} Du-uk-kam-ma-an (h)	(KBo IV 3 IV 37')
^{URU} Du-ug-ga-ma (ամ)	(KBo IV 4 IV 25)
^{URU} Du-ug-ga-a-ma	(KUB XXIII 72 74 1)
^{URU} Du-ug-qa-am-ma	(KBo IV 4 IV 17,18)
[^{UR}] ^{URU} Du-ug-ga-am-ma-na	(KUB XXVI 39, I(7) 33')

Տեղադրությունը:

* RGTC 6.1, S.435f. (տեղանվան զրուբյան երկու ձևերը դրված են առանձին գլխաբառերի տակ Tukama և Tukamana): *Ertem, 1973, p.26*.

1) Ժաման. *Տապին-Կարաիսապի* մոտ (դաս. աղբ. *Կոլոնիա* [Colonia])(*Forrer, 1931, S.6,8,19; Goetze, 1940, p.47 n.183; Garstang, 1943, p.51ff.; GHE, p.36ff.*):

2) = *Պոզնվանա* կամ *Պոզնվանա Պատվանի* մոտ՝ *Վանա* լճի արևմտյան ափին (*Forrer, 1932, S.88*):

3) Անտիկ աղբ. *Պագոնա* (Dagona)՝ *Եփրատից* արևմուտք, Փոքր *Ֆայբուս* (*Adontz, 1946, p.39f.*): *Անրատիայի* և *Լիկոպոլիսի* մոտ հիշատակվող *Պոզանիս* (Doganis) կայանը (Պոտղոմեոսի *Պագոնա* [Dagona])(*Калония, 1948, с.56сл.*):

4) Ընդունելի չէ *Dagbrevana*-ի նույնացումը *Դատվանի* և *Դուկվանայի* հետ: Դիտի փնտրել *Վանա լճի* և *Եփրատի* միջև (*Монахия, 1956, с.99* ժող.):

5) Դուովայում Արիպայից ոչ հեռու (տես *Arripa*) (*Բարսեղյան 1963, էջ.310*):

6) Պախխուվայից հյուսիս, հավանաբար, *Լյուկոսի* հովտում, կամ վերջինիս և *Խարշխտի* հովիտների միջև ընկած լեռնանցքներում (*Дьяконов, 1968, с.82 прим.16*):

7) *Ճորժում* գծով ավազանում (*Ховатрик, 1971, с.138* ժող.), հայկ. *Ազոռո* գավառի *Դայ* գյուղը. *Դուկվանամ* վերջինիս անվան խեթերեն քարզմանությունն է (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 44*):

8) *Երզնկայից* արևելք (*ASVOA 4.3*):

9) Լույնական չէ *Դոգնեվանա-Դատվանի* (*Forrer, 1932*)(*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 119*); = ուրարտ. աղբ. ¹⁰¹*Duqama* (*Մարտիրոսյան, 1961, էջ 93* ծան.4):

10) *Dukkama*-ն և *Dukkamana*-ն միմյանցից տարբեր են (*Cornelius, 1967, S.69*):

11) *Dukkama*-ն և *Dukkamana*-ն միևնույն տեղանվան գրության ձևերն են (*Howink, 1970, p.66 n.56*):

12) Արիպայի մոտ *Ան ծովի* ավիճն գտնվող ծովախորշի ավիճն (*Cornelius, 1973, S.194, 349 Anm.22*):

Տ
Գ. քաղաքի տեղադրության խնդրի քարոզությունը հիմնականում կապված է Պայասայի գրադեցրած տարածքի հարցում մասնագիտական գրականության մեջ առկա տարածայնությունների հետ: Ելնելով նորագույն հետազոտությունների արդյունքներից, առավել հավանական է թվում քաղաքի մոտավոր տեղադրությունը *Երզնկայից* հյուսիս կամ հյուսիս-արևելք (տես վերը 1,8,9):

Կազմությունը:

1) *duqa-* + *-ma* ածանց՝ հետազայում *-na* ածանցի հավելումով (*Короньян, 1948, с.57* ժող.):

2) Խեթ. *duq(g)-*, *duk(k)-* «տեսանելի լինել, հարզվել» բայարժանից *-a-* ածանցով, հնարավոր է, կազմվել է *duqqa-* գոյականը «տեսանելիություն, հարզանք» իմաստով (*Ջահուկյան, 1970, էջ 80; 1987, էջ 335*):

3) Խեթ. *duq(g)-*, *duk(k)-* + *-ama(r)*(*-awar*) ածանց, որը տրականում սովել է *-amana* (*Խաչատրյան, 1998, էջ.35, 44*):

◆

¹⁰⁰*Aissi* - Աիսի (աա)

¹⁰¹*Baltaik* - Բալտայք (դիցանուն)(KUB XXVI 39):

¹³⁸¹Ukšu

¹³⁸¹Uk-šu-u (ած) (KUB XXVI 29,2)

Տեղագրությունը:

* *RGTC 6.1, S.451; Ertem, 1973, p.151.*

Ճ

Ուրալի բնակավայրերից մեկը:

¹³⁸²Ura

¹³⁸²U-ra-aš (ս) (KUB XIV 17 III 21)

¹³⁸²U-ra-an (հ) (KUB XXVI 79 I 17'; KUB XLIX 11 II 22')

¹³⁸²U-ra-a (ած) (KUB XXVI 29,1,6,9; KUB XLIX 11 II 21')

Տեղագրությունը:

* *RGTC 6.1, S.457E; RGTC 6.2, S.178; Ertem, 1973, p.152E.* (Երևու համանուն տեղանունները տարրերակված չեն).

1) *Քյուրդլյու կալեսի Մամախարունից* 4կմ հեռու ընկած բարձունքը (*Forrer, 1931, S.11*):

2) *Կամախի մոտ գտնվող հայկ. ԱՅԻՆ, որը վերանվանվել է այդպես Գայասայի արքա Աննիայի կողմից: Քիչ հավանական է Կամախի և Երզնկայի միջև գտնվող ժաման. Ուտնի գյուղը Կազան կայա լեռան մերձակայքում, Եփրատից հարավ (Kassianov, 1948, c.51սևս.):*

3) = հին հայկ. *Յոն ընդ* (նոր շրջանի հայկ. *Խարբերդ*) (*Մահան, 1956, c.91*):

4) = ¹³⁸²Մրսճա, հայկ. *Երիզայի* մոտ (Ճշգրիտ տեղագրություն չի առաջարկվում (*Մարտիրոսյան, 1957, էջ 120*):

5) = ժաման. *Շասին Կարսիիտար* (*GHE, p. 39*):

6) = խեթ. ¹³⁸²Guzziura (իտոմ. *Գազիուրա* [Guziura]) (*Cornelius, 1958b, S.3*):

7) = *Հորոզբեիե* (Horoziere) հնավայրը *Կելիկիտի* ստորին հոսանքի շրջանում ժաման. *Ամախայի մոտ* (*Cornelius, 1961, S.215; 1963, S.242; 1967, S.68E; 1973, S.186*):

8) *Քարբրդի մոտ, հայկ. Ուտն (Խաչատրյան, 1976, էջ 70; 1998, էջ 34)*:

9) Ազգիի սահմանային քաղաք *Արևմտյան Գայաստանում* (*Kammenhuber, 1970, S.556*):

♣

Քաղաքը պետք է գտնվեր խեթա-հայաստան սահմանամերձ գոտում: Այն անիրաժեշտ է որոնել Խաթին և Չայասան միմյանց կապող ճանապարհներից մեկի շրջանում, ամենայն հավանականությամբ *Չայլ գետի* հոսանքի մերձակցությամբ:

Կազմությունը:

1) Լուվ, սրա «մեծ» քառից (*Laroche, 1959, p.102; 1961, p.77; Jahukyan, 1961, p.397 [= 1964, c. 81]*):

2) = Ga+azzi+ura «Ազզիի դիմաց (գտնվող) Ուրա». սր-ն ինչ-որ տեղական չեզվով նշանակում է «սահման», իսկ ք-ն նախախեթերեն (խաթերեն) պատկանելություն ցույց տվող նախածանց է; օր. Karura = «սահման Կարիայի դեմ», Ga-arzaw-ura «Արցալայի դիմաց (գտնվող) Ուրա» (*Cornelius, 1958b, S.3; 1961, S.215*):

3) Չայ. ուս «ճյուղ, ընձյուղ» քառից (*Հայաստրյան, 1998, էջ.43*):

^{URU}Ut-kuniša[]

^{URU}Ut-ku-ni-ša[]

(KUB XLIX 11 III 24)

Տեղադրությունը:

= *RGTC 6.1, S.182.*

♣

Չայասայի Ուրա քաղաքի շրջակայքում. տես **Գլուխ 2.**

^{HRSAG}Wanzapanda

^{HRSAG}Wa-an-za-pa-an-da (ամ)

(KUB LVI 40 Չ4 III 5')

Տեղադրությունը:

= *RGTC 6.1, S.186.*

♣

Տեղադրությունը Խուվայում հստակ չէ (տես **Գլուխ 2**):

^{URU}Wattarušna

^{URU}Wa-at-ta-ru-uš-na (ամ) (KUB XXIII 72 Չ4 33; KUB LVI 40 Չ4 IV 16'; HT 2 Չ4 V 19)

^{URU}Wa-at-ta-ru-uš-na] (KBo XLV 179 Չ4 II 8)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.481; RGTC 6.2, S.188; Ertem, 1973, p.159.*

♂

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ է:

Կազմությունը:

1) *խբ. wətar- «ջուր; աղբյուր» բառից -sna տեղանվանակերտ վերջածանցով (Forrer, 1936, S.180 und Anm.3; Laroche, 1961, p.86): «վայր, որտեղ կան բազմաթիվ աղբյուրներ» (Neumann, 1988, S.260):*

2) Չի ընդունում է.Ֆոտերի մեկնաբանությունը և առանձնացնում է տեղանվան –sna վերջածանցը (*Bilgic, 1945-1951, S.9 und Anm.64*):

♠

¹AMA-ի (= Anniš) - Աննիս (աի)

²Walwa-LÜ-ի (= Walwazitiš) – Վալվազիտիս (աա)

¹⁰⁰Zanzaliya

¹⁰⁰Za-an-za-li-ya (աձ) (KUB XXIII 72 34 32)

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.492 (Իսուվայի և Պալիստովայի հարևանությամբ): Ertem, 1973, p.162.*

♂

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

Կազմությունը:

= Չայ. ծանծաղ + -sa վերջածանց (*Джаглом, 1988, с.78; Ашгазашьян, 1998, էջ 43*):

♠

³Kašiyaraš – Կասիյարաս (աա)

(KUR) ¹⁰⁰Zaz(x)(i)ša

KUR ¹⁰⁰Za-az-zi-ša (աձ) (KBo I 1 74 20[արք.])

KUR ¹⁰⁰Za-zi-ša (KUB XXXIX 57 IV 4')

KUR ¹⁰⁰Za-a[z-zi-...]

(Lewis, Nr.1,4')

¹⁰⁰Za-az-zi-ša (KBo III 4 III 69; KUB XIV 13 I 15;

KUB XIV 17 II 34)

[¹⁰⁰Za-a[z]-zi-ša (KBo XXII 22, 4')

¹⁰⁰Za-zi-ša (KUB XXXIX 57 34 IV 3')

¹⁰⁰[Z]a-zi-ša (Kuşakh, 3 34 10')

¹⁰⁰Za-az-ša (KBo I 1 74 11[արք.])

Տեղադրությունը:

* *RGTC 6.1, S.497* (Վերին երկրում Իստիտինայի մերձակայքում, կասեական Տիբիա երկրի դիմաց; KBo XXII 22-ում՝ Իստվայի մոտ), *RGTC 6.2, S.194; Ertem, 1973, p.164.*

1) ժաման. *Չեյրուն-Սարաշ* գծից արևելք՝ *Atawanna*-ին հյուսիս-արևելքից սահմանակից տարածք (*Weidner, 1923, S.5 Ann.9*):

2) Հնարավոր է, կապված է ժաման. քրդական *զազա* ցեղանվան հետ՝ *Ղերսինի* շրջանում (*Safranyan, 1929, p.105L; Капанцян, 1948, с.61, 239*).

3) ժաման. *Չազա* գյուղը *Սեբաստիայից* ուղիղ գծով 30կմ հարավ-արևելք (*Монашен, 1956, с.80*):

4) ժաման. *Չորում* քաղաքի մոտ (*Cornelius, 1958a, S.241; 1958b, S.7; 1961, S. 214*): *Անասիա* քաղաքից հարավ անտիկ աղբ. Իդիս գետի ափին (*Cornelius, 1973, S.133*): = կապաղովկե տեքստերի *Zaxina*՝ *Չորումի* մոտ կամ *Անասիայից* հարավ (*Bayram, 1997, p.55*):

5) Հավանաբար, Վերին երկրի հարավ-արևելքում (*GHE, p.39, 41L*): հնքական տեքստերից հյուսիս-արևելքում (*Goetze, 1960, p.46*): Վերին երկրում (*von Schuler, 1965, S.33*):

6) Թեզաքանայից հյուսիս (*Forlanini, 1979, map*); խնթ. ¹⁰⁰Sarissa քաղաքից (*Կուշակլը* հնավայրը) անմիջապես արևելք (*Forlanini, 1998, p.222*), ժաման. *Դիվրիդիի* հովտում (*ASVOA 4.3*):

♠

Հնարավոր տեղադրության մասին տես **Գլուխ 2. Սուրսիլիս Թ-ի տարեգրությունները:**

Կազմությունը:

1) ցեղանվանակերտ՝ «զազգիների վայրտեղ» (*Капанцян, 1948, с.61, 239*):

2) -m վերջածանց (*Гварсеадзе, 1961, с.202*).

3) Հնարավոր է, առկա է -ita տեղանվանակերտ վերջածանցը (*von Schuler, 1965, S.103*):

4) Կազմված է -issa տեղանվանակերտ վերջածանցով (*Newmann, 1988, S.255*):

5) Հայ.ազ- (*ազազել* «չորացնել») գ- նախդիրի հավելմամբ + -issa վերջածանց (*Խաշատրյան, 1998, էջ 43*):

♠

⁴Ս - Ամպրղպի աստված (KUB XXXIX 57)

DINGIR¹⁰⁰⁵ - աստվածներ (KUB XIV 13)

(KUR?) ^{URU}Zuhbara

^{URU}Zu-uh-ha-ra-an (h) (KUB XXXIV 23 I 22')

[(KUR?) ^U]^{URU}Zu-uh-ha-ra (աճ) (KUB XXXIV 23 I 20')

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.516; *Ertem*, 1973, p.169.

= Zuhra, ասորեստ. աղբ. *Suhru* (*Goetze*, 1940, p.47 n.181); *Хаватрян*, 1971, с.114 прим.266 [հնմտ. հայկ. *Օխահիատ* - *Քիժգյոլ*]; *Բյուրակնի լեւոնրի արևելյան շրջանները* (*Խաչատրյան*, 1998, էջ 58):

Տեղադրությունը Իսուվայում հատակ չէ:

Կազմությունը:

1) Կազմված է խեթ. *arra* «հետ, հետևում» բառով (*Хаватрян*, 1971, с.114 прим.266):

2) Կազմված է հայ. *ծու/ս* բառից. մի դեպքում ավելացվել է խեթ. *-ma* (^{KUR}Zuhma), մյուս դեպքում՝ խեթ. *-ara* տեղանվանակերտ ածանցները (^{URU}Zuhbara). գտնում է, որ *Zuhbara* = *Zuhma* (*Джовуян*, 1988, с.74; *Խաչատրյան*, 1998, էջ 42):

KUR ^{URU}Zuhma

KUR ^{URU}Zu-u-uh-ma (աճ) (KUB XXIII 72 Գ4 37)

Տեղադրությունը:

*RGTC 6.1, S.516 (ասորեստ. տեքստերի ^{URU}Suhme Կարասուի և Մուրադսուի միջև): *Ertem*, 1973, p.169.

1) = ասորեստ. աղբ. ^{URU}Suhme Կարասուի և Մուրադսուի միջև (*Forrer*, 1920, S.29; *Goetze*, 1940, p.47 n.181; 1957, S.102 Ann.7; *Kinnier-Wilson*, 1962, p.102f.; *Haas*, 1985b, S.23; *GHE*, p.35): Արածանիից հյուսիս *Քիլդի* գետի ավազանում (*Кавошян*, 1940, с.342):

2) *Եփրատի վերին հոսանքների շրջանում*, գետի արևելյան կողմում (*Дьяконов*, 1968, с.84):

3) = ասորեստ. աղբ. ^{URU}Suhme. վկայված է նաև որպես ^{URU}Zuhbara. = ուրարտ. *Zuawziwi* խճի և հայկ. *Տուարածուտափ*: Այս երկրի կենտրոնական քաղաքը ասորեստ. աղբ. *Uaial* քաղաքն էր (կազմված խեթ. *ua-i*- հիմքից) (*Խաչատրյան*, 1998, էջ 37):

4) = *Սրճանք* լեռը, ժաման. *Քիժգյոլ* (*Safirstyau*, 1947, p.41):

5) Ասորեստ. Տսլյուե. *Մուրադասուի* հովտում, *Ալքրնուվա-Իսուվայից* արևելք մինչև *Լիքե գենը* (Lice-Genc) շեռնանցքը (*Russell, 1984, p.185ff.; Hawkins, 1998, p.293 map*):

☞

Տեղադրությունը Իսուվայում հստակ չէ:

Կազմությունը:

Տես *Zuhbapa.2*

Տուժած անվանումներ

1) ¹⁸⁰A-an/hal?-[.....] (KUB XXIII 72 Գ4 32)

☞

Իսուվայում կամ դրա անմիջական հարևանությամբ (տես **Գլուխ 2**)

⚡

¹⁸⁰Šiušai – Սիուսաս (աա)

2) ¹⁸⁰Ha-a-[.....] (KUB XXVI 62 Գ4 IV 32')

☞

Ըստ ենթադրության, պետք է գտնվեր *Գալլ գետի* միջին հոսանքների շրջանում *Երզնկայի դաշտում* կամ հարևանությամբ, քանի որ հիշատակվում է Տեմիայի և Արխիտայի [տեքստում Erhis ձևով] հետ միասին (տես **Գլուխ 2**):

⚡

¹⁸⁰Waltahis – Վալտախիս (աա.)

3) ¹⁸⁰Ua-u-[.....] (KUB XXXIV 23 I 2')

☞

Վկայված է «ՍԳ»-ում Իսուվայի և Գալասայի դեմ ուղղված ռազմական գործողությունների ենթադրատում: Տեքստում առկա վնասվածքներից թույլ չեն տալիս պարզելու այս քաղաքի պատկանելությունը վերոհիշյալ երկրներից որևէ մեկին:

4) ¹⁸⁰U-x-[.....] (KUB XIX 30 I 13)

Վկայված է Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրություններում» որպես Իստիտինայի քաղաք:

RGTC 6.1, S.145-ում նույն գլխաբառի տակ բվարկվում են ^{URU}IS- [.....] և ^{URUSAG}IS-[.....], որոնք չեն կարող առնչվել առաջինի հետ:

5) ^{URU}Kam-[.....] (KUB XXVI 39, 29)

Չայասայի քաղաքներից մեկը (տես **Գլուխ 2**)

6) [^{URU}.....]-mi-it-ta (KUB XXVI 29,5)*

Ուրայի քնակավայրերից մեկը (Տես **Գլուխ 2**)

*Նկատի առնելով պահպանված վերջին երեք նշանները, Ակամմենիտերը առաջարկել էր [^{URU}Dur]-mi-it-ta վերականգնումը, սակայն դա քիչ հավանական է, քանի որ խեթական (նաև Աշշուրի առևտրական տեքստերի ^{URU}Duršumit-ը) տեքստերում լավ վկայված Ղուրմիտտան հազիվ թե գտնվեր Ուրայի կազմում:

7) [^{URU}....-p]a-ku-ul-la (KBo XIV 13 III 4*,6*)

Վկայված է «ԱԳ» տուժած ֆրագմենտներից մեկում (համ.39) Չայասայի դեմ ուղղված ռազմական գործողությունների ենթատեքստում. վստահաբար, հայասական քաղաք է:

8) ^{URU}X-[.....] (KBo XVI 42 Դ4 2*)

Իսուվայի քաղաքներից մեկը (տես **Գլուխ 2**).

9) [^{URU}x]a-is-ša-na (KUB LVI 40 Դ4 IV 18*)

Իսուվայի քաղաքներից մեկը (տես **Գլուխ 2**).

10) [^{URU}....-iS]a-ta (KUB XXVI 29,4)*

Ք Ուրաշի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**):

11) [1^{III}]x-x-ri-u (KUB XXVI 29,3)*

Ք Ուրաշի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**):

[1^{III}...-i]i-ta (KUB XXVI 29,6)

Ք Ուրաշի բնակավայրերից մեկը (տես **Գլուխ 2**):

ՃԱՆՈՑԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Խեթականություն

1) Խեթական տեքստերը հրատարակված են հետևյալ սերիաներում՝ **KUB I-LX** (1921-1990), **KBo I-XLV** (1923-2003), **ABoT** (1948), **IBoT I-IV** (1944-1988), **VS** (1997), **HKM** (1991), **VBoT** (1930):

2) **Safrastyan**, 1929; 1947; **Forrer**, 1931; **Savignac**, 1934; **Карацян**, 1940; 1948; **Garstang**, 1942; 1943; **Adontz**, 1946; **Манандян**, 1956; **Մարտիրոսյան**, 1957; 1961; **Չախուկյան**, 1961; 1964; 1970; 1987; 1988; **Քարինդյան**, 1963; **Дьяконова**, 1961; 1968; **Խաչատրյան**, 1971; 1998; **Klengel**, 1968; 1976; **Haas**, 1985b; **Carruba**, 1988; **Քոսյան**, 2000; 2001; 2002a; 2002b; 2003 [սլաոնից մերկայացված են հայագիտական ուսումնասիրություններում առայժմ տեղ չգտած բվով 19 նոր տեղանուններ]; 2004 և այլն:

3) Այդպիսի հետազոտություններից առաջին հերթին պետք է նշել հետևյալները՝ **L.A.Mayer and J.Garstang**, **Index of Hittite Names, Section A. Geographical. Part I**, London, 1923; **A.Gütze**, **Das Hethiter-Reich. Seine Stellung zwischen Ost und West** („AO“ 27/2), 1928.

Գ Լ ՈՒ Խ 2

ՏԵՔՍՏԵՐ

Ստորև ներկայացվում են այն տեքստերը, որոնցում վկայված են **Գլուխ 1**-ում հղվող տեղանունները: Առաջին բաժնում տեղ են գտել այն տեքստերը, որոնք հիշատակում են ինչպես համեմատաբար մեծաքանակ տեղանուններ, այնպես էլ համապատասխան նյութեր են պարունակում դրանց մոտավոր տեղադրման վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր գլխաբառի տակ ներկայացվում են տվյալ տեքստի տեղադրման համար առկա կոժանները, տեղանունների հարաբերական դիրքը պարզելու հնարավորությունները և հեռանկարները: Երկրորդ բաժնում ներկայացված տեքստերը, գրեթե առանց բացառության, տեղադրման համար որևէ կոժան չեն պարունակում:

I

Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրությունները»

Խեթական արքա Մուրսիլիս II-ի «10 տարվա» և «Ընդարձակ» տարեգրությունները (CTH 61.I և 61.II): Առաջինը ներկայացնում է արքայի կառավարման առաջին տաս տարիների իրադարձությունները, երկրորդը ընդգրկում է նրա կառավարման գրեթե ողջ շրջանը: Հայասայի հետ հարքիի ռազմաքաղաքական փոխհարաբերությունները թվագրվում են յոթից տասնմեկերորդ տարիներով:

Տեքստեր.

KBo II 5a; KBo III 4; KBo IV 4; KBo IV 10; KBo V 3; KBo V 8; KBo X 17; KBo XIV 13; KBo XIV 19; KBo XVI 6; KBo XVI 13; KUB XIV 17; KUB XIV 25; KUB XIV 28; KUB XIX 30; KUB XIX 37; KUB XXVI 79; KUB XXVI 84.

*Դրատ. Götze, 1933, S.14ff.: CTH 61.I-ի նոր կցաթելորմների ներածմամբ վերահրատարակությունը Geleois, 1988, p.17ff.: հայագիտական ուսումնասիրություններում տեքստի առանձին հատվածների գիտական տառադարձումը Хачатрян, 1971, с.152-158, քարգմանությունը Манандян, 1956, с.89-90, 92, 96, 98; հայատրյան, 1998, էջ.69-77.

Այս ընդարձակ տեքստերն առանձնանում են մյուս բոլոր խեթական սկզբնաղբյուրներից պարունակվող տեղանունների տեղայնացման անհամեմատ ավելի լայն հնարավորություններով: Արշավանցների ընթացքում հիշատակվող տեղանունների հաջորդական փոխկումը թույլ է տալիս որոշակի ճշգրտությամբ պարզելու դրանց հարաբերական դիրքը միմյանց նկատմամբ: Այլ հարց է ելակետային տեղանվան (կամ տեղանունների) ստույգ տեղադրումը (օրինակ, Արիստա, Ուրա), որը հնարավորություն կընձեռնե մոտավոր տեղադրություն առաջարկելու մաս մյուսների համար:

VII տարի.

1) Տիբիայի արքա Դիխիսունիան նվաճում է Վերին երկիրը, հասնելով մինչև Չազզիսա: Գետո խեթական արքան ետ է գրավում Վերին երկիրը, Իստիտինան և մտնում է Տիբիա: Այստեղից նա նաժույկ է գրում Չայասայի արքա ԱՆՆիային («10 տարվա տարեգրություններ»):

Դիխիսունիան գրավում է Վերին երկիրը և Իստիտինան ու հասնում մինչև Չազզիսա: Գետո խեթական արքան մտնում է Տիբիա ու Իստիտինա, որից հետո վերականգնում է կասկերի արշավանցից տուժած Իստիտինան, Իս-[.....]-ն և Կաննուվարան («Ընդարձակ տարեգրություններ»):

*Այս հատվածը թույլ է տալիս պարզելու, որ 1) Տիբիան սահմանակից էր Վերին երկրին, 2) Իստիտինան և Չազզիսան Վերին երկրի կազմում չէին գտնվում (թերևս նաև Կաննուվարան):

2) Այս դեպքերի ընթացքում հայասացիները մտնում են Դանկուվա և ռազմավար են տանում: Խեթական արքան նաժույկով դիմում է ԱՆՆիային, գրելով, որ Իստիտինայի քնակիչները նրան վատություն չեն արել, սակայն ԱՆՆիան Դանկուվան ասպատակել և այնտեղից ավար է տարել:

*Կարելի է եզրակացնել, որ ա) Իստիտինան գտնվել է Դանկուվայում, բ) Դանկուվան Չայասային չի պատկանել:

3) խեթական արքան հարձակվում և գրավում է Ազզիի սահմանային առաջին ամրոցը Ուրան, որը գտնվում էր «ղծվարածատչ տեղանքում»:

*Ուրան գտնվել է Դանկուվայի և Չայասայի սահմանի մոտ, երկրորդի կազմում:

X տարի.

Տարվա իրադարձությունները սկսվում են Չայասայի հարձակման նկարագրությամբ, ընդ որում այն հիշատակվում է երկու անգամ:

1ա) Հայասացիները գրավում և ավերում են Իստիտինան և պաշարում են Կաննուվարան:

1բ) Հայասացիները Վերին երկրից գալիս և ավերում են Իստիտինան և պաշարում են Կաննուվարան:

*Հայասացիները հարձակվել են Վերին երկրի վրայով, իսկ Իստիտինան և Կաննուվարան տահմանակցել են Վերին երկրին: Միաժամանակ պարզվում է, որ Հայասայից ծանապարհը դեպի Իստիտինա և Կաննուվարա անցել է Վերին երկրով:

2) Խեթական արքան իր զորավար Նուվանցասին ուղարկում է Կաննուվարային օգնության: Խեթերը հաղթում են դրանից անմիջապես հետո, վնասված ենթատեքստում, հիշատակվում են Սալիտի լեռան (կամ լեռնաշղթայի) զորքը և մարտակառքերը, ինչպես նաև կասկական Տի-[.....] քաղաքը (թերևս, նույնպես զորք):

*Կաննուվարան պետք է գտնվեր Սալիտի լեռան շրջակայքում կամ ոչ այնքան հեռու:

3) «10 տարվա տարեգրություններում» համառոտ հիշատակվում է Արիպասյի և Դուզգամայի նվաճումը: «Շնդարձակ» տարեգրություններում այս արշավանքը ներկայացված է մանրամասնորեն:

Արշավանքը սկսվել է Ինգալավա քաղաքում, որտեղ խեթական արքան զորատես է անցկացրել: Այնուհետև նա գրավել է «ծովի մեջ» գտնվող Արիպասն, իսկ հաջորդ առավոտյան շարժվել է դեպի Դուզգամա:

*Ինգալավան կարող էր գտնվել կամ Հայասային տահմանակից տարածքում, կամ էլ հենց Հայասայի տահմանամերձ որևէ շրջանում:

«Սուպիլուլիումաս I-ի գործունեությունը»

Սուպիլուլիումաս I-ի կառավարման շրջանի իրադարձությունները հիմնականում ամփոփված են Սուրսիլիս II-ի օրոք կազմված ընդարձակ տեքստում, որը սբսիպանվել է երեք տարբերակներով (CTH 40): Արքայի գործունեությունը տեքստում շարադրվում է սկսած Յուդիսալիյաս III-ի կառավարման շրջանից, երբ արքայազն Սուպիլուլիումասը մասնակցում էր հոր նվաճած պատերազմներին:

Տեքստեր.

KUB XIV 22; KUB XIX 10; KUB XIX 11; KUB XXXIV 23; KUB XXXIV 32; KBo XIV 3; KBo XIV 8; KBo XIV 14; KBo XXII 12.

*Չրատ. Güterbock, 1956 (տեքստի քննորդների հաջորդականության և կցման խնդիրների մեկնաբանությամբ): Հայագիտական հրատարակություններում այս տեքստի մասնակի

հրատարակությունները տես **Хачатрян, 1971, с.149-152** (այստեղ սխալմամբ ներյու տեքստեր ենթակայացված են որպես խաթրուսիլիս III-ի օրոք կազմված՝ КUB XIX 10 և 11), նաև սույն աշխատության մեջ տարբեր գլխարածերի տակ զետեղված թարգմանությունները: **Տույնի՝ 1998, էջ.55-58** (հատված. քարգմ.):

Հայաստան, Իսուվային և Արմատանային առնչվող հատվածները պահպանվել են զգալի վնասվածքներով: Հիշատակվող տեղանունների հարաբերական դիրքը պարզելուն խանգարում է վերջիններիս փոքր քանակը, բերև, տեքստի վնասվածքների պատճառով:

Տեքստի երեք հատվածներ (մասնագիտական գրականության մեջ դրանք կոչվում են «Ֆրագմենտներ») կան մոտավոր տեղայնացման որոշ կավաններ:

Ֆրագմենտ 13:

Խեթական արքա Յուդիսալիյաս III-ը և նրա որդի Սուպալիուլիումասը Սամուխա քաղաքից արշավում են Կումմախա, որտեղ ճակատամարտ են տալիս Հայաստանի արքա Կարաննիսի դեմ:

*Միջանկյալ տեղանունների բացակայության պայմաններում հնարավոր չէ եզրակացնել արշավանքի երթուղու, նաև Սամուխայի տեղադրության վերաբերյալ:

Ֆրագմենտ 25:

Իսուվայից Սուպալիուլիումաս Ի-ը շարժվում է դեպի Օուխխապա երկիր և այնտեղից մտնում է Հայասա, դեպի ուր հեռացել էին նախնիները հաքքի տարված վերաբնակիչները: Լախա լեռան շրջանից արքան նրանց ետ է վերադարձնում:

* Օուխխապա երկիրը ընկած է եղել Իսուվայի և Հայասայի միջև:

**Լախա լեռը (կամ լեռնաշղթան) գտնվել է Հայասայում:

Ֆրագմենտ 10:

Ի՞նչ պատահյալն հայասացիների ասպատակություններին, Յուդիսալիյաս III-ը արշավում է մի տարածք (տեքստում նշված չէ, կամ ուղղակի կորսված է), որտեղ հայասացիների փոխարեն հանդիպում է կասկական ցեղերի միացյալ զորքին:

*Կասկերի և հայասացիների հարձակումներն ընթացել են միևնույն տարածքում:

**Պայմանագիր Սուլայիլուլիումաս I-ի և Միտաննի արքա
Հատտիվազայի միջև**

Տեքստեր.

**KBö I 1; KBö I 2; KUB III Ib+a; KBo XXVIII 113; KUB XXVIII 111+112;
KBo XXVIII 114; KBo XXVIII 141.**

*CTH 51, հրատ. Weidner, 1923, S.2ff.; Beckman, 1999, 6A, p.41ff.

Պայմանագրի պատմական ներածականում երկու անգամ հիշատակվում են մի մեծ խումբ երկրներ և քաղաքներ, որոնց բնակչությունը արքայի հոր օրոք հեռացել էր Իսուվա (տեղանունների տեղադրման ընթացիկում տես **Манандян, 1956, с.78слл.; Cornelius, 1958a, S.239ff.; Goetze, 1960, p.46; Гюргадзе, 1961, с.174слл.:**)

Այդ երկրներն են ^{URU}Gartališa (կամ Kurtališa), ^{URU}Arawanna-^{URU}Zazziša, ^{URU}Kalašma, ^{URU}Timmina/Timimna, ^{URU.SAG}Haliwa, ^{URU.SAG}Karna, ^{URU}Durmita, ^{URU}Alša, ^{URU}Hašta, ^{URU.SAG}Harana, ^{URU}Tegarama, ^{URU}Terurziya, ^{URU}Haža, ^{URU}Armatana:

Վերոհիշյալ երկրների ու քաղաքների բնակչության փախուստը Իսուվա տրամաբանորեն ակնարկում է դրանց մերձակցությունը այս երկրին: Եվ իրոք, սրանց գեղակչիտ մասը ապահովարար տեղադրվում է վերինեփրատյան տարածաշրջանում կամ դրա մերձակցությամբ (^{URU}Zazziša, ^{URU.SAG}Karna, ^{URU}Hašta, ^{URU.SAG}Harana, ^{URU}Tegarama, ^{URU}Terurziya (վերջինս շնորհիվ համադրության ասորեստ. աղբյուրների ^{URU}Terurzi-ի հետ), ^{URU}Armatana): Սակայն մյուսները գտնվել են Իսուվայից բավական հեռու: Մասնավորապես, ^{URU}Arawanna-ն և ^{URU}Kalašma-ն տեղադրվում են հարթիի հյուսիս-արևելքում, ^{URU}Haža-ն մի տեսքում հիշատակվում է Ներիկ քաղաքի մերձակցությամբ, իսկ վերջինս գտնվել է Փոքր Ասիայի հյուսիսում *Չալիսի* գետաբերանի շրջանում: Այս առթիվ անհրաժեշտ է նշել, որ տվյալ պարագայում տեքստը պետք է նկատի ունենար ոչ թե վերոհիշյալ շրջանների հարևանությունը Իսուվային, այլ խեթական ժառանգության մեջ գտնվող կամ այդ երկրներից վերաբնակեցված բնակչությանը, որոնք ինչ-ինչ պատճառներով հեռացել էին հարթիի վերահսկողությունից դուրս գտնվող Իսուվա:

Սույն պայմանագրում ներկայացվում է խեթական արքայի արշավանքը դեպի Միտաննի, որն ընթացել է այսպես: Իսուվայի նվաճումից հետո խեթերը մտել էին Ալզի, գրավել դրա Կուսմար քաղաքը, այնուհետև Սուդա քաղաքի վրայով հասել էին Միտաննիի մայրաքաղաք Վաշշուգաննե (արշավանքի երրորդ և Ալզիի Կուսմար քաղաքի տեղադրման համար տես **Forrer, 1921, S.20f.; Forrer und Unger, 1928, S.89; Adontz, 1946, p.43 n.1; Манандян, 1956, с.81сл.:**

Меликишвили, 1954, с.52,90; Дьяконов, 1961, с.94 прим.45; Хачатрян, 1971, с.114сл.; Головлева, 1978, с.79сл.):

Խաթրուսիլիս III-ի «Ինքնակենսագրությունը»

Խաթրուսիլիս III-ի «Ինքնակենսագրություն» պայմանական անվանումը կողղ ընդարձակ տեքստը (CTH 81) այս արքայի յուրատեսակ քաղաքական հավատամքն է, որի նպատակը նրա կողմից օրինական արքա Ուրխի-թեշուրի գահի թոնազավթման արդարացումն էր:

*Քրատ. Götze, 1925; Sturtevant and Bechtel, 1935, 42ff.; Otten, 1981.

Տեքստեր.

КВо III 6; KUB I 1; KUB I 2; KUB I 6; KUB XIX 56; KUB XIX 67; KUB XIX 68 + KUB XXXI 13.

Տեքստում կարևոր տեղեկություններ են պահպանվել *Փոքր Մսիայի* հյուսիս-արևելքում Գայասայի անմիջական մերձակցությամբ արքայի վարած պատերազմների մասին, որտեղ կան տեղեկություններ վերինեփրատյան շրջանի մերձակցությամբ գտնվող երեք քաղաքների վերաբերյալ:

1) Պիտտիյարիգա և Խախնա:

Մինչև արքա հռչակվելը, դեռևս Խաթրիի հյուսիսային և հյուսիս-արևելյան շրջանների կառավարչի կարգավիճակում, Խաթրուսիլիսը հայտնում է, որ կասկեղը գրավել էին Պիտտիյարիգան: Լա գնում է կասկերի դեմ, որոնց հանդիպում է Խախնայի մոտ:

*Երկու քաղաքները չէին կարող միմյանցից շատ հեռու գտնվել:

2) Խաթրուսիլիս III-ի և գործող արքա Ուրխի-թեշուրի միջև ընթացող պատերազմի ավարտական փուլում վերջինս Մարասանտիյա քաղաքից հեռանում և ապաստանում է Սամուխայում:

*Մարասանտիյա քաղաքը, դատելով անվանումից, պիտի գտնվեր համանուն գետի ափին (*Գայխ-Կըզըլըրմակ*): Նշանակում է, Սամուխան կարող էր գտնվել այլ վայրում (այսինքն, ոչ այդ գետի մոտ):

KUB VI 45 և 46

Մուվատալլիս II-ի (մ.թ.ա.1300-1280-ական քվականներ) «Խաթրիի քոլոր աստվածներին» ուղղված աղոթքն է (CTH 381), որտեղ ներկայացված են Տեքուքյան ողջ տարածքում երկրապագվող աստվածությունները: Այստեղ, առանձին խմբավորված հիշատակվում են Իսուվայի, Ձեզարամայի, Սամուխայի, Արծիլայի և Պիտտիյարիգայի աստվածները:

«Չրատ» Singer, 1995.

Իսուվա:

⁴IŠTAR URU² Sullama ⁴U URU² Hatra DINGIR LÚ^{MES} DINGIR MUNUS^{MES}
HUR.SAG^{MES} ID^{MES} ŠA KUR URU² Išwa

«Սուլլամայի Իշտարը, Խատրայի Ամպրոպի աստվածը, Իսուվայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

«Քացի Իսուվայում երկրագավոթ աստվածների անուններից, այստեղ հստակ նշվում են Սուլլաման և Խատրան, որպես Իսուվայի քաղաքներ»:

Թեգարամա:

⁴U URU² Tegarama DINGIR LÚ^{MES} DINGIR MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES} ID^{MES}
ŠA KUR URU² Tegarama

«Թեգարամայի Ամպրոպի աստվածը, Թեգարամայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

Սամուխա (ներկայացված է երկու առանձին ցուցակներով):

I. ⁴Hebat URU² Samuha DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES}
ID^{MES} URU² Samuha

«Սամուխայի Խեբատը, Սամուխայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

II. ⁴IŠTAR.LIL URU² Samuha ⁴BE-E-LA-AT A-YA-AK-KI ⁴Aparaš ŠA
URU² Samuha DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES} ID^{MES} ŠA
URU² Samuha

«Սամուխայի «Գաշտերի» Իշտարը, Նրդար տիրուհին, Սամուխայի Աքարան, Սամուխայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

Արծիյա:

⁴ZABABA URU² Arziya DINGIR.LÚ^{MES} DINGIR.MUNUS^{MES} HUR.SAG^{MES}
ID^{MES} URU² Arziya

«Արծիյայի Զաբարան, Արծիյայի արական (և) իգական սեռի աստվածները, լեռները, գետերը»:

KUB XXIII 72

Խեթական արքա Արնուվանդաս I-ի և «երին Նիլատի ավագանի մեծաբանակ երկրների միջև կնքված պայմանագիր»:

«Չրատ» Sayce, 1930, p.5ff. [թարգմ]: Gurney, 1948, p.32ff. [թարգմ]: Hoffner, 1976, p.60ff. [1684/5 կցաբեկորը]: Խաչատրյան, 1998, էջ.87-93 [խաղված.թարգմ]: Քոսյան, 2002b, էջ.227[խաղված.]:

Տեքստում ներկայացված են պայմանագրի կնքման նախօրինի վերինեփրատյան մի շարք երկրների (Պախֆուվա, Արիֆուսա) հավախեքական պատամբության իրադարձությունները. քվարկվում են շուրջ երկու տասնյակ երկրներ և քաղաքներ: Այս կարևոր տեքստը բույլ է տալիս պատկերացում կազմելու վերինեփրատյան տարածաշրջանի պատմական աշխարհագրության մասին: Ըստ երկրյան, սա խեքական տեքստերի շարքում Իսուվայի և հարակից տարածքների վերաբերյալ տեղանվանական և անձնանվանական առավել մեծաքանակ նյութ պարունակող սկզբնաղբյուրն է:

Տեքստում հիշատակվող քաղաքները խմբավորված են հետևյալ կերպ.

1) Ասնուվանդաս I-ի հետ պայմանագրի կնքող երկրներ, որոնք հիշատակվում են երկու տարբեր ցուցակներով - ա) ըստ երկրների և բ) ըստ դրանց կազմում գտնվող բնակավայրերի:

ա) երկրներ - Isuwa, Pabshuwa, Zuhma, Hhurri(?) (այս ընթերցումը կասկածելի է), Maldiya.

բ) բնակավայրեր - ^{URU}Sullama, ^{URU}Zanzaliya, ^{URU}Lillima, ^{URU}Himzuta, ^{URU}Wataruina, ^{URU}A-an/hal-[.....], ^{URU}Tahhisa, ^{URU}Alatama, ^{URU}Palisna, [.....], ^{URU}Marurha, ^{URU}Tahisna, ^{URU}Halma:

Երկրող ցուցակի բնակավայրերի մեծ մասը, հաշվի առնելով այլ տեքստերի նյութերը, պիտի գտնվեր Իսուվայում:

2) Պախֆուվայի և նրա դաշնակիցների հարձակումներից տուժած տարածքներ - Isuwa, ^{URU}Timniya, ^{URU}Kummaha:

Ցուցակում ներառված երկրները, ըստ երևույթին, գտնվել են Պախֆուվայի հարևանությամբ:

3) Պախֆուվացիների կողմից խեքերից նվաճված բնակավայրեր - ^{URU}Apshula, ^{URU}Huria, ^{URU}Halmisna, ^{URU}Pabshara:

Եշված բնակավայրերը, ըստ տեքստի, պատկանել են հաքքիին: Սակայն դժվար է եզրակացնել բնակավայրերի իրական տեղադրության մասին, քանի որ պարզ չէ, արդյոք խեքական արքան նկատի ուներ բուն խեքական տարածքը, թե իրենից կախյալ վերինեփրատյան երկրները (օրինակ, Իսուվան): Թեև, դատելով ըստ ամենայնի, այս քաղաքները կարող էին գտնվել հենց խեքական տարածքում: Այդ պարագայում պահանջ հնարավոր տեղադրությունը կախված է Պախֆուվայի դիրքից: Եթե այն գտնվել է Իսուվայից արևելք, հյուսիս-արևելք (Բյուրակնի լեռների շրջանում – տես **Գլուխ 1. «Պախֆուվա»**), ապա որպես խեքական տարածք կարող էր դիտվել *Եփրատից* հյուսիս ընկած շրջանը (օր., Կունմախայի մերձակայքում): Իսկ եթե Պախֆուվան, ըստ գերիշխող տեսակետի, գտնվել է *Եփրատի* մեծ ոլորանի մոտ, ապա դրանք նպատակահարմար կլինի վերաբերել այդ շրջանում, այսինքն.

Եփրատի և Գալիսի վերին հոսանքների միջև: Պախխուվայի տեղադրության առաջին տարբերակը քվում է առավել հավանական:

4) Պայմանագրում առկա պահանջների իրականացման երաշխավոր քաղաքները - ^{URU}Pattiyariga, ^{URU}Duggama:

Չաչվի առնելով այլ տեքստերի տվյալները, սրանք չեն գտնվել պայմանագիր կնքող երկրների տարածքում: Եթե Պիտտիյարիգան գտնվել է Գալիսի վերին հոսանքների շրջանում, ապա դժվար կլինի բացատրել դրա դերը որպես Պախխուվայի լոյալության երաշխավորի: Այս պատճառով, Պիտտիյարիգան անհրաժեշտ է փնտրել Եփրատի շրջանում: Ինչ վերաբերում է Չուզգամային (Պայասական քաղաք), ապա դրա հարևանությունը Պախխուվային համահունչ է KUB XXIII 72-ի աշխարհագրությանը:

5) Պախխուվայի դաշնակիցը - ^{URU}Arbita.

Սա ակնհայտորեն հայաստան քաղաք է (տես KUB XXVI 39-ը ստորև):

KUB XXVI 29 + KUB XXXI 55

«Միջին խճրական» փուլի (մ.թ.ա.XVդ. վերջ - XIVդ. սկիզբ) պայմանագիր է (CTH 144), ամենայն հավանականությամբ, կնքված Գայասայի Ուրա քաղաքի հետ (թերևս, պիտի թվագրվի Առնուվանդաս Ի-ի շրջանով):

*Պրատ. Klengel, 1965, S.226ff.(հատված.); de Martino, 1996, p.73ff. Մասնագետների մի մասը հավանում է այս Ուրան նույնացնելու Դաշտային Կիլիկիայի համանուն քաղաքի հետ (Laroche, 1958, p.270 n.8; idem, 1961, p.77; Otten, 1967, S.58ff.; Fortanini, 1988, p.146; de Martino, 1996, p.146 n.80; Bryce, 1999, p.154). սակայն ինչպես իրավագիտորեն նշվել է (Kammenhuber, 1970, S.556f.), կիլիկյան քաղաքի մասին բոլոր վկայությունները վերաբերում են մ.թ.ա.XIII դարին, քացի այդ դրանք բացառապես բնութագրում են այն որպես առևտրա-արհեստագործական կենտրոն: Պիտի ավելացնել, որ KUB XXVI 29+KUB XXXI 55-ը հաթթիի հյուսիս-արևելյան և արևելյան ծայրագավառների բնակավայրերի (կասկեր, հայասացիներ, խուվագիներ) հետ կնքված զինծառայության մասին պայմանագրերի տիպիկ օրինակ է: Այս Ուրայի նույնացումը հայաստան քաղաքի հետ՝ Houwink, 1970, p.68 n.78; Gurney, 1992, p.219 n.47; Klengel, 1999, S.119f.

Այստեղ անվանապես ներկայացված են Ուրա քաղաքի մի շարք բնակավայրեր՝ իրենց ներկայացուցիչներով հանդերձ, որի շնորհիվ պարզվում է, որ Ուրա քաղաքը «միջին խճրական» փուլում եղել է

հարակից քնակավայրերից բաղկացած մի փոքր քաղաքական միավոր: Ուրա քաղաքի, որպես Հայաստայի տարածքում գտնվող կարևոր վարչաքաղաքական միավորի գոյությունը հաստատում է նաև KUB XLIX 11 տեքստը (տես ստորև):

Ուրայի քնակավայրերի ցուցակը - ^{URU}Uk3u, [.....]-u, [?]-x-x-ri-u, [.....] U3]a2a, ^{URU}lyaninaa, [.....]-matta, ^{URU}Huddu, [.....-i]3ta, ^{URU}Lalatta:

KUB XXVI 39

Այս քնկորային տեքստը խեթա-հայաստանյան ինչ-որ պայմանագրի կնքմանը վկա աստվածների ցուցակն է (CTH 43):

*Չրառ. Forrer, 1931, S.6f.; Haas, 1985b, S.24; Манандян, 1956, с.102.

Նախապես ենթադրվում էր, որ սա կարող է լինել Մուպպիլուլիումաս I-ի և Հայաստայի արքա Խուկկանայի միջև կնքված պայմանագրի մասը (օր., Güter, 1957, S.135 Anm.12; Хачатрян, 1971, с.148), սակայն այդ ցուցակում հիշատակվող խեթական աստվածների հերթականությունը նախորդին տարբերվում է առաջինի A տարբերակի ցուցակից (B տարբերակի համապատասխան մասը չի պահպանվել), որը հավաստվում է վերոհիշյալ տեսակետին: Ենթադրվում է, որ KUB XXVI 39-ը կարող էր կազմել Մուրաիլիս II-ի և Հայաստայի արքա Աննիայի միջև կնքված խիստ տուժած պայմանագրի մասը (Carruba, 1988, S.69ff.): Պայմանագրից պահպանվել է երեք փոքր բկոր (KBo XXVII 2; HT 85 և առայժմ չիրատարակված 905/z), որոնց ճանաչվել են որպես այդպիսիք O.Կարրուբայի կողմից (idem): Վերջինիս ենթադրությամբ, հնարավոր է, որ պայմանագրին պատկանի նաև KUB XI 41-ը):

KUB XXVI 39-ը միակ սկզբնաղբյուրն է, որտեղ հիշատակվում են Հայաստայի մեծարքանակ քնակավայրերը (թվով 13) համառոտառաջին աստվածությունների հետ միասին:

Հայաստական քաղաքների ցուցակը - ^{URU}Patteu-[.....], ^{URU}Lahirhila, ^{URU}Qadmaša կամ ^{URU}Qadkusa (կարող է լինել նաև [.....-a]nzenja), տես **Գլուխ I «Qadmaša»**, ^{URU}Arniya, ^{URU}Kam?-[.....]-, ^{URU}Pabbuteya, ^{URU}Tamatta, ^{URU}Gaze-[...], ^{URU}Arhita, ^{URU}Duggammaana, ^{URU}Parraya, ^{URU}Gasimiyaha, [.....]:

KUB XXVI 62

Խեթական տերության հյուսիս-արևելյան շրջաններից (կասկերի գրաղեցրած տարածքը) և վերիննևիրատյան երկրների առանձին քնակավայրերից ծառայության վերցված զինվորների ցուցակ

*Չրատ. von Schuler, 1965, S.145; Քոսյան, 2004 (վերինեփրատյան շրջանի տեղանուններին վերաբերող հատվածի գիտ. տառադ., քարգծ. և մեկնաբ.):

Տեղանը ըստ տեքստային հերթականության - ¹⁸⁰Ha-x-[...], ¹⁸⁰Sala, ¹⁸⁰Erhita, ¹⁸⁰Litta, ¹⁸⁰Temiya:

Տեքստը որոշակի հնարավորություններ է ընձեռում պարզելու ինչպես վերինեփրատյան տարածաշրջանի որոշ տեղանունների անվանումներ, այնպես էլ դրանց հարաբերական դիրքը, քանի որ դրանք քվարկվում են որոշակի աշխարհագրական հաջորդականությամբ (հյուսիսից հյուսիս-արևելք և արևելք):

Ձանի որ Արխիտան հայաստան քաղաք է, իսկ Տեմիյան (այլ տեքստերի Տիմնիյա) պետք է գտնվեր Պախտուվայի, Կումմախայի, Արխիտայի և Իսուվայի հարևանությամբ, ապա դրա համադրումը հետագա ժամանակների Ցիմենուի (ժաման. Տիմին) հետ կարող է նշել *Գալ գետի* միջին և վերին հոսանքների շրջանը որպես այս տեքստից հղվող հատվածի տեղանունների հնարավոր տեղադրություն:

KUB XXXI 79

*Պայմանականորեն «Գետային նավարկություն» կոչվող այս տեքստը նամակ է, առաքված խեթական արքային ինչ-որ պաշտոնյայից (CTH 214)

*Չրատ. Goetze, 1940, p.54f.; Cornelius, 1958a, S.373ff.; Hagenbuchner, 1989, Nr.90, S.136ff.; Lebrun, 1976, p.217f. և այլն):

Տեքստում նկարագրվում է Պիտտիյարիզայից նավակներով (կամ լաստերով) մինչև Սամուխա հասի առաքումը: Որպես միջանկյալ քաղաք նշվում է Արծիյան: Տեքստը որոշակի տեղեկություն է պահպանել գետի վերաբերյալ: Ասվում է, որ գետը որոշ հատվածներում ծանծաղ է և նավակները կարող են շրջվել:

Պիտտիյարիզայից Սամուխա գետային ճանապարհի առկայությունը կարևորագույն նշանակություն ունի ինչպես վերոհիշյալ երեք քաղաքների միևնույն գետի մոտ գտնվելու տեսանկյունից, այնպես էլ կարող է հնարավորություն ընձեռել ճշգրտելու սրանց հետ այլ տեքստերում առնչվող շատ այլ բնակավայրերի մոտավոր տեղադրությունը: Մինչև 1950-ական քվականները այս նավարկելի գետը նույնացվում էր *Եփրատի* հետ, և Պիտտիյարիզան ու Սամուխան որոնում էին *Եփրատի* վերին հոսանքներից մինչև *Մալաթիա* ընկած հատվածում: Սակայն հետազայում, հաշվի առնելով գետի այս մասի նավարկության համար հարմար պայմաններ չունենալու փաստը և

որոշ այլ փաստարկներ, առաջարկվեց *Չաչխի* բնկնածությունը, որն այսօր գերիշխում է մասնագիտական գրականության մեջ:

Սույժմ միայն վարկածային մակարդակով կարելի է առաջարկել Սամուխայի և տեքստերում այս քաղաքի հետ առնչվող այլ բնակավայրերի այլընտրական տեղադրություն *Եփրատի* կենտրոնից հարավ արևմուտքից գետին հարող շրջանում: Խնդրի այսպիսի լուծման համար կարող է հիմք ծառայել անտիկ աղբյուրներում լուծման համար կարող է հիմք ծառայել անտիկ աղբյուրներում *Մաղաբխայից* հյուսիս *Եփրատից* քիչ արևմուտք հիշատակվող Սաբուս (*Sabus*) քաղաքի հիշատակությունը: Այս դեպքում հնարավոր կլինի (*Terrike* = հայկ. *Տերիկ*, ժաման. *Դիվրդի* [*Կ-տ* դրամիտության արդյունքում]) հետ: Եթե այս մեկնաբանությունը որևէ հիմք ունի, ապա այս նույն շրջանում կարող էր գտնվել խեթ. *Էնիե-ն*, որը դեռ *Ձ* Գարսուանգը ժամանակին առաջարկել էր համարել ժաման. *Կանգալի* հետ (տես **Գլուխ 1**): Պիտտիարիզայի և Խախտայի մերձակցությունը հենվում է Խաթրուսիլի II-ի **Նքնակենսագրության** համապատասխան հատվածի վրա (տես վերը):

KUB XLIX 11

Գուշակային տեքստ, որի նպատակն է պարզել Ազգիի դեմ կազմակերպված (կամ կազմակերպվելիք) արշավանքի ընթացքը (CTH 577):

Տեքստում հիշատակվում են մի շարք տեղանուններ ինչպես *Չայասայի* (տեքստում Ազգի), այնպես էլ դրան սահմանակից խեթական տարածքում, ընդ որում դրանց մի մասը նախկինում հայտնի տեքստերում վկայված չէր:

Տուզակը - ¹⁸¹Խախախա, ¹⁸²Էտուս, |—|x-muira, ¹⁸³Կախունա, ¹⁸⁴Կախունա, ¹⁸⁵Խախունա, |—|la, ¹⁸⁶Սիկունա:

Այս տեքստի տեղեկությունները կարևոր են այն առումով, որ մեկ անգամ ևս ապացուցում են Ուրա քաղաքի տեղադրությունը *Չայասայի* և Խաթրիի միջև ընկած սահմանային գոտում, որ ենթադրվում էր Մուրսիլիա II-ի տարեգրությունների հիման վրա: Ըստ տեքստի, ռազմական գործողությունները սկսվում են Ուրային պատկանող բնակավայրերից:

Ազգիի դեմ կազմակերպված արշավանքին առնչվող բնակավայրերի շարքում նշված Իստիտիան կարող է վկայել այն մասին, որ 1) արշավանքն ընթացել է այն նույն ճանապարհով, ինչ ժամանակին Մուրսիլիա II-ի երկու արշավանքները ընդդեմ *Չայասայի*, 2)

հիշատակվող տեղանունները գտնվել են Խաթթիի և Ազգիի սահմանամերձ գոտում:

KUB LIV 1 + 552/ս

Խեթական քարձրաստիճան պաշտոնյայի (ամենայն հավանականությամբ, արքայատոհմի անդամ) զեկույցը Իսուվայում և հարակից տարածքներում կատարած իր գործունեության մասին (CTH 297.20):

*Չրատ. Archi-Klengel, 1985, S.52ff; Քոսյան, 2002ա, էջ.326-327 (հատված. տառադ., քարգմ. և մեկնաբ.):

Տեքստը եզակի տեղեկություն է պարունակում Իսուվայի կարևորագույն քաղաքական և պաշտամունքային կենտրոն Սուլլամայի վերաբերյալ, որը կարող է պարզել վերջինիս մուտավոր դիրքը: Չիշատակվում է Իսուվայի Սուլլամա քաղաքում Տարուպանի առտնուն տրված երկրագույությունը, ինչպես նաև տեղեկություն Սուլլամա լեռան վերաբերյալ:

20') ..... ID^{10A}-ya-wa-kán ku-i-e-eš

21') [.....] ^{UR.SAG}Su-ul-la-[a]m-ma pa-ra-a ar-ša-an-xi

22') [nu-wa-r]a-at GIM-an U-[U]/L ta-tu-up-pa-an-ta-ri

20') «.....»-նվ գետերը, որ

21') [.....] Սուլլամա լեռից ներքև են հոսում,

22') [և] նրբ (գր. «ինչպես» - Ա.Զ.) դրանք չլին միանում ....»:

Շարադրանքի ոճը թույլ է տալիս տեքստը դասելու «Դատական պրոցես» պայմանական անվանումը կրող տեքստերի շարքին:

Կարելի է ենթադրել, որ Սուլլամա քաղաքը գտնվել է համանուն լեռան մոտակայքում, որից սկիզբ են առել մի շարք գետեր:

KUB LVI 40

Պատկանում է խեթական սեպագիր տեքստերի կորպուսում լավ վկայված ծիսական ինվենտարը ներկայացնող տեքստերի շարքին:

*Չրատ. Քոսյան, 2002ա, էջ.316-322

Այս տեքստերը է.Լարոշի կատալոգում (CTH) ցրված են տարբեր բաժիններում (Nos.501-530): Դրանց մի մասի հրատարակությունը և հետազոտությունը՝ Carter, 1962:

Չիշատակվում են Իսուվայի (և վերջինիս հարևան շրջանների?) քաղաքների աստվածներին տրվող մատուցումները:

Տուգակը – ^{UR.SAG}Wanzapanda (լեռ), ^{UR.SAG}Pupura (լեռ), ^{UR}Wattarūna,

^{UR}Karduša, [...]y-iššana (ինարավոր է, դիցանուն է), ^{UR}Artaišša.

Դատելով տեքստից, այստեղ, հաստատապես Իսուվայում գտնվող Վատարուսնա քաղաքից զատ հիշատակվող տեղանունները (քաղաքներ և լեռներ) նույնպես կարող էին գտնվել Իսուվայում: Տեղանունների տեղայնացման համար որևէ կո վան տեքստը չի պարունակում:

KBo VI 28 + KUB XXVI 82

Խաբբուսիլիս III-ի «Յրովարտակը» Պիրվա աստծո իեառ տաճարը հարկերից ազատելու մասին (CTH 88 [+ KUB XXVI 82]):

*Յրատ. Forrer, 1926a, S.35f. (ԴԿ 6-18); Götze, 1940, p.21ff. (ԴԿ 6-15); Манандян, 1956, с.78; Cornelius, 1958a, S.237f. (ԴԿ 6-18); Imparati, 1977, p.39ff. (ԴԿ 18-31, 39-42); Խաչատրյան, 1998, էջ 53 և այլն): Յիշատակվում է արքայի նախորդներից մեկի օրոք (մասնագետները համակարծիք են այս իրադարձությունը Յուդիսալիյաս III-ի շրջանով բվագրելու հարցում [Forrer, 1931, S.4; Götze, 1940, p.23ff.; Güterbock, 1956, p.119f.; Bryce, 1999, p.159 և այլն], քանի որ նման իրավիճակ է արձանագրված Մուսպիլուլիումաս I-ի գործունեությանը նվիրված քննարձակ տեքստի առաջին մասում, որտեղ շարադրված է Յուդիսալիյասի կատավարման վերջին շրջանը [Güterbock, 1956, p.59ff.]) Խաբբիի վրա քոլոր հարևան երկրների հարձակման մասին:

Տեքստում ասվում է, որ

1) Ազգին նվաճել էր «Վերին երկիրը» սահման դարձնելով Սամուշա քաղաքը:

2) Իսուվան նվաճել էր Թեգարամա երկիրը:

3) Արձատանան նվաճել էր խեթական տարածքը և սահման էր դարձրել Կիցցուվատնան:

Տեքստը թույլ է տալիս պարզելու սույն ժամանակաշրջանում վերինեպրատյան երեք երկրների (Ազգի, Իսուվա և Արձատանա) մոտավոր տարածքը (ավելի ճշգրիտ՝ Խաբբիի համապատասխան շրջանների հետ ունեցած սահմանը):

IBoT II 129

Գուշակային հարցման տեքստ է (CTH 574), որտեղ ներկայացված են Խաբբիի տարբեր բնակավայրերում գտնվող աստվածների տաճարների տոնակատարությունների ժամանակ մատուցվող նվիրատվությունների հարցում հայտնաբերված թերացումների պատճառները: Դայտնվում է այն մասին, որ նախկինում աստծուն մատուցումներ էին կատարում Իսուվայի Կուվարուխա քաղաքի

բնակիչները, սակայն այժմ նրանք թերացել են և այդ պարտականությունը իր վրա է վերցրել Իսուվայի արքան: Այս տեղեկությունը թույլ է տալիս կուվարպիսա քաղաքը վստահորեն տեղադրելու Իսուվայում:

II

KBo 1 3 (CTH 52. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.36ff.(աքք. տարբերակը): Friedrich, 1924, S.119ff. (խեթ. տարբերակը): Beckman, 1996, Nr.6B, p.44ff. (քարգմ.)

Պայժանագիր Միտաննիի արքա Շաուտիվազայի և Սուպպիլուլիումաս 1-ի միջև: Որպես պայժանագրի կնքման վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի Ամարուպի և Աբարա, ինչպես նաև Արծիյայի Չարարա (ռազմի աստվածը) աստվածները: Հիշատակվում է այն մասին, որ Միտաննիի արքա Շուտտարեան Ալզիին էր հանձնել արքայական զանձատանը պահվող զանձները, նաև խուրրիական ազնվականներին:

KBo 1 4 (CTH 53. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.58ff.; del Monte, 1986, S.142ff.; Beckman, 1996, Nr.7, p.50ff. [վերջինս քարգմ.]):

Պայժանագիր Սուպպիլուլիումաս 1-ի և Լուխաշշեի արքա Տեուտեի միջև: Ասվում է, որ Իսուվան նվաճելուց հետո խեթական արքայի զորքը *Քաշիյայի լեռների* շրջանում հարձակման էր ենթարկվել ալզեցիների կողմից: Որպես պայժանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտուիյարիզայի Ամարուպի աստվածները, Արծիյայի ռազմի աստվածը և Սամուխայի Աբարան:

KBo 1 5 (CTH 41. հրատ.՝ Weidner, 1923, S.88ff.; Götze, 1924a, S.11ff; del Monte, 1981, p.215ff.; Beckman, 1996, Nr.2, p.17ff. (քարգմ.): Altman, 2000, 122ff. (հատված. քարգմ.): Մինչև 1980-ական թվականները այս պայժանագիրը կնքող խեթական արքան համարվում էր Սուպպիլուլիումաս 1-ը: Թուրխալիյաս I(II)-ին վերագրելու օգտին տես Beal, 1986, p.424ff.; Wilhelm, 1988, S.359ff. և այլն խակայն տես Houwink, 1998, p.34ff. և Taracha, 1997, S.74ff. հօգուտ Թուրխալիյաս III-ի):

Պայժանագիր Թուրխալիյաս I(II)-ի և Կիցցուվատեայի արքա Սուճասուրայի միջև: Հիշատակվում է խեթական արքայի կողմից Իսուվայի նվաճումը. որտեղից բնակչության մի մասը հեռացել էր խուրրի երկիր (Միտաննի):

KBo I 58 (CTH 238)

Բնակավայրերի ցուցակ ներկայացնող տեքստի բնկոր (քնույթը պարզ չէ): Ցուցակում, Սամուխան քնդգրկող հատվածը այսպիսին է նենիսանկուլա, Աղունուվա, Ապցիսնա, Սարիսսա, Սամուխա: Այս տեքստը մեկն է Սամուխան, հետևաբար նաև Պիտտիլյարիզան և Արծիյան Գալիսի շրջանում տեղադրելու համար հիմք հանդիսացող փաստարկներից (ցուցակի հետազոտությունը՝ *Forlanini, 1980, p.71ff.*):

KBo II 1 (CTH 509, հրատ.՝ Hrozny, 1919, S.1ff.; Carter, 1962, p.51ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է *խուսն* կոչվող սրբավայրում պահվող ¹⁸⁰Խարիսնե քաղաքի Ամպրուպի աստծո արձանը:

KBo II 9 + KUB XV 35; KBo XXXIV 91 (CTH 716. մասնակի հրատ.՝ Sommer, 1920, S.85ff.; Haas – Wilhelm, 1974, 57ff.; Arché, 1977, p.298ff.; Քոսյան, 2002b, էջ.230-231):

«Նվինվեի Իշուար աստվածուհու ծննդ»: Ի քիլս խաթրիի քաղաքական ազդեցության ոլորտում գտնվող կամ չգտնվող մեծաքանակ երկրների, հիշատակվում են Ալզին, Պապամխին (= Պապխի), [Իսուվան?], Կումմախան և Դայասան:

KBo III 46 (CTH 13, հրատ.՝ Forrer, 1926b, N.17A [տատար.])

Խուրրիների դեմ Մուրսիլիս I-ի մղած պատերազմներից նկարագրող տեքստ: Հիշատակվում է Իսուվայի հատրա քաղաքը:

KBo IV 6 (CTH 380, հրատ.՝ Friedrich, 1946, S.43 (հատված.տատար.); Tischler, 1981 [անբող.])

Նելվանի աստծուն ուղղված Մուրսիլիս II-ի աղոթքն կնոջ Գասուլիյամիյայի հիվանդության կապակցությամբ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքում քազուհու տեսած նրազը:

KBo IV 10 (CTH 106, հրատ.՝ den Hout, 1995; Beckman, 1996, Nr.18B, p.104ff. [անբող.]; Korošec, 1942, p.53ff.; Forrer, 1926a, S.6ff., Hoffner, 1989, p.199ff.; [հատված.] և այլն):

Պայմանագիր խաթրուսիլի II-ի և Թարխունտասայի արքա Ուլմի-քեշուրի միջև: Պայմանագրի կնքմանը վկա աստվածների շարքում հիշատակվում է Սամուխայի Ամպրուպի աստվածը:

KBo IV 13 + KUB X 82 (CTH 625)

Տեքստում վկայված քնակավայրերի ցուցակի հետազոտությունը
 Götz, 1930a, S.20ff.; Bossert, 1944, S.28ff.; Cornelius, 1955, S.54ff. և այլն:

AN.TAḪ.ŠUM կոչվող ամենամյա զարնանային
 տոնակատարությանը նվիրված տեքստ: Հիշատակվում են Հայասայի
 *U.GUR աստվածը, Պիտտիյարիզայի Ամպրուպի աստվածը, Արծիյայի,
 Սամուխայի, Խատրայի և Սինուվայի «աստվածները»: Թվագրվում է
 Թուդխալիյաս IV-ի շրջանով (XIII դ. երկրորդ կես):

KBo IV 14 (CTH 123 (+ KUB XL 38?)) հրատ.՝ Stefanini, 1965, p.39ff.
 տեքստի այն հատվածը, որտեղ ենթադրվում է խեթական արքայի հետ
 պայմանագիր կնքող արքայի անունը, կորսված է: Իսուվայի արքայի
 հետ նույնացումը Meriggi, 1962, S.85 (նաև՝ Singer, 1985, p.110ff.; RCTC
 6.1, S.7): սակայն հիմտ. Stefanini, 1965, p.50ff. (խեթական պաշտոնյա):
 Թվագրումը Թուդխալիյաս IV-ի շրջանով Singer, 1985, p.109ff.):

*Պայմանագիր, կնքված Թուդխալիյաս IV-ի և Իսուվայի արքայի
 միջև: Երկու հատվածներում հիշատակվում են Ատրեստանի ղեմ
 մղված ճակատամարտերը, համապատասխանաբար՝ Նիխիյայի և
 Ալարարնայի մոտ (հնարավոր է, խոսքը միևնույն իրադարձության
 մասին է):

KBo V 3; KBo XXII 40 (CTH 42) հրատ. և տեքստի կառուցվածքը տես
 Friedrich, 1930, S.103ff.; Beckman, 1996, Nr.3, p.22ff. [թարգմ.];
 Մարտիրոսյան, 1957, էջ.104-107 [թարգմ.]: Խաչատրյան, 1998, էջ.48-
 50, 59-67 [հատված.]:

Սուպաիլուլիումաս I-ի և Հայասայի արքա Խուկկանայի միջև
 կնքված պայմանագրի հիմնական տեքստը և դրա B տարբերակի մի
 բեկորը: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են
 Սամուխայի և Պիտտիյարիզայի Ամպրուպի աստվածները, Արծիյայի
 Չարարան, Սամուխայի Արարան:

KBo V 9 (CTH 62) հրատ.՝ Weidner, 1923, S.76ff. [աղբ. տարբերակը]:
 Friedrich, 1926, S.1ff., 179ff. [խեթ. տարբ.], del Monte, 1986, p.156ff.
 [երկու տարբերակները]: Beckman, 1996, N.8, p.54ff.[թարգմ.]:

*Պայմանագիր Մուրսիլիս II-ի և Ամուրրուի արքա Գուպպի-թեշուբի
 միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են
 Սամուխայի և Պիտտիյարիզայի Ամպրուպի աստվածները, Արծիյայի
 Չարարան, Սամուխայի Արարան:

KBօ VI 2, 3, 4, 6 (CTH 291, հրատ.՝ Friedrich, 1959; *Imparati*, 1964, p.70ff.; Hoffner, 1997, p.65f.)

խեթական օրենքները: Աշվում է, որ նախնիները հատրայի, Մանդայի, Սալայի, Տամալկիայի և Խիմմուվայի զինվորները ազատված էին հալիտ և ևաշի կոչվող պարիակներից: Յիշատակվում է տեքստը արձանագրող զրչի նախնիներից մեկը, որը ծագումով Վերին երկրից է եղել:

KBօ VI 29; KUB XXI 15; KUB XXIII 127 (CTH 85, հրատ.՝ Götze, 1925, S.47ff.; 1930d, S.46ff.)

Խաթրուսիլի III-ի և Ուրխի-թեշուրի հարաբերությունները նկարագրող տեքստեր: KBօ VI 29-ը արքայի «Ինքնակենսագրության» զուգահեռ տարբերակն է: Յիշատակվում են Վերին երկիրը (որտեղ Խաթրուսիլիսը կառավարում էր մինչև արքա դառնալը) և արքայի հովանավոր Սամուխայի Իշտարը:

KBօ VII 14 + KUB XXXVI 100 (CTH 15, հրատ.՝ Otten, 1953b, S.60ff.; Müller, 1999, p.46 [վերջինը՝ քարգծ.]):

Խաթրուսիլի I-ի սիրիական պատերազմները նկարագրող տեքստերից մեկը («Հալեալի զորավար Ցուկրաշի» պայմանական անունը կրող տեքստերից): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Խեմմուվա քաղաքը:

KBօ VIII 23 (CTH 209.7, հրատ.՝ Singer, 1985, S.116ff.; Hagenbuchner, 1989, Nr.48, S.80f.)

Նամակ, առարված խեթական պաշտոնյայի կողմից խեթական թագուհի Պուդուխեսեսային: Ասվում է այն մասին, որ Իսուվայի արքան դալանձանել է խեթական արքային, որը այդ պահին զտնվում էր Արցախայում (արևմտյան Փոքր Ասիա):

KBօ VIII 30 (CTH 297.15)

«Պատական պրոցես»: Խեթական արքային ներկայացված ինչ-որ անձնավորության զեկույցը: Յիշատակվում են Իսուվայի արքա Այի-շարրուձան, Բենտեշինան (Ամուրրուի արքան), Տուլաի-շարրուձան, Kurunla-DINGIR-ը: Այս անձնանունները վկայում են այն մասին, որ խեթական արքան Խաթրուսիլի III-ն է:

KBօ VIII 55 (CTH 571, հրատ.՝ Schaal, 1994, S.122ff.; Klieger, 1998, S.104ff.)

Գուշակային տեքստ: Հարցման առարկան Իսուվայուն պատահած ինչ-որ իրադարձություն է, որն անհանգստություն է պատճառել խնթական արքային:

KBo VIII 57 (CTH 582, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.196f.)

Գուշակային տեքստի բնկոր: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo IX 138 (CTH 235)

Պատկանում է AN.TA.H.ŠUM տոնակատարությունը նկարագրող տեքստերի շարքին (տես **KBo IV 13 + KUB X 82**).

KBo X 1; KBo X 2 (CTH 4, հրատ.՝ Imparati - Saporetti, 1965, p.40ff.; Houwink ten Cate, 1984, p.47ff.; Miller, 1999, p.24ff.)

Հին քաղաքության արքա Խաքքուսիլի 1-ի զործունեությունը նկարագրող տեքստերից մեկը: Հիշատակվում են Պուրատու գետը (խնթ. տարբերակում՝ Մալա) և Խախխում քաղաքը (խնթ. Խախխա):

KBo X 12 (CTH 49, հրատ.՝ Weidner, 1923, S.70ff.; Klengel, 1964, S.437ff.; Beckman, 1996, p.32ff. [քարգմ.])

Պայծանձակ Սուպալիլուլուծաս 1-ի և Ամուրրուի արքա Ազիրուի միջև: Ալզին բվարվում է որպես Խաքթիին թշնամի երկիր (Եգիպտոսի, Միտաննիի, Ասորեստանի հետ միասին):

KBo X 18 (CTH 626, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.179ff.)

Արքայի և թագուհու կողմից տարեվերջին նշվող ուստարյանա կոչվող տոնակատարությունը նկարագրող տեքստ, որը նվիրված է Սամուխայի Իշտարին:

KBo X 47g (CTH 341, հրատ.՝ Otten, 1958b, S.93ff.; Laroche, 1968, p.7ff.)

Գիլգամեշի մասին Խադսի խնթերեն բարգմանության առաջին աղյուսակի տարբերակներից մեկը: Նշվում է, որ դեպի «Մայրիների լեռներ» (= Լիբանան) ճանապարհին Գիլգամեշը երկրպագություն է կատարել Մալա գետի ափին:

KBo XI 22 (CTH 656, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.181ff.)

Երկրպագություն տարբեր աստվածների: Հիշատակվում է Սամուխայի Արարան:

KBo XI 28; KUB XX 26 (CTH 711. հրատ. Lebrun, 1976, p.151ff.)

Սամուխայի Իշտարին նվիրված աշնանային ծեսի երկու զուգահեռ տարբերակները:

KBo XI 40 (CTH 682. հրատ. McMahon, 1991, p.120ff.)

Խաթթիի Պահապան աստվածներին տրվող երկրագործությունների ցուցակ, հիշատակվում է Մալա գետը, նաև Վերին երկիրը, որտեղ արքան, ըստ տեքստի, սովորաբար որսորդությամբ էր զբաղվում:

KBo XII 67 + KUB XXXI 60 (CTH 237)

«Անծանց ցուցակ»: Բեկորային վիճակում է հիշատակվում են «երգչուհիներ», որոնք տրվել են անվանապես Նշվող անծանց: Թեև, նրանցից մեկը թերվել էր Արմատանայից:

KBo XII 100 (CTH 470)

Ծիսական բնույթի տեքստի բնկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը:

KBo XII 136 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծեսի նկարագրություն: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo XII 140 (CTH 521.7)

Տեքստում նկարագրվում են Խաթթիի տարբեր բնակավայրերի աստվածությունները: Իսուվայի արքան հիշատակվում է որոշ բնակավայրերի աստվածությունների պաշտամունքի հարցում պարտականություններ ունենալու ամենյուրյամբ:

KBo XIII 225 (CTH 213. հրատ. Lebrun, 1976, p.219f.)

Աստվածների ցուցակ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը՝ ԳԼՏ ձևով:

KBo XIII 263 (CTH 770)

Լուվիերեն տեքստի բնկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը (¹⁰Ma-a-[la]):

KBo XV 62 (CTH 786. դիցանունների ցուցակի ուսումն. Güterbock, 1961b, p.3ff.)

Խուրրիական ծագման (h)isawa կոչվող ծիսակատարությունը ներկայացնող տեքստ: Ի թիվս մեծաքանակ լեռնանունների և գետանունների, հիշատակվում է Տիգրիս գետը:

KBo XVI 20 (CTH 211.25?)

Անհայտ պատկանելության պատմական քնույթի տեքստի քեկոր, որտեղ պահպանվել են միայն տողավերջի որոշ նշաններ: Ըստ Ա.Վանմենհուսթերի, Մուրսիլիս II-ի «Ցարեգրությունների» մասը կարող էր կազմել (Kammenhuber, 1970, S.550): Գիշատակվում են Իսուվան և Ամբարան:

KBo XVI 32 (CTH 212)

Երկվեզվյան (խեթերեն և արքադերեն) անհայտ պայմանագրի քեկոր: Գիշատակվում է եփրատ գետը՝ ¹⁰BURANUM.ME գաղափարագիր գրությանը:

KBo XVI 36 + KUB XXXI 20 (CTH 83)

Խաթրուսիլի III-ի տեքստը Մուսպիլիլիումաս I-ի արշավանքների մասին: Նշվում է Սամուխայի Իշտարի արքանությունը արքային:

KBo XVI 41 + KUB LX 61 (CTH 214.13)

Խեթա-խուվական խիստ տուժած պայմանագրի քեկորներ: Գիշատակվում է Իսուվայի արքայի և նրա հոր զործունեությունը:

KBo XVI 42 (CTH 214.13. հրատ.՝ Klengel, 1976, S.85L[խատված])

Ըստ հրատարակչի, սա խեթական պաշտոնյայի նամակ-զեկույցն է արքային՝ Իսուվայում տիրող իրավիճակի մասին, որտեղ վնասված ենքատեքստում, հիշատակվում են մի շարք խուվական քաղաքներ (Arihuwa, Hoiima, Hinzuta, Manzana, Mezzari, Sinuwa):

KBo XVI 45 (CTH 832)

Է.Լարոշի «Կատալոգում» նշված է որպես «Անհայտ քնույթի տեքստ»: Խեթա-խայտական առայժմ չթվագրված պայմանագիր: Լեբրյա ժամ. հոգն. II դեմքը, որով խեթական արքան դիմում է հայասացիներին, վկայում է հոգուտ վաղ թվագրման՝ առնվազն թուղիսալիյաս III-ով (նման է «Մարիյա + Չայասայի ժողովուրդ» պայմանագրին [= «Սև» պայմանագրի IV սյունակը]):

KBo XVI 52 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որը ներառում է գուշակության երեք տարբեր տիպեր (KUS, KIN, MUSEN): Գուշակությունը ընդգրկում է Մալա գետի անվան հետ կապվող զործողություն:

KBo XVI 83 (CTH 242)

Իշտար աստվածուհուն նվիրաբերվող իրերի (մետաղյա առարկաներ, զենք) ինվենտարային տեքստ. հիշատակվում են Վերին երկրի ազնվականները (L1)^{MCS} GAL):

KBo XVI 97 (CTH 571. հրատ.՝ Schaal, 1994, S.102ff.; Lebrun, 1976, p.198 [հաստված.]

Գուշակային տեքստ: Հիշատակվում է Սամուխայի «Աս աստվածությունը» (DINGIR.GE₆), ինչպես նաև քազուհու հնարավոր այցը Սամուխա («Երբ Սամուխայի Աս աստվածը այսպես ասի, քազուհին թող Սամուխա գնա»):

KBo XVII 79 (CTH 664. հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.183)

Տարբեր աստվածներին նատուցվող երկրաչազությունների ցուցակ: Հիշատակվում է Սամուխա քաղաքը ^{18C}Šarūha ձևով:

KBo XVII 89 + KBo XXXIV 203 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծես:

KBo XVIII 4 (CTH 188.1. հրատ.՝ Klengel, 1976, S.86f.; Hagenbuchner, 1989, S.181f.)

Իսուվայի արքայի նամակը ուղղված խեթական արքունիքի բարձրաստիճան պաշտոնյային (^{L2}GAL QARTAPP): Նամակում դիմելու ոճը («իմ սիրելի իսայր») չի քաղառում, որ Իսուվայի արքան կարող էր այս պաշտոնյայի որդին լինել:

KBo XVIII 24 (CTH 187.2. հրատ.՝ Otten, 1968-69, S.112f.; Hagenbuchner, 1989, Nr.188, S.241ff.)

Խեթական արքայի նամակը Ասորեստանի արքա Սալմանասար I-ին: Երկու պետությունների միջև սահմանամերձ գոտում տեղ գտած լարված հարաբերությունների ենթատեքստում հիշատակվում է Մալխոնյա քաղաքը:

KBo XVIII 50 (CTH 188. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.62, S.96ff.)

Խեթական արքային առաքված ինչ-որ պաշտոնատար անձի նամակը: Հիշատակվում է Ամբարա քաղաքից տեղախանված քնակություն մասին: Թվագրվում է Մուվատալլիս II-ի կամ Խաքքուսիլի III-ի շրջանով (Hagenbuchner, 1989, S.97):

KBo XIX 128 (CTH 625). հրատ. Otten, 1971; Alp, 1983, S.164ff.)

AN.TA.H.SUM տոնակատարությանը նվիրված տեքստ-հիշատակվում է Գայասայի U.GUR աստվածը: Թվագրվում է Թուղխալիյաս IV-ի շրջանով (XIIIդ. երկրորդ կես):

KBo XX 94 (CTH?)

Ծիսական տեքստի փոքր բեկոր, հիշատակվում են Խախխայի բնակիչները:

KBo XX 129 (CTH 777. հրատ. Haas, 1980, S.107ff.(իստված.)

Խուրդիեթեն ծխալսն տեքստ, հիշատակվում են Տիգրիսը և Եփրատը:

KBo XXI 26 (CTH 664. հրատ. Lebrun, 1976, p.220 (իստված.)

Աստվածների ցուցակ: Հիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիլարիզայի Անպրոպի աստվածները՝ ԴՄ գրությամբ:

KBo XXII 22 (CTH 215)

Պատմական բնույթի տեքստի բեկոր, որտեղ Իսուվան հիշատակվում է, ի թիվս մի շարք երկրների (Isawa, Zazisa, Zullara, Palat-), Kaz-[...]՝ ռազմական գործողությունների ենթատեքստում: Ըստ Ս.Ֆորլանինի (Forlanini, 1979, p.173 n.36), հիշեցնում է Սուպիլիուլիումաս I-ի և Միտաննիի արքա Տուշրաթթայի միջև կնքված պայմանագրի պատմական ներածականը:

KBo XXII 39

Մուրախիս II-ի և Ամուրուի արքա Գուպի-թեշուրի միջև կնքված պայմանագրի մասը (տես վերը՝ **KBo V 9**):

KBo XXII 47 (CTH 664. հրատ. Lebrun, 1976, p.220ff.)

Աստվածների ցուցակ: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը՝ ԳԼՏ գրությամբ:

KBo XXII 264 (CTH 577. հրատ. Helinhold-Krahmer, 1988, S.99ff.)

Գուշալային հարցում, որտեղ հիշատակվում է այդ տարի Մալխիայի վրա Ասորեստանի արքայի հնարավոր արշավանքը (Խաթրուսիլի III կամ Թուղխալիյաս IV):

KBo XXIII 115 (CTH 212?)

Պատմական բնույթի տեքստ. պահպանվել է մի ոչ մեծ բեկոր (11 տող): Հնարավոր է, պայմանագիր է կամ հրահանգ՝ տրված սահմանային կառավարչի կամ որևէ այլ պաշտոնյայի: Տեքստում հիշատակվում են «Ազգիի սահմանը», «մենզ մարդիկ» արտահայտությունները: Այն հայտորեն, մ.թ.ա.XIII դարի տեքստ է:

KBo XXIV 132 (CTH 525?)

Պաշտամունքային ասպարեզում տարբեր անհատների և քնակավայրերի թերազումները հիշատակող տեքստի բեկոր՝ նման IBoT II 129-ին: Վնասված ենքատեքստում հիշատակվում է մահ Իսուվայի սրբան, որը մատուցումներ է կատարում աստվածներին չարձ կոչվող տոնակատարության առթիվ:

KBo XXVII 213 (CTH? հրատ. de Martino, 1992, N.14, S.47)

Խուրդիերեն լեզվով գրված ազասպելաբանական կամ ծիսական բնույթի տեքստի փոքր բեկոր: Հիշատակվում է Եփրատ գետը՝ Ur-[.....] գրությամբ:

KBo XXXI 169 (CTH 646? հրատ. Քոսյան, 2002a, էջ.323-325)

Տեքստում նկարագրվում են խեթական քազուխու (և արցայի?) կողմից իրականացված ծիսական արարողությունները, այդ թվում՝ Սուլլամա քաղաքի Իշտարի համար, որն ընթանում է խեթական տեղության հարավային շրջաններից մեկում՝ մոտավորապես Հալիսի մեծ ոլորանից հարավ, հարավ-արևմուտք գտնվող հայտնի կրոնական կենտրոն Ուսսայում:

KBo XL 342 (CTH?)

Պատմական կամ առասպելաբանական բնույթի տեքստի փոքր բեկոր: Հիշատակվում է Մալա գետը:

KBo XLIV 5 (CTH 213)

Աստվածների ցուցակ: Ըստ հրատարակչի, Յուդիսալիյաս IV-ի կնքած պայմանագրերից մեկին պատկանող բեկոր: Հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KBo XLIV 144 (CTH?)

Աստվածներին նվիրված երկրպագություն նկարագրող տեքստի բեկոր: Հիշատակվում են Դանկուվայից բերված վեց NINDA.GUR, RA հացերը:

KBo XLIV 213 (CTH?)

Չնարավոր է պատմական տեքստի կամ գուշակային տեքստի փոքր բեկոր: Ազգի անվան ընթերցումը [I...]-a-az-zi) վատահեղի չէ:

KBo XLIV 216 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է ի թիվս այլ բնակավայրերի, Կուննեսմախա գետի GAL MESEDI-ն (արքայական պալատի պահակախմբի ղեկավար):

KBo XLV 179 (CTH? հրատ. Lebrun, 1976, p.221)

Չբահանգի տեսքով կազմված տեքստ: Թվարկվում են «Ժտովայի արքայի ծառաները», «Սասուխայի (=Սամուխ) պալատի մարդիկ», «Վատարունա քաղաքը»:

KUB I 12 (CTH 669, հրատ. Lebrun, 1976, p.172)

Արքայի կողմից մեծաքանակ աստվածներին տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը (^{Uruk}IS^{tar} Sa-|-.....): Ծեց ներատում է խաթերեն լեզվով կատարվող ծիսական երգ:

KUB I 16 (CTH 6, հրատ. Sommer-Falkenstein, 1938)

Խաթերուսիի Ի-ի քաղաքական տեստամենտը՝ գրված խեթերեն և աքքադերեն:

KUB II 1 (CTH 682, հրատ. McMahon, 1991, p.96ff.)

Այս տեքստը ներկայացնում է հեթական տերության պահապան աստվածների ցուցակը: Չիշատակվում են Ալաթարմա քաղաքի ⁴LAMMA և ⁵Ala աստվածները, ինչպես նաև Վերին երկիրը:

KUB II 13 (CTH 591, հրատ. Lebrun, 1976, p.172ff.)

Արքայի կողմից մեծաքանակ աստվածներին տրվող երկրպագությունները նկարագրող տեքստ: Չիշատակվում է «Սամուխայի տիրուհին» (այսինքն Իշտարը): Ծեց ներատում է խեթերիերեն լեզվով կատարվող ծիսական երգ (նման է KUB I 12-ին):

KUB III 80 (CTH 216, հրատ. Hagenbuchner, 1989, Nr.212, S.312ff.)

Խեթական արքային Միտաննի արքա Շաթտուարա II-ից աքքադերեն լեզվով գրված նամակ: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Իսուվան:

KUB III 87 (CTH 216. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.349, S.459f.)

Արքայդերեն (եզվով գրված պատմական քնույթի տեքստի քելոր (պայմանագիր կամ նամակ): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում են Սուրբապիլոսիոման (այս անունով խեթական առաջին արքան), Ալզին, նրա արքա Սնտարատլին և Կունմա քաղաքի Անպրոպի աստվածը:

KUB III 125 (CTH 216. հրատ.՝ Hagenbuchner, 1989, Nr.251, S.359f.; Klengel, 1968, S.74 [քննարկումը])

Արքայդերեն (եզվով գրված նամակ: Խաթրուսիլի I-ի կամ ավելի հավանական է. Յուդիսալիյաս IV-ի նամակագրությունը Ասորեստանի արքայի հետ (տես **KUB XXIII 92**): Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում են Քաբանիա երկիրը (=Պապանիտա) և «Իսուվայում (կամ «դեպի Իսուվա») արտահայտությունը, ինչպես նաև ոմն Լերիկկասիլի (այս անունը կրում էր Խաթրուսիլի III-ի որդիներից մեկը):

KUB V 21 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի քելոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Սամուխան (կամ քաղաքը կամ այդ քաղաքի Իշտարը):

KUB VI 15 (CTH 582. հրատ.՝ Lehn, 1976, p.190f.)

Գուշակային տեքստ: Թագուհին երգի տեսքով հետաքրքրվում է ինչ-որ խնդրով: Գիշատակվում են Սամուխայի Իշտարը և այլ աստվածներ:

KUB VII 11 (CTH 678)

Կաստամա քաղաքում արքայական զույգի կողմից կատարված ծիսակատարություն, որտեղ հիշատակվում է խիմնուվացիների մասնակցությունը աստծուն տրվող երկրագույություններին:

KUB VIII 71 (CTH 276)

«Կատալոգ»: Գիշատակվում է են «Սամուխայի աստվածները»:

KUB VIII 82 (CTH 105. հրատ.՝ Köhne und Otten, 1971)

Յուդիսալիյաս IV-ի և Ամուրոսի արքա Ասուսգանուվայի պայմանագիրը (B տարբերակը): Որպես պայմանագրի կնքմանը վկա հիշատակվում է Արծիայի Չարաբան (այս հաստիածը տուժած է):

KUB IX 1 (CTH 427-8)

Հինվրդական երգման ծեսին պատկանող տեքստ: Հիշատակվում է հսնմնուվայում տեղի ունեցած ինչ-որ իրադարձություն:

KUB XII 2 (CTH 511. հրատ.՝ Carter, 1962, p.74ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են տաճարում գտնվող ձեռան կոշիկող երկրպագության վայրերը՝ այնտեղ պահվող ծիսական գուլքի քվարկմամբ, հիշատակվում է Հայաստայի Ամպրոպի աստվածը:

KUB XII 5 (CTH 713. հրատ.՝ Danmanville, 1962, p.51ff.)

Տամինինգա քաղաքի Իշտար աստվածուհու ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում թագուհու մասնակցությամբ (տես KUB XLV 32 կրկնօրինակը):

KUB XII 43 (CTH 457)

Մաքրագործման ծես նկարագրող տեքստի քեկոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է հսնմնուվան:

KUB XIII 2 (CTH 261. հրատ.՝ von Schuler, 1957, 36ff.)

Ճուղիաշխյաս IV-ի հրահանգները սահմանային կառավարիչներին (*bel madgabi*): Հիշատակվում են Իսուվայի, Կասսիայի, հսնմնուվայի և Թեգարամայի օգնական զորաջոկատները:

KUB XIV 4 (CTH 70. հրատ.՝ Bin-Nun, 1975, p.185ff. (հատված տառադ., քարզմ. և մեկնաբ.): Cornelius, 1975, S.27ff.; de Martino, 1998, p.19ff.)

Մուրսիլիս II-ի տեքստը՝ նվիրված խորթ մոր Աուսպիլուլիունասս I-ի վերջին կնոջ («տավանաննա», քերես, անունը Ամիննայա) գործունեությանը սև մոգության ասպարեզում: Ըստ տեքստի, արքայի հայասական արշավանքի ժամանակ (10-րդ տարում՝ Wilhelm - Böse, 1989, S.105ff. [ավելի վաղ շրջանով թվագրելու մասին եղած կարծիքների ներկայացմամբ]. նաև՝ de Martino, 1998, p.46f.) լուր է հասել տավանաննայի դավադրության մասին, որը և ախպել է արքային ընդհատել արշավանքը և նա վերադառնալ:

KUB XIV 8 (CTH 378.IIA. հրատ.՝ Götze, 1930c, S.161ff.; Friedrich, 1946, S.44ff. (հատված տառադ.): Goetze, 1950, p.394ff.; Lebrun, 1980, p.203ff.)

Մուրսիլիս II-ի աղոթքը ժանտախտի համաճարակի առթիվ: Նշվում է այն մասին, որ արքան հայտնաբերել էր մի հին աղյուսակ, որը

KUB IX 1 (CTH 427-8)

Չինվորական երդման ծեսին պատկանող տեքստ: Հիշատակվում է հեմնուվայում տեղի ունեցած ինչ-որ իրադարձություն:

KUB XII 2 (CTH 511. հրատ.՝ Carter, 1962, p.74ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են տաճարում գտնվող *խասն* կոչվող երկրագության վայրերը այնտեղ պահվող ծիսական գույքի թվարկմամբ. հիշատակվում է Հայասայի Ամպրուսի աստվածը:

KUB XII 5 (CTH 713. հրատ.՝ Danmanville, 1962, p.51ff.)

Տամինինգա քաղաքի Իշտար աստվածուհու ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում քաղուհու մասնակցությամբ (տես KUB XLV 32 կրկնօրինակը):

KUB XII 43 (CTH 457)

Մաքրագործման ծես նկարագրող տեքստի բեկոր: Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է հեմնուվան:

KUB XIII 2 (CTH 261. հրատ.՝ von Schuler, 1957, 36ff.)

Թուդխալիյաս IV-ի հրահանգները սահմանային կառավարիչներին (*bel madgalni*): Հիշատակվում են Իսուվայի, Կասսիյայի, հիմնուվայի և Թեգարամայի օգնական զորաջոկատները:

KUB XIV 4 (CTH 70. հրատ.՝ Bin-Nun, 1975, p.185ff. (հատված տառադ., քարգծ. և մեկնաբ.): Cornelius, 1975, S.27ff.; de Martino, 1998, p.19ff.)

Մուրսիլիս II-ի տեքստը՝ նվիրված խորթ մոր՝ Մուպալիլուլիումաս I-ի վերջին կնոջ («տալանաննա»՝ քերև, անունը Ամմիննայա) զործունեությանը սև մոգության ասպարեզում: Ըստ տեքստի, արքայի հայասական արշավանքի ժամանակ (10-րդ տարում՝ Wilhelm - Böse, 1989, S.105ff. [ավելի վաղ շրջանով թվագրելու մասին եղած կարծիքների ներկայացմամբ]. նաև՝ de Martino, 1998, p.46f.) լուր է հասել տալանաննայի դավադրության մասին, որը և ստիպել է արքային ընդհատել արշավանքը և ետ վերադառնալ:

KUB XIV 8 (CTH 378.IIA. հրատ.՝ Götze, 1930c, S.161ff.; Friedrich, 1946, S.44ff. (հատված տառադ.): Goetze, 1950, p.394ff.; Lebrun, 1980, p.203ff.)

Մուրսիլիս II-ի արդրքը ժանտախտի համաճարակի առթիվ: Նշվում է այն մասին, որ արքան հայտնաբերել էր մի հին աղյուսակ, որը

KUB XVI 16 (CTH 570, հրատ.՝ den Hoof, 1998, S.138ff.)

Գուշակային քնույթի տեքստ, որտեղ ասվում է, որ Իսուվայի արքան քերացել է կատարել իր պարտականությունները տոնակատարության ժամանակ աստծուն նրկրպագելու հարցում:

KUB XVI 17 (CTH 570, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.194)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում են Սամուխա քաղաքը և Սամուխայի Իշտարը (վերջինս պակասավոր գրությամբ՝ ^𒀭IS[TA]R ^𒀭Samuḫa):

KUB XVI 35 = IB6T II 129 (Տես «Տեքստեր.1»):

KUB XVI 36 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխա քաղաքը (^𒀭IS)u-mu-ḫa). հնարավոր է, խոսքը Սամուխայի Իշտարի մասին է:

KUB XVI 43 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XVI 57 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխա քաղաքը:

KUB XVI 80 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը (^𒀭IS 𒀭du-mu):

KUB XVII 9 (CTH 362, հրատ.՝ Güterbock, 1939, S.84ff.)

Գուրպարանցախի մասին պատմող խուրրիական ժազման դիցաբանական տեքստ: Այս անվան մեջ ներկայացված է Տիգրիս գետի անձնավորված անունը:

KUB XVII 21 (CTH 375, հրատ.՝ von Schuler, 1965, S.152ff.)

Ամուրվանդաս Ի-ի և քազուիի Ամուրիելկալի աղոթքը՝ Ներիկ քաղաքի առևտրյանը: Չիշատակվում են կասկերի հարձակումներից տուժած մեծաքանակ քաղաքներ, այդ թվում՝ Խիմմուվան:

KUB XVIII 2 (CTH 579, հրատ.՝ Klinger, 1998, S.106f.)

Գուշակային հարցում, որի միջոցով խեքական արքան փորձում է տեղեկանալ Ազգիի արքա Խուկկանայի ապագա լոյսալության մասին իր և իր սերունդների հանդեպ: Ըստ հրատարակչի, տեքստի նշանները

միանշանակ վկայում են դրա ուշ քվագրման օգտին: Պահպանվել է մ.թ.ա. XIII դարի օրինակով:

KUB XVIII 8 (CTH 580. հրատ. **Lebrun, 1976, p.194ff.)**

Գուշակային տեքստ: Գիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XIX 9 (CTH 83.1. հրատ. **Riemschneider, 1962, S.115ff.)**

Սուպպիլուլիումաս 1-ի արշավանքները նկարագրող տեքստ (կազմված է *happurrušij* III-ի օրոք): Արքայի սիրիական արշավանքների առնչությամբ հիշատակվում է, որ նա սահման էր դարձրել Մալա գետը:

KUB XIX 20 (CTH 154. հրատ. **den Heut, 1994, S.60ff.)**

Սուպպիլուլիումաս 1-ի նամակը եգիպտական փարավոնին. հիշատակվում են խեթական արքայի նվաճումները նամակի առաքմանը նախորդող շրջանում: Վնասված ենթատեքստում պահպանվել են Դայասան և Ալզին:

KUB XIX 23 (CTH 192. հրատ. **Hagenbuchner, 1989, Nr.18, S.27ff.)**

Նամակ արքայազն Թուդիալիասից (ապագա արքա Թուդիալիաս IV): Շարադրվում են ռազմական գործողությունները Վերին երկրում, որի վրա հարձակվել էին բշնամիները: (Խալեսակորդի անվանումը պարունակվում հատվածը վնասված է): Այնուհետև ասվում է, որ «նա մոտեցել է Սամուխա քաղաքին» (կրկին պարզ չէ թե ում մասին է խոսքը):

KUB XIX 50 (CTH 69. հրատ. **Beckman, 1996, Nr.12, p.77ff.)**

Պայմանագիր Մուրսիլիս և Սեխայի արքա Մանապարիտունուսի միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Պիտոիարիգայի և Սամուխայի Ամպրուպի աստվածները, Արծիայի Չարարան և Սամուխայի Աբարան:

KUB XX 26 (տես KBo XI 28)

KUB XXI 1 (CTH 76)

Պայմանագիր Մուվատալլիս II-ի և Վիլուսայի արքա Ալաքասնդուսի միջև: Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Սամուխայի Ամպրուպի աստվածը և Արծիայի Չարարան:

KUB XXI 15 – Տես KBo VI 29.

KUB XXI 17 (CTH 86. հրատ. Lebrun, 1976, p.144ff.; Götze, 1929, S.832ff.)

Խաթրուսիի III-ի տեքստը, որտեղ նկարագրվում են նրա և Արմա-բարխուանտասի թշնամական հարաբերությունները: Ասվում է, որ երբ Մուվատալլիա II-ը Խաթրուսիիին նշանակեց Վերին երկրի կառավարիչ, ապա Արմա-բարխուանտասը սկսեց նրան վարկաբեկել արքայի մոտ, սակայն Սամուխայի Իշտարը (գրված է ⁴LS և ⁴STAR ձևերով) օգնում էր Խաթրուսիիին: Վերջինս Արմա-բարխուանտասի տունը (նկատի ունի կալվածքը?) նվիրել էր աստվածուհուն:

KUB XXI 29 (CTH 89. հրատ. von Schuler, 1965, S.145ff.)

Խաթրուսիի III-ի պայմանագիրը պայմանագիրը Փոքր Ասիայի հյուսիս-արևելքում գտնվող Տիլիուրա քաղաքի քնակիչների հետ: Դիշատակվում է Կուննեսամախա գետը:

KUB XXI 40 (CTH 209.2. հրատ. Únał, 1974.1.2, S.128f. (տառադ.); I.1, S.117f. [3'-23' = քարգման.]):

Նամակ (առաքողի և հասցեատիրոջ անուններն անհայտ են), որտեղ հիշատակվում են արքա Ուրխի-թեշուրը, Ամուրրուի (Իեստագայի Փյունիկիայի մի մասը) արքա Բենտեշինան և Իսուվայի արքան (անունը կորսված է):

KUB XXII 34 (CTH 582)

Գուշակային տեքստ: Դիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXII 59 (CTH 582. հրատ. Lebrun, 1976, 195f.)

Գուշակային տեքստ: Դիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXII 62 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Սիլուայի արքան, «ազգեցիները», «կասկերը» (մ.թ.ա.XIII դարի կեսեր):

KUB XXII 63 (CTH 582)

Գուշակային տեքստ: Դիշատակվում է ուղևորությունը դեպի Սամուխա:

KUB XXIII 9 (CTH 341)

Երամերական Գիլգամեշի էպոսի խեթերեն տարբերակը: Դիշատակվում է Գիլգամեշի ուղևորությունը դեպի Մալա գետը:

KUB XXIII 11; KUB XXIII 27 (CTH 142. հրատ.՝ Carruba, 1977, S.158ff.)

Թուղխալիաս I(II)-ի «Տարեգրությունների» մասը, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի նվաճումը: Այս իրադարձությանը նախորդել էին արևմտյան Փ.Ասիայի (Ասսուվա) և հյուսիսի կասկերի հնագանդեցումը:

KUB XXIII 14 (CTH 211.5. հրատ.՝ Carruba, 1977, S.172)

Ասուվանդաս I-ի «Տարեգրությունների» մասը, որտեղ հիշատակվում է նախորդ տեքստի (KUB XXIII 11) իրադարձությունը, ինչպես նաև Իսուվային Խուրրիի (= Միտաննի) արքա Շաուշտատարի աջակցությունը:

KUB XXIII 20 (CTH 4. հրատ.՝ Müller, 1999, p.35 [KUB XXIII 20 և KUB XXIII 31]):

Մալա գետի անվան վերականգնումը այս տեքստում պատկանում է հեղինակին և տեղ չի գտել RGTC 6.1 և 6.2-ում: KBo X 2-ի փոքր կրկնօրինակը (տես վերը):

KUB XXIII 31 (KBo X 2-ի կրկնօրինակը [տես նախորդ տեքստը]):

KUB XXIII 69 (CTH 212)

Պայծանձագրի բեկոր, հավանաբար, պատկանում է մ.թ.ա. XV-XIVդդ.: Հիշատակվում է Մալխտիա քաղաքը:

KUB XXIII 77 + KUB XXIII 77a (CTH 138. հրատ.՝ von Schuler, 1965, S.117ff.)

Պայծանձագիր կասկերի հետ: Որպես պայծանձագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են Պիտտիլարիգայի Ամսրոպի աստվածը և Սամուխայի Աբարան:

KUB XXIII 79 (CTH 365. հրատ.՝ Laroche, 1965, p.175f.)

Եփրատ գետի հետ կապված առասպելին առնչվող ծես, որը ներառում է գոհաբերություններ: -

KUB XXIII 92; KUB XXIII 103 (CTH 178. հրատ.՝ Otten, 1959-60, S.39ff.)

Թուղխալիաս IV-ի նամակը Ասորեստանի «կանցլեր» Բաթա-ախ-իդրիեսին: Արդուսակը ներկայացնում է սույն անձնավորությանը գրված երեք նամակների ժողովածու: Խեթական արքան «զգուշացնում» է վերջինիս դեպի Պապանիսի արշավանքի Բարդուսյունների առնչությամբ, նշելով, որ այնտեղի լեռները

ղծվարածատյ են: Թվագրվում է Ասորեստանի արքա Թուկուլթի-Լինուրտա I-ի կառավարման սկզբով (Otten, loc.cit., S.46; Klengel, 1999, S.281), այսինքն պետք է նախորդեր արքայի կառավարման սկզբում դեպի հյուսիս (Պապխի, Լաիրի և այլ շրջաններ) ձեռնարկած մեծ արշավանքին:

KUB XXIII 127 (տես KBo VI 29)

KUB XXV 32 (CTH 681, հրատ.՝ Darga - Dinçol, 1970, S.99ff.)

Վարախնա քաղաքի աստծո ծեսը: Հիշատակվում են երկրագագութունները Սամուխայի Իշտարին և Աբարային:

KUB XXVI 12 (CTH 255.J, հրատ.՝ von Schuler, 1957, S.22ff.)

Թուղխալիյաս IV-ի հրահանգները «արքայագնեթին», «տերերին» և «ավագներին», որտեղ Ազզին, Կասլան և Լուվկան հիշատակվում են որպես թշնամական երկրներ (մ.թ.ա XIII դարի երկրորդ կես):

KUB XXVI 43 = KUB XXVI 50 (CTH 225, հրատ.՝ Imparati, 1974)

Թուղխալիյաս IV-ի կողմից Կարգամիսի արքա Մախուրունուվային նվիրաբերված տարածքների մասին դեկրետն է, որտեղ «Դայասայի ավերակ քլուրը» հիշատակվում է վերջինս հատկացված շրջանների բվում:

KUB XXVI 71 Գ4 20ff. և IV? (կրկնոր. **KUB XXXVI 98**)(CTH 18)

Տեքստի սկզբը (Գ4 1-19) ներկայացնում է Հին քաղավորության արքա Անիտուասի «Հռչակագրի» պատճենը (CTH 1), իսկ մնացած մասը խեթական Հին քաղավորության արքա Ամմունասի կառավարման շրջանի իրադարձությունների ժամանակագրությունն է:

Առանձին պարբերությամբ հիշատակվում է արշավանքը դեպի Տիքիյա և Խախխա: Վերջինիս առնչությամբ, վնասված ենթատեքստում առկա է Խախխա-[...] քաղաքը, որը պետք է գտնվեր Խախխայի մոտակայքում (RGTC 6.1, S.101): Սակայն տես Klengel, 1999, S.75 (այս Խախխան Աշշուրի տեքստերի Խախխուն է՝ Հյուսիսային Սիրիայում, ժաման. *Սամաստի մոտ*), որի կարծիքով ղծվար է ենթադրել երթուղի. Ամմունասի արշավանքները հիմնականում ընթացել են արևելյան ուղղությամբ:

KUB XXVII 1; KUB XXVII 6 (CTH 712 (A, G). հրատ. Lebrun, 1976, p.73ff.)

Սամուխա քաղաքի «Ղաշտերի Իշտարի» ծեսը, որն ընթանում է Սամուխայում: Աստվածուհին կրում է «Ղաշտերի տիրուհի» (*GASAN.LIL) և «Ղաշտերի Իշտար» (*IŠTAR.LIL) մակդիրները: Երկրպագությունները ներառում են մատուցումներ նաև մյուս աստվածներին, այդ թվում Պիտտիարիզայի և Խատրայի Ամալտայի աստվածներին, «արդար» մակդիրը կողմ Սամուխայի Խեբաստին (վերջինս խուրրիներն հատվածում), Սամուխայի Աբարային և «Սամուխայի աստվածներին»: Նաև հիշատակվում է Սամուխայի «Ղաշտերի Իշտարի տաճարը» (É *IŠTAR.LIL ^{LRI}Šamuxa): Իշտարին նվիրված ծիսական երգը երգվում էր խուրրիներն:

KUB XXVII 13 (CTH 698. այս և միևնույն ծեսին նվիրված մյուս տեքստերի հատված. հրատ. Klengel, 1965b, S.87ff.; Soucek and Siegelova, 1974, S.39ff.)

Չալեա քաղաքի Թեշուբ և Խեբաստ աստվածություններին նվիրված ծեսը: Չիշատակվում են ծեսի շրջանակներում Իսուվայի արքայի ենթակայության տակ գտնվող «Պիլովա աստծո Էեառ տաճարի մարդկանց» կողմից տրվելիք մատուցումները:

KUB XXVII 46 (CTH 776)

Թեշուբ աստծուն նվիրված դիցարանական տեքստ: Չիշատակվում է Պուրանտի գեղը (= Եփրատ):

KUB XXIX 7 + KBo XXI 41(+ KBo XXII 161) (CTH 480. հրատ. Goetze, 1947, p.315ff.; Lebrun, 1976, p.117ff.)

Սամուխայում կատարվող ծես:

KUB XXX 56 (CTH 279)

«Կատարող»: Չիշատակվում է Սամուխայի «Ղաշտերի Իշտարը» (Սամուխան գրված է ^{LRI}Šamuxa ձևով):

KUB XXXI 32 (CTH 214)

Պատմական բնույթի տեքստի բնկոր: Չիշատակվում են Սամուխա քաղաքը, արքայազն Տատտամարուն, նաև (UKU.US «ծանրազեն հետևակի հրամանատար») Խալվազիտին (Halpaziti) և Խալվազիտին (Halwaziti): Այս անունները թույլ են տալիս թվագրելու մ.թ.ա.XIII դարով (Խաբբուսիլի III կամ Թուրխալիյաս IV):

KUB XXXI 64 (CTH 12 [+ KUB 64a + KBo III 55, կրկնօր. KBo XIII 52], հրատ. de Martino, 1995, S.282ff.)

Մուրսիլիս I-ի փոքրասիական արշավանքները նկարագրող տեքստ: Վնասված ենթատեքստերում հիշատակվում են «թեզարանացիք», «Թեզարանայի զորքը», Թեզարանա և խառրա քաղաքները:

KUB XXXI 68 (CTH 297, հրատ. Stefanini, 1962, p.22ff. [լիակ. հրատ.]: Tani, 2001, p.154ff. [հատված. քարգմ.]):

«Պատական պրոցես», նվիրված Թուդիալիյաս IV-ի դեմ արքայազն խեսնիի կազմակերպած դավադրությանը: Ֆիշատակվում է Խուվայի արքան որպես դավադրության մասնակիցներից մեկը:

KUB XXXI 76 (CTH 294)

«Պատական պրոցես»: Ֆիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը: (ՂԼՏ ձևով):

KUB XXXI 83

Մուրսիլիս II-ի և Սեխայի արքա Սանասա-քարխունտասի միջև կնքված պայմանագրի տարբերակներից մեկը (տես KUB XIX 50):

KUB XXXI 103 (CTH 275, Hourwink ten Cate, 1970, p.4 n.14 [հատված. հրատ.]):

«Աիցին խեթական» շրջանի պայմանագրի բեկոր: Պալխուուլայի, Սալդիայի, Խուրրիի և ոմն խասանասի հիշատակությունները վկայում են այն մասին, որ տեքստը առնչվում է KUB XXIII 72-ին, այն է Աոնուվանդաս I-ի կաթավարձանը:

KUB XXXI 121 (CTH 379)

Մուրսիլիս II-ի արդրքը: Ի թիվս շատ աստվածների, հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XXXII 85 (CTH 704)

Ծիսական տեքստի բեկոր: Ֆիշատակվում է Արծիյա քաղաքի Չարաքա աստվածը (դիցանունը գտնվում է լակունայում):

KUB XXXII 92 (CTH 664)

Աստվածների ցուցակ կամ ծեսի նկարագրություն: Ֆիշատակվում է Սամուխայի Աքարա աստվածը:

KUB XXXII 130 (CTH 710. հրատ.՝ Danmanville, 1956, p.39ff.; Lebrun, 1976, p.167ff.)

Մուրսիլիս II-ի ներկայագրությունը Սամուխայի Իշտարին:

KUB XXXII 133 (CTH 482. հրատ.՝ Goetze, 1940, p.24 [խառված.]: Kronasser, 1963)

«Ան աստվածության» տեղափոխությունը Կունմաննի քաղաքից Սամուխա:

KUB XXXIII 120 (CTH 344. հրատ.՝ Laroche, 1968, p.153ff.)

Դիցարանական տեքստ, որտեղ ներկայացված է աստվածների պայքարը [թեոգոնիա]: Ֆիշատակվում է Տիգրիս գետը (¹⁰Aranzah):

KUB XXXVI 35 (CTH.342. հրատ.՝ Hoffner, 1965, 5ff.; Otten, 1953a, S.125ff.)

Աշերուտի մասին առասպելը: Ֆիշատակվում է Ամարուպի աստծո ուղևորությունը Մալա գետի մոտ:

KUB XXXVI 55 (CTH 351)

Էա աստծուն և Իլլույանկա հրեշին հիշատակող դիցարանական տեքստի քերթ: Ֆիշատակվում է Արանցախի գետը:

KUB XXXVI 64 (CTH 354)

Տիգրիս գետը հիշատակող տեքստի քերթ:

KUB XXXVI 90 (CTH 386. հրատ.՝ Otten, 1950, S.135; Haas, 1970, S.175ff.)

Լերիկ քաղաքի աստծուն ուղղված աղոթք: Ֆիշատակվում են Պիտտիլարիզան և Վերին երկիրը:

KUB XXXVI 98b, 98c (CTH 18)

Ֆին խեքական քաղաքության արքա Ամունասի ժամանակագրությունը (տես KUB XXVI 71 վերը):

KUB XXXVI 103 (CTH 14. հրատ.՝ Kühne, 1972, S.246ff.)

Վնասված ենթատեքստում հիշատակվում է Իսուվայի խինձուտա Ըսղաքը:

KUB XXXVIII 6, 10a (CTH 510. հրատ. Rost, 1963, S.185ff., 195ff.; Otten - Ruster, 1982, S.141 [= KUB XXXVIII 6 + Bo 6741]):

Պաշտամունքային բնույթի տեքստեր, որտեղ, ի թիվս տարբեր երկրների մեծ քանակությամբ աստվածությունների, հիշատակվում է նաև Ազգիի Ամպրուպի աստվածը:

KUB XXXVIII 12 (CTH 517. հրատ. Darga, 1969, S.5ff.; Քոսյան, 2002b, էջ.230-231[հատված.])

Կարախնա քաղաքի Պահապան աստծուն և այլ աստվածներին Կարախնայի տաճարում տրվող երկրպագությունների ցուցակն է. հիշատակվում է Կունմախայի Ամպրուպի աստվածը:

KUB XXXIX 57 (CTH 449)

Յաղման ծեսին նվիրված տեքստ. հիշատակվում են Չազգիսայի Ամպրուպի աստվածը, նրա լեռները և գետերը:

KUB XL 22 (CTH 832)

Անիայտ բնույթի տեքստի բեկոր: Չիշատակվում են Արծիյա և Սամուխա քաղաքները:

KUB XL 43

Մուրսիլիա II-ի և Սեխայի արքա Մանասա-քարխունտաի միջև կնքված պայմանագրի տարբերակներից մեկը (տես KUB XIX 50):

KUB XL 52 (CTH 664. հրատ. Lebrun, 1976, p.174f.)

Աստվածների ցուցակ կամ ծես: Չիշատակվում են Սամուխայի և Պիտտիյարիզայի աստվածները:

- 4*) [.....]x⁴LiŠ^{URU}Ša-pu-ḫa
5*) [.....]x⁴LiŠ.Li.L
6*) [DINGIR^{MES} LU^{MES} DINGIR^{MES} MUNUS^{MES}.
7*) [KUR^{MES} ID^{MES URU}]UŠa-mu-ḫa
8*) [.....]URU^{URU}Pi-ti-ya-ri-qa
4*) «[.....] Սապուխայի Իշտարը,
5*) [.....] «Պաշտերի Իշտարը»,
6*) [արական սեռի աստվածները], իգական սեռի աստվածները,
7*) [լեռները (և) գետերը] Սամուխայի,
8*) [.....] Պիտտիյարիզայի»:

KUB XL 80 (CTH 297.11. հրատ.՝ *den Host, 1995, S.183* (հատված.))

«Պատական պրոցես»։ հիշատակվում են Իսուվայի բազուիի Կիլուշխսայան և ոմն Ալի-շարրուման (վերջինս, հավանաբար, Իսուվայի արքա Արի-շարրուման է (տես *Singer, 1991, p.328*)։

KUB XL 83 (CTH 295. հրատ.՝ *Werner, 1967, S.64ff.։ Քոսյան, 2002b, էջ. 232-233* (հատված.))։

«Պատական պրոցես» անվանումը կրող տեքստերից։ Երեք բարձրաստիճան անձանց նկատմամբ (նրանցից մեկը Մուրսիխս II-ի եղբայր Կարգամիսի արքա Պիլաստիլին է) Կումմախայի մոտ գտնվող անտառում սև մոզուրյան գործողության նկարագրությունն է։

KUB XL 90 (CTH 295)

Սա «դատական պրոցես» անվանումը կրող տեքստերից է, որտեղ ոմն *~*ISTAR-zu-ն* ներկայացնում է Արիխուվա քաղաքում ինչ-որ մեկի կատարած սև մոզուրյունը, որը, քերես, «Ալի-շարրումայի կնոջ» (նկատի ունի Իսուվայի արքա Արի-շարրումայի կնոջը՝ Կիլուշխսային) մահվան պատճառ է համարվել։

KUB XL 98 (CTH 582. հրատ.՝ *Lebrun, 1976, p.219*)

Բնակավայրերի ցուցակ։ Ֆիշատակվում է Սամուխա քաղաքը (նաև մի շարք այլ քաղաքներ՝ Խուրմա, Ուրիկինա, Ուրսումա, Ուդա, Էլպա, Խուպինա)։

KUB XL 107+ IBOT II 18 (CTH 682. հրատ.՝ *McMahon, 1991, p.116ff.*)

Խաթթիի Պսիսայան աստվածներին տրվող երկրագործությունների ցուցակ։ Ֆիշատակվում է նաև Վերին երկիրը աքքադերեն *~*U-17* գրությամբ։

KUB XL 110 (CTH 832)

Խաթթիի տարբեր շրջաններում աստվածներին տրվող երկրագործությունների կազմակերպմանը նվիրված տեքստ։ Ֆիշատակվում են Խեննուվան, նաև մի շարք բնակավայրեր և երևույթներ՝ *Hanikkau-ն* և *Yuhazalmo-ն*։

KUB XLI 49 (CTH 670)

Տարբեր աստվածներին տրվող երկրագործությունը նկարագրող տեքստ։ Ֆիշատակվում է նաև Սամուխայի Իշտարը։

KUB XLI 55 (CTH 620)

Անկուվա քաղաքի Կատախիա աստվածությանը նվիրված զարմանային AN.TA.H.SUM տոնը նկարագրող տեքստ, որի ընթացքում երկրպագություններ են տրվում տարբեր աստվածներին: Աստվածները խնջավորված են ըստ բնակավայրերի: Առանձին հիշատակվում են Սամուխայի աստվածները:

4') 1 UDU^{9U} ⁰⁸⁰Ša-mu-ha DINGIR^{MS3} LÚ^{MS3} MUNUS^{MS3} [...], 5') ¹⁸⁰Ša-mu-ha AMA ⁰²⁵BANŠUR AD-[D/N]

4') « 1 ոչխար Սամուխայի աստվածներին արական (և) իգական սեռի, 5') Սամուխայի սեղանին (զոհասեղան - Ա.Զ.) դրել[ցի]»:

KUB XLII 69+ (CTH 245. հրատ. Košak, 1978, p.114ff.; Siegelova, 1986, S.455ff.)

Ինվենտարային տեքստ, որտեղ, ի թիվս տարբեր երկրներից արքայական զանձարան ներմուծված բանկաթեք իրերի, հիշատակվում է նաև Ազգիից ստացվածը (պաղո չէ, հարկ թե նվեր): Յուրաքանչյուր իրի հետ հիշատակվում է որևէ բարձրաստիճան պաշտոնյա, որն այն ընդունել էր. Ազգիից ստացվածը ընդունել էր արքայազն Էլեի-շարուման: Էլեի-շարումայի անունը թույլ է տալիս տեքստը բձագրելու խաթրուպի III-ի կառավարման շրջանով (այս Էլեի-շարուման նույնն է, ինչ հետագայի Իսուվայի արքան (Imparati, 1992, p.310f.; Siegelova, 1986, S.286 Ann.7; den Hout, 1995, S.125):

KUB XLIV 4 (CTH 520 [+KBo XIII 241])

Կատապա քաղաքի «մայր-քազուհի» մակդիրը կրող աստվածուհուն նվիրված կրոնական տոնակատարությունը նկարագրող տեքստ: Իսուվայի արքան հիշատակվում է տոնակատարությանը նվիրատվություններ կատարելու առնչությամբ:

KUB XLV 32 (CTH 713)

Սամուխայում Տամինինգա քաղաքի Իշտար աստվածուհու երկրպագությունը նկարագրող տեքստ (KUB XII 5-ի կրկնօրինակը, տես վերը):

KUB XLV 41 CTH 530).

Տարբեր աստվածների (հիմնականում խուրրիական) երկրպագությունը նկարագրող տեքստ: Քիշատակվում է Նիխիրիա քաղաքի Շաուշկա աստվածուհին:

KUB XLVI 22 + KUB XLI 34 (CTH 530)

Պուպարա լեռան աստվածությանը նվիրված ծես:

KUB XLVII 64 (CTH 712)

KUB XXVII 1-ի կրկնօրինակը: Հիշատակվում են Պիտտիյարիզայի և Նատրայի(?) Ամարոպի աստվածները:

KUB XLVIII 80 (CTH 214.18. հրատ. Güterbock, 1936, S.326f.)

Պատմական բնույթի տեքստ: Նեբաևան արքայի՝ արևմտյան Փոքր Ասիայի հետ կապված ձեռնարկումների ենթատեքստում (անվանապես նշվում է Պիլամարադուսը խաթրուսիլի III-ի հակառակորդը) հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XLVIII 105 + KBo XII 53 (CTH 530. հրատ. Archi-Klengel, 1980, 143ff.)

Տեքստ, որ նկարագրում է խաթրիի հյուսիս-արևելյան շրջանների՝ ճախկինում լքված բնակավայրերի վերաբնակեցումը: Հիշատակվում են որոշ քանակությամբ վերաբնակիչներ Ազզիից: Թվագրվում է խաթրուսիլի III-ով (քիչ հավանական է Թուդիսալիյաս IV-ը)(Archi-Klengel, *Loc.cit.*):

KUB XLVIII 126 (CTH 584. հրատ. Lebrun, 1976, p.215ff.)

Տեքստ, որտեղ նկարագրվում է արքայի և քազուի երազը: Հիշատակվում են Սամուխայի Իշտարին մատուցված երկրագոյությունները, հետո քազուիին աստվածուհուն քանկարծեք նվերներ է խոստանում:

KUB XLIX 1 (CTH 575)

Գուշակային տեքստ, որտեղ, ի քիվս տալրեր երկրների, հիշատակվում է ճան Ազզին (մ.թ.ա.XIII դարի կեսեր - խաթրուսիլի III-ի շրջանը):

KUB XLIX 17 (CTH 577)

Գուշակային տեքստ, որտեղ գործողությունն ընթանում է Սամուխա և Ուրիկինա քաղաքներում, հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB XLIX 25 (CTH 579)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է դեպի Պասսանիս կազմակերպվելիք արշավանքը և այն գլխավորելու խնդիրը (որպես թեկնածու հիշատակվում են Կարգամիսի արքան և GAL-MESEDI-ն):

KUB XLIX 70 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ, նվիրված Ազգիի դեմ ընթանալիք պատերազմի խնդրին (Ճ.բ.ա. XIII դարի կեսեր):

KUB XLIX 80 (CTH 578, հրատ. Lebrun, 1976, p.201)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է «Սամուխայի տիրուհին»:

KUB L 91 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ. հիշատակվում է Թեզարանա քաղաքը:

KUB L 92 (CTH 574)

^{54.552}Կուր անվանումը կրող տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

KUB L 104 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի քեկոր: Ենթատեքստը պարզ չէ: Չիշատակվում է Վեղին երկիրը:

KUB LI 79 (CTH 684, հրատ. Lebrun, 1976, p.177E; 1983, p.510E; McMahon, 1991, p.200E.)

Գետերի Պահապան աստվածներին նվիրված ծես: Չիշատակվում են Սամուխայի երկու աստվածություններ՝ Իշտարը և Խուվարիյանցիպան (Išwariyanziya) (տես IBoT II 19 և մյուս քեկորները ստորև):

KUB LIH 13 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի քեկոր. հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

KUB LIH 62 (CTH 578)

Գուշակային տեքստ: Չիշատակվում է «Ճանապարհորդությունը դեպի Սամուխա» (A/A KASKAL ¹⁸¹Šamuša):

KUB LIH 85 (CTH 572)

Գուշակային տեքստ՝ դեպի Պապանիսի արշավանքը գլխավորելու կապակցությամբ (տես KUB XLIX 25 վերը): Չիշատակվում է արշավանքի ընթացքում հնարավոր ծուղակը:

KUB LIH 86 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի խիստ տուժած մի փոքր բեկոր, որտեղ հիշատակվում են «ազգեցին (= արքան)» և «Նրին երկիրը (մ.թ.ա.XIII դար):

KUB LIH 96 (CTH)

Հավանաբար, ինվենտարային տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Իսուվայի արքայի կողմից (տաճարին) տրված նվերների հազուստի տեսքով:

KUB LIV 70 (CTH 590, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.211)

Ուրխի-թեշուրի երկրագագույունները Ուսաա և Կաստամա քաղաքների աստվածներին: Հիշատակվում է նաև Սամուխայի Իշտարը:

KUB LV 1 (CTH 585?):

Տեքստը նվիրված է Խաթթիի տարբեր շրջանների պաշտամունքային կենտրոնների գործունեության քննազավաթում տեղ գտած թեոագումներին: Հիշատակվում է Կումմախայի Պիրվա աստծո *hēkur* կոչվող տաճարը, նաև Կումմախայի «շեռան պահակը» (այսինքն, աստեղ զտնվող լեռան վրա եղած խեթական պահակակետը):

KUB LV 17 (CTH?):

Ժխական արարողություն, որն իրականացվում է արքայի կողմից: Հիշատակվում է Սամուխայի «դաշտերի Իշտարը»:

KUB LVI 28 (CTH 590?, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.211ff.)

Հիշատակվում է խեթական քաղուխու (Խաթթուսիլի III-ի կինը՝ Պուդուխեսան) և Իսուվայի արքայի մասնակցությունը տարբեր պաշտամունքային կենտրոններում (Տասաթա, Սրիկինա, Առախու, Կիզուատա քաղաքներում) տեղի ունեցող ժխական արարություններին (ներկայացված է երեքի տեսքով):

KUB LVII 74 (CTH?):

Աստվածներին տրվող մատուցումներ նկարագրող տեքստի փոքր բեկոր: Պահպանվել է Սամուխա քաղաքի անվանումը (IS)u-mu-ha):

KUB LVII 87 (CTH 591-600)

Աստվածների մեծ ցուցակ: Աշնանային և զարնանային տոնակատարությունները ներկայացնող տեքստ: Հիշատակվում են

[DINGIR^{MES} LÚ^{MES} DINGIR^{MES} MUNUS^{MES}]^{SUB}Ša-mu-lja

«[Մամուխայի լարական սեռի աստվածները (և) իգական սեռի աստվածները]»:

KUB LVII 106 (CTH 591-600)

Աստվածներին տրվող երկրագութությունների ցուցակ: Աշնանային և գարնանային տոնակատարությունները ներկայացնող տեքստ: Ֆիշատակվում են մեծաքանակ աստվածներ, այդ թվում «Կումմեսանախ երկրի Անադուպի աստվածը»:

KUB LVIII 5 (CTH 647)

Արջայազնի կողմից տրվող երկրագութությունները նկարագրող տեքստ: Ֆիշատակվում է Մամուխայի Իշտարը: Օխական երգը կատարվում է առայժմ չվկայված «Տագգուրկա քաղաքի լեզվով»: (tag-gur-ku-um-ni-ni):

KUB LVIII 75 (CTH?)

Աստվածներին տրվող երկրագութությունները նկարագրող տեքստ: Ֆիշատակվում է «Յեգարամայի աստվածը»:

KUB LIX 6 (CTH 591-600)

Երկու տարբեր տոների շրջանակներում աստվածներին տրվող երկրագութությունների ցուցակ: Ֆիշատակվում է Արծիյա քաղաքը (ընթերցումը վառահելի չէ, պահպանվել է ¹⁸⁰¹Ar-z[i...]):

KUB LX 26 (CTH 525?)

Պաշտամունքային ասպարեզում տեղ գտած թերացումներին նվիրված տեքստ: Ֆիշատակվում են Մամուխայի Իշտարը և Մամուխա քաղաքը: Ներիկակալի ասնճմանունը թույլ է տալիս թվագրելու մ.թ.ա. XIII դարով (Խաթթուսիլի III կամ Ռուդիսայիյաս IV):

KUB LX 74 (CTH?)

Խիստ տուժած նամակ, որտեղ հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

KUB LX 134 (CTH?)

Խիստ տուժած տեքստ, որտեղ հիշատակվում են Իսուվայի արքայի որդիները: Ֆիշատակվում են նաև [LU]GAL ¹⁸⁰²Kušar («Կուսարի արքան»), MUNUS^{MES} [SUB] [...] (X քաղաքի կանայք), և երկու անձինք՝ Զuziya և Alib-[-]-:

2BoTU 23A; 2BoTU 23C (CTH 19. հրատ. Hoffman, 1984)

Միջին խեթական քաղավորության արքա Տելեսցինուսի հռչակագիրը: Չին քաղավորության արքա Խանտիլիս Է-ի խուրրիների դեմ սպառնազմի համատեքստում հիշատակվում է Թեգարանա քաղաքը:

ABoT 16 (CTH 582)

Գուշակային տեքստի փոքր բնկոր: Վնասված ենթատեքստում պահպանվել են Իսուվայի և Ալզիի անունները (վերջինից միայն առաջին վանկը - ^{U31}Al-[...]):

ABoT 56 (CTH 256. հրատ. Laroche, 1953, p.70f. [խառված.]; Otten, 1958b, S.104ff. [խառված.])

Խեթական վերջին արքա Մուսպիլուլիումաս II-ի տեքստը նմրված արքայական դամբարաններում երկրպագությունների կարգավորման խնդրին: Չիշատակվում են Պիտտիյարիզայի Ամպրուպի աստվածը և Արծիյայի Չաբարան:

HKM 13 (CTH 189. հրատ. Alp, 1991, S.138f.)

Խեթական Տասիզգա քաղաքից (ժաման. *Մաշատ հյույուք*) քաղաքից հայտնաբերված նամակ, որտեղ հիշատակվում է խիմնուվացի Մարրուվան:

HKM 18 (CTH 189. հրատ. Alp, 1991, S.146ff.)

Խեթական արքայի նամակը Տասիզգա քաղաքում գտնվող իր պաշտոնյաներին: Չիշատակվում են Վերին երկրի և Իսխուպիտտայի զորացուկատները:

HKM 42 (CTH 189. հրատ. Alp, 1991, S.194f.)

Խեթական արքայի նամակը Տասիզգա քաղաքում գտնվող իր պաշտոնյային: Չիշատակվում են Վերին երկրի 2,000 զինվորները:

HKM 71 (CTH 189. հրատ. Alp, 1991, S.254ff.)

Խեթական քարձրատիժման զորահրամանատարի նամակը Տասիզգա քաղաքում գտնվող պաշտոնյային, որտեղ վերջինիս հրամայվում է ուղարկել տարբեր շրջանների զորացուկատներ, այլասպես նա սպասուում է առաքել Վերին երկրի զորքը:

HKM 96 (CTH 187.104, հրատ. Alp, 1991, S.298ff.; տես նաև **Քոսյան, 2001, էջ.233-245** [կից պատմական մեկնաբանություններով]):

Խեթական արքայի նամակը Տապիզզա քաղաքում գտնվող մի քարձրաստիճան պաշտոնյայի Յալասայի դեմ կազմակերպվող արշավանքը նախապատրաստելու մասին:

HKM 97 (CTH 189?):

Առայժմ չհրատարակված տեքստ միևնույն արխիվից:

HKM 106 (CTH 189?):

Առայժմ չհրատարակված տեքստ միևնույն արխիվից:

HT 2 (CTH 236)

Ինվենտարային ցուցակ, որտեղ հիշատակվում է Կատարուսայից քերված ոմն քրմուհի 'AMA-is ('Annis), որ տրվել էր Կուկուվալա քաղաքի ('¹⁸⁰ Kukuwawa) տաճարին:

IBoT 1 22 (CTH 656, հրատ. Lebrun, 1976, p.183f.)

Երկրագործքուն տարբեր աստվածներին: Գիշատակվում է Սամուխայի ('¹⁸¹ Samu[ha] ձևով) Իշտարը:

IBoT 1 32 (CTH 572)

Գուշակային քնույթի տեքստ, որտեղ խեթական արքան (հավանաբար, Թուդիալիյա IV) փորձում է տեղեկանալ, քե՞րում է նպատակահարմար հանձնարարել դեսպի Ազզի (նաև Կումմախա?) կազմակերպվելիք արշավանքի ղեկավարությունը, հավանական քնննածուների շարքում հիշատակվում է Իսուվայի արքան:

IBoT 1 33 (CTH 575, հրատ. Laroche, 1958a, p.150ff.)

Գուշակային տեքստ, որն ամբողջովին նվիրված է Կումմախայում տեղի ունեցող կարևոր նշանակության գուշակությանը՝ կապված խեթական արքայի անձի և Խաթթիի հետ:

IBoT 1 34 (CTH 179, հրատ. Klengel, 1963, S.280ff.; Hagenbuchner, 1989, Nr.213, S.313ff.)

Խեթահպատակ Խանիզալբատի (Միտաննի) արքայի նամակը ուղղված խեթական արքային Իսուվայի արքայի հիշատակությամբ:

IBoT I 36 (CTH 262. հրատ. Jakob-Rost, 1966, S.165ff.; Güterbock and den Hartog, 1991)

Գրահանգ Խաթրուսաի արքայական պալատի պահակային ծառայության գործունեության մասին: Ի թիվս մի շարք այլ շրջանների, հիշատակվում են Խախվաայից եկած պահակները:

IBoT II 19; KUB XLIV 2; KUB XLIV 3 (CTH 684)

Գետերի Պահապան աստվածների ցուցակ: Գիշատակվում են Ամաուխայի Խուվարիյանցիպա և *LAMMA (հովանավոր) աստվածները: KUB LI 79-ի հետ կազմում են միևնույն ծեսի երկնօրինակները:

IBoT II 131 (CTH 518. հրատ. Pecchioli-Daddi, 1982, p.18,43; Imparati, 1990, p.168ff. [խառված.]):

Տարբեր քննակալայրերում Պիրվա աստծո պաշտամունքային կենտրոնների գործունեության վերակազմավորմանը նվիրված տեքստ: Ավում է, որ նախնինում Խուվայի արքան մատուցումներ էր կատարում Տիվալիյա քաղաքի (*¹²⁰Tivaliya) ¹²⁰²⁹⁴խորձ կոչվող տոնակատարության առթիվ, սակայն այժմ նա դադարել է կատարել իր պարտականությունները:

STBoTB 1 (հրատ. Otten, 1988)

Թուղխալիյաս IV-ի և Թարխունասասայի արքա Կուրունուայի միջև կնքված պայմանագիրը (այսպես կոչված «Բրոնզե տախտակը»): Որպես պայմանագրի կնքմանը վկաներ հիշատակվում են արքայազն Էխլի-շարրուման (պայմանագրի կնքումից որոշ ժամանակ անց Խուվայի արքան):

Պայմանագրի աստվածային վկաներից հիշատակվում են Ամաուխայի Ամադրուպի աստվածը, Իշտարը, Աբարան, Արծիլայի Չաքարան:

Kuzakh 3 (CTH?. հրատ. Wilhelm, 1997, S.19f.)

Ծիսական ինվենտարը ներկայացնող տեքստ Սարխասա քաղաքից (ժաման. Կուշակը), որի նպատակը ապագայում կրոնական տոնակատարություն կազմակերպելն է: Գիշատակվում է Չազզիսան (մ.թ.ա.XIII դար):

Kojakh 14 (CTH? հրատ. Haas und Wegner, 1996, S.110ff.; Wilhelm, 1997, S.25ff.)

Գուշակային տեքստ՝ Մարիսսա քաղաքից, որտեղ հիշատակվում է Ազգիի հետ հարաբերությունների հարցը (մ.թ.ա.XIII դար):

Lewis, N.1 (CTH 61? հրատ. Berman, 1983, p.94ff.)

Անհայտ բնույթի տեքստի (թերևս, պատմական) բեկոր: հիշատակվում են 5 քաղաքներ՝ [Te]hulliya, Isitina, [T]eSaruga, [Kaš]ipa-Za(zisa) (ըստ հրատարակչի, կարող է պատկանել Մուրսիլիս II-ի «Տարեգրություններին»):

VBoT 25 (CTH 582, հրատ. Lebrun, 1976, p.199ff.)

Գուշակային տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

VBoT 135 (CTH 832)

Անհայտ պատկանելության տեքստի բեկոր: Չիշատակվում է Սալազնուրը:

VS XII 33 (CTH 631?)

Բազմաթիվ աստվածներին տրվող երկրպագություններ նկարագրող տեքստ: Չիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

VS XII 129 (CTH?)

Նամակ: Չիշատակվում է «դանկուվացին» (LÜ^UTankawa): Չասցեատերը կրում է *Ma7-da-tu անունը: Կարելի է ներառել CTH 209-ի մեջ («Անհայտ պատկանելության նամակի բեկոր»):

Wuppertal

Չիրատարակված տեքստ, որ պահվում է Գերմանիայի Վուպպերտալ քաղաքում՝ մասնավոր հավաքածուում, բնույթը պարզ չէ:

Bo 68

Չիրատարակված տեքստի բեկոր, բնույթը պարզ չէ:

Bo 1712

Չիրատարակված տեքստի բեկոր, բնույթը պարզ չէ:

Bo 5251 (CTH 604-625? հրատ. Lebrun, 1976, p.186f.)

Մի շարք աստվածներին տրվող մատուցումների ցուցակ, այդ թվում Սամուխայի Իշտարին:

Bo 5804 (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.204f.)

Խաթթուսիլի III-ի աղոթքը ուղղված Սամուխայի Իշտարին:

Bo 6002 (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.187f.)

Սամուխա քաղաքը հիշատակվում է կրոնական ինչ-որ տոնակատարության առնչությամբ: Թվարկվում են մի շարք բնակավայրեր Taštarissa, Pi-x-[-...], Abša-x, Huršama, Zikkiskira:

254/d (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.188f.)

Մատուցումներ Սամուխայի «Սև աստծուն»:

220/e (CTH 583-590, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.213f.)

Երազ նկարագրող տեքստ, որտեղ հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

388/a (CTH 561-582, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.202)

Գուշակային տեքստ, որտեղ քազմիցս հիշատակվում է Սամուխայի Իշտարը:

103/e (CTH 712? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.189f.)

Սամուխայի «Դաշտերի Իշտարին» տրվող մատուցումների մասին տեքստ:

316/a (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.205f.)

Սամուխայի Իշտարին ուղղված աղոթքի տեքստի քեկոր: Չսպանարար, Խաթթուսիլի III-ի ժամանակաշրջանն է:

543/a (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.214)

Տեքստ Սամուխայի Իշտարին տրվող մատուցումների մասին:

761/a

Չհրատարակված տեքստի քեկոր. քնույթը պարզ չէ:

877/a

Չհրատարակված տեքստի քեկոր. քնույթը պարզ չէ:

1309/a (CTH? հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.214)

Տեքստ Սամուխայի Իշտարին տրվող մատուցումների մասին:

1506/ս (CTH 590, հրատ.՝ Lebrun, 1976, p.215)

Սամուխայի Իշտարին արքայական զույգի կողմից՝ նրազի տեսքով տրվելիք մատուցումների նկարագրություն:

526/ս

Չիրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

832/ա

Չիրատարակված տեքստի բեկոր. բնույթը պարզ չէ:

ህድሃዚህይወት

ታሪካዊ

- URU Aḥṣita, Erḥṣita
- URU Aripṣa
- URU Amiya
- (KUR) URU Azzi
- URU Gaḥmiyabta
- URU Gazul
- (KUR) URU Ḥayasa
- URU Ḥalimana
- URU Ḥarṣalaṣa
- URU Ḥudde*
- URU Iyaninna*
- URU Ingalawa*
- (KUR) URU Iḥitina*
- URU Kam-[-.....]
- KUR URU Kantuwara*
- URU.SA.G Laḥa
- URU Laḥirḥala
- URU Laḥma*
- URU Lihā*
- URU Paḥḥuteya
- URU Paraya
- URU Partanta*
- URU Pateu-[-...]
- URU Qadmāsa (Qadkuṣa)
- URU Taḥḥaṣimāra*
- URU Tamatta
- URU Tawātana
- URU Dugg/ḳk/qqam(m)ā(na)

- URU Uḳṣa*
- URU Ura
- URU Uḳuniṣa
- (KUR?) URU Zuḥḥapa
- URU Ḥu-u-u[-...]
- {URU .....}[-mi-it-ta
- {URU .....p}[-ku-ut-lu
- {URU .....s}[-ta
- {URU}[-x-x-ri-u
- {URU}[-...i]ṣ-ta

ተህተቢ

- URU Alataema/e
- KUR URU Anḥiparu
- URU Apaḥṣula*
- URU Aripawa
- URU Ariwadṣuḥi [?]*
- URU Arakūṣa*
- URU Ḥalma*
- URU Ḥalmiṣa*
- URU Ḥatima
- (KUR) URU Ḥara (Ḥalara)
- URU Ḥeṣuzata
- URU Ḥuṣa*
- (KUR) URU Ḥuwa
- URU.SA.G Karu
- URU Kandūṣa*
- URU Kowarṣa
- URU Līḥma

URU Mal(i)d'iya
 URU Manzaba
 URU Mararba*
 URU Mezzari
 URU Niğ(i)riya*
 URU Pabbura*
 KUR URU Pabbura*
 URU Paliŋna
 URU SAG Pupara*
 URU Sinuwa
 URU Sul(i)am(m)a
 URU SAG Sullama
 URU Tabbiŋa*
 URU Tabiŋna
 URU SAG Wanzapanda*
 URU Wattarŋna
 URU Zanzaliya*
 KUR URU Zuhma*
 URU A-an/ŋul?-[...]
 URU X-[...]
 {URU}x-[S-Sa-na

*Պատկանելությունը Չալաասային կամ Իսուվային պարզ չէ:

ԱԼՔԻ

(KUR) URU Alzi(ya), Alŋe/
 URU Kutmar

ԱՅԼ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

^{ID}Aranzabi

(KUR) URU Armatana
 (KUR) URU Arziya
 URU DU URU Bayafa
 URU Hahba
 URU Harihalaŋi
 URU Hani-[...]
 KUR URU He/im(m)uwa
 URU Kum(m)aŋa
 KUR Kummeŋmaŋ
 (KUR) ^{ID}Kumme/ŋmaŋa
^{ID}Mala
 Manda
 URU P/Bapba(n)ŋa/i
 URU Pitiyang/k/qa
^{ID}Pura(m/n)ŋi, Uraŋa
 URU SAG Sala
 URU SAG Saliŋi
 URU S Sam/ŋuŋa
 KUR URU Sarazli
 (KUR) URU Ta/c/ig/k/qaram(m)a
 KUR URU D/Tankuwa
 URU SAG Tarutena
 URU Te/im(m)iya, Timna, Timinna
 URU Teperziya
 URU Zar(z)ŋSa

ՍԵՊԱԳՐԱԿԱԼ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

Alaha - 66
 Aŋa - 112
 Alia - 53
 Amuma - 97
 Anaŋipa - 149

- Anisshih, Aranzih, Aranza, Aransuh -
 36
 Aruwanna - 40, 103, 112
 Arhi - 37
 Arima - 41
 Armanili - 41
 Arna - 41
 Assawa - 8, 62
 Babunahi - 78
 Bai - 78
 Dig/kisana - 94
 Dugama - 99
 Enze - 34
 Gazzimara, Gazzura, Gashura - 47,
 100
 Guralissa - 112
 Hahani - 51
 Hahhaha - 51, 52
 Hahhum - 51, 52
 Haliwa 97, 112
 Harana - 112
 Harkona, Hazzuna - 43
 Hasiwa - 62
 Hattena - 8
 Hazani - 47
 Harga - 112
 Hinmuš - 57
 Hullara - 56
 Huria, Hurli, Huri - 58
 Hurma - 112
 Hupitta - 54, 90
 Kulafma - 112
 Kuna - 97, 112
 Kuniše - 65
 Kartapaša - 66
 Kaz[...]- 130
 Kizzuwatna - 40, 149
 Kullimmeri - 67
 Kumiala - 66
 Kummari - 66
 Kumme - 66
 Kummah - 66
 Kunzurha - 66
 La(hu)wazaniya - 90
 Malazziya - 71
 Mehi - 71
 Melia - 70
 Mizri - 73
 Naziri - 74
 Nihriya, Nahriya - 73, 74
 Pala(-)[i] - 130
 Paduwanda, Paduwa - 80
 Paphi - 78
 Pimaša (uḫauḫ rēp., = Kummaha) -
 66
 Purama(di) - 83
 Suppa, Šupa - 62
 Šupani - 62
 Suḫwa, Suḫme - 104, 105
 Šaduppa - 95
 Šakaddunuwa - 90
 Šammaša - 66, 88
 Šanahuitta - 90
 Šapagurwanta - 8
 Šarissa - 90, 103

Տսնա - 74
 Տսկշիյա - 56
 Տակաձո - 95
 Թիբիյա - 48
 Կասաբինի խոփ - 104
 Թիսեշիյա - 98
 Կոմառու - 97
 Կարաշիբիյա - 90, 97, 98
 Դոմնիտա, Դարխոմու - 106, 112
 Աճրալ - 104
 Այսպիս Լեռնու - 48
 Արարի - 40
 Արիկոնա - 149
 Արև - 57
 Արաճիկ - 100
 Զաշիձո - 103
 Զախարա - 130

ՌԻՇ ԵՐԳԱՆԻ ՏԵՂԱՆՈՒՄՆԵՐ
 (անտիկ, իսլավական,
 ժամանակակից)

Ազա - 45
 Ազորդ - 45, 89
 Ալաբախոյուք (ինչլր.) - 52
 Ալքանճիա - 75
 Ալքընուլա - 62, 105
 Ալմանա - 53
 Ալանց - 41
 Ակրալ լ. - 60
 Ալիլիսենն - 44
 Ալլ - 59
 Ալմ - 60, 76

Ալսու գ. - 83
 Աղճճիք - 34, 44
 Ամանու լ. - 97, 98
 Ամասիա - 44, 47, 60, 66, 95, 97,
 100, 103
 Ամաստրիա - 46
 Ամարա (Արարա) - 35
 Ամիդ - 73, 74
 Ամխոս - 46
 Անգեղ - 58, 59
 Անգեղ տուն - 49, 58, 59
 Անզղ - 73
 Անի-Կամախ - 37, 40, 63, 65, 66,
 89, 95, 100
 Անճիտ, Անգիստենն - 34, 49, 62
 Անտիտալյոս լ. - 72
 Աշկալի - 49, 60
 Ատին, Ատեն, Արեն - 41
 Ատի - 41
 Ատոս - 41
 Ալաբախ - 66
 Արար կալի - 38
 Արարեստեն - 38
 Արարիտոս - 38
 Արարիք - 38, 39
 Արաճանի գ. (= ժամ. Սուրադու) -
 34, 36, 49, 72, 79, 83, 84, 104
 (Արամ) Լախարաճ - 73
 Արալենն - 40
 Արգեստ լ. - 42
 Արեստուն - 38
 Արզանենն - 34, 44
 Արիստ - 39
 Արճ - 43

- Արդանամադեն լ. - 69
 Արմտան (Կամախի մոտ) - 40
 Արմտան (Կուրուչայի շրջանում) - 40
 Արնա - 41
 Արնե - 41
 Արնիս.1 - 41
 Արնիս.2 - 41
 Արնիսա - 41
 Արսլանթեփե հեկր. - 71
 Արնեյան Տիգրիս գ. - 78
 Արնմտյան Հայաստան - 100
 Արնմտյան Տիգրիս գ. - 78
 Աֆրին գ. - 83
- Բաբերդ - 100
 Բազա(յա)ռիճ - 81
 Բազնայր - 66
 Բաթմանու - 68
 Բալահովիտ - 49
 Բալիխ գ. - 33, 74
 Բալկանյան թևգ. - 41
 Բակիճա - 75
 Բայազետ - 81
 Բայրուրթ (= Բաբերդ) - 45, 49
 Բասեանք - 48
 Բարձր Հայք - 48, 49, 53, 72, 91
 Բեռսիա - 39, 41
 Բեղդակ - 38, 81
 Բեղկրի - 41, 78
 Բեղրի - 104
 Բեր(ո)ոյա - 78
 Բրաթիճ, Բիբաթիէ - 43, 81
 Բիթլիս - 47, 63
- Բիթլիս սու գ. - 70, 72
 Բինգյոլ լ. - 38, 45, 68, 71, 104
 Բինկյան - 46
 Բյուրակն լ. (= Բինգյոլ) - 68, 76, 79, 104, 115
 Բուք - 81
 Բուքակ - 81
- Փազիուրա - 100
 Փալլ գետ - 44, 45, 48, 59, 96, 101, 105, 118
 Փանն - 64
 Չեղջանիս լ. - 60
 Չիղեսուն - 38, 45
 Չյուլջուկ լիճ - 38
 Չյուրյուն - 93
- Պազոնա - 98
 Պակոբա - 95
 Պաշտային Կիլիկիա - 116
 Պատվան - 98, 99
 Պարանաղի - 49
 Պեզիք - 94
 Պեյիքլըտաշ - 91
 Պեվրեզ չայ գ. - 67
 Պերզան - 49
 Պերսիմ - 44, 48, 54, 56, 90, 93, 103
 Պիդիսնեն - 94
 Պիյարբաքր - 38, 45, 61, 74, 78
 Պիվրիոնի - 35, 46, 52, 60, 64, 76, 91, 103
 Պոզանիս - 98
 Պոզնեվանա, Պոզնավանա - 98

Ղոմաճիտիս - 97

Ղրաւորնիս - 45

Նկնոյիք, նկնոյեաց - 49, 51

Նրախանի - 37

Նրզեհուն - 54

Նրեզ - 44

Նրզնկա (= Նրեզ) - 37, 39, 44, 48,
49, 51, 59, 64, 76, 79, 81, 85,
91, 95, 98, 99, 100, 105

Նրիգա - 37, 100

Նիրատ գ. - 34, 35, 37, 38, 40, 43,
44, 45, 48, 49, 52, 55, 57, 59,
60, 61, 62, 67, 70, 81, 82, 83,
88, 89, 90, 96, 98, 99, 100,
104, 115, 116, 118, 119, 129,
130, 139, 141

Չագա - 103

Չախալ - 60

Չամա - 88

Չարա - 42, 60, 81, 88

Չեքննատ գ. - 62, 67, 73

Չեյրուն - 103

Չիմարա - 46, 60, 88

Յգեյան ծով - 39

Յդին (= Ալճ) - 60, 76

Յլազդ - 77, 94

Յլքիստան - 51, 52, 90, 93

Յլեզարսիճա - 88

Յսքի Մալաթիա (= Արալանթրեփե) -
71

Երբա՛ն - 44

Երզանի Ճաղճ Լ. (=

Արղանամաղեճ) - 69

Երզրում - 39, 44, 49, 60, 64, 91

Երջիյա Լ. (= Արգնու) -

Շշքքքնիք - 60

Յնլ Յաճան - 78

Յնասալիա - 41

Յնկիեղիկ հնկո. - 62

Յեքքեքոյ - 81

Յիլ - 51

Յոլմասու գ. - 81

Յորթում գ. - 45, 99

Յորթում լիճ - 38, 39

Յոցաթ - 47, 57, 91, 96

Յրակիա - 41

Յուրխալ - 47

Իլլիրիա - 40

Ինզիլա, Ինզիլենն - 59

Իտալիա - 41

Իրիս գ. - 44, 49, 67, 103

Լատղիկեա - 40

Լեսրու - 39

Լբատիճ - 70

Լիդար հյուսիս հնկո. - 52

Լիլիկ - 69

Լիքն գեճք - 105

Լյուկու գ. (= Գալլ գետ) - 59, 99

Խալ - 53

Խալար - 56
Խախ - 51, 52
Խախկերտ - 52
Խախտն - 52
Խախտ - 52
Խատան - 33, 73, 74
Խարբերդ - 33, 48, 53, 79, 100
Խարշիտ գ. - 45, 99
Խարարտ - 34, 52, 61
Խոյք - 49
Խորձան - 49

Ծխանիստ լ. - 104
Ծովք լ. (= Գյոլջուկ) - 52
Ծովք - 37, 53, 62, 94

Կազան կայա լ. - 100
Կազանն հյոյուք հնվր. - 74
Կամախ (Բիքլիսի մոտ) - 63
Կայսերի - 42
Կան - 64
Կանալար - 60, 64
Կանգալ - 51, 64, 119
Կապադոկիա - 49
Կամա - 46
Կատառնիա - 88
Կարազ - 43
Կարասու գ. - 44, 45, 48, 49, 52,
70, 76, 104
Կարին (= Էրզրում) - 49
Կերան ծաղեն - 61
Կելիտ գ. (= Գալլ գետ) - 38, 45,
50, 59, 67, 100
Կեմախ (= Կամախ) - 48, 65, 81,

96
Կերասուն (= Գիրեսուն) - 38
Կեֆերոյիզ - 56
Կզվան դաղը թևզ - 38
Կրզըլըրոմակ գ. - 43, 44, 113
Կըրչեհիլ - 88
Կիակա - 81
Կիլիկիա - 44, 83
Կիլիկյան դարպասներ - 98
Կոլոնիա - 96
Կոմանա - 93
Կոմնագենե - 66
Կորնե - 65
Կորուցութեփե հնվր. - 62
Կոմայրի - 66
Կոմնար - 67
Կուշակըր հնվր. - 103, 153
Կուրուկայ գ. - 40

Չազար գյուղ լիճ (= Գյոլջուկ) - 52
Չազր - 47
Չալիս գ. (= Կրզըլըրոմակ) - 45, 46,
52, 60, 67, 81, 88, 89, 90, 91,
95, 112, 113, 116, 119, 131
Չայ - 99
Չայաստան - 36, 49
Չայիք/Չայեք - 49
Չայկական լեռնաշխարհ - 41, 49,
52
Չայկական պար լ. - 68
Չայկական Տավրոս լ. - 49, 70, 72
Չայնի - 67
Չանձիտ (= Սնձիտ) - 57
Չաշտեանք - 37

Չարք - 49
Չյուսիսային Սիրիա - 40, 57, 140
Չոռե քերղ - 100
Չորոզքեփե հնվր. - 44, 100

Շորոխ գ. - 38, 44, 45, 49, 50, 59

Մազախ - 42
Մաժաք (= Մազախ) - 42
Մալաթիա - 40, 47, 49, 52, 56, 71,
71, 81, 88, 91, 93, 118, 119

Մակեդոնիա - 41
Մամաֆաթուն - 100
Մաթաֆարկին - 74
Մանանադի - 49
Մաննայ ալքք - 53
Մաշատ հյոյուք հնվր. - 151

Մարաշ - 83, 103
Մարդին - 74
Մեզալուլա - 59
Մելաս գ. - 70
Մելիտենե - 60, 64, 65
Մեղոփ - 71
Մքնի - 96
Միլեք - 59
Միտինի (= հայկ. Մքնի) - 96
Մծքին - 74
Մնձուր լ. - 48
Մուշ - 41

Մուրադուն գ. (= Արծանի) - 34,
36, 49, 52, 62, 70, 76, 81, 88,
104, 105

Յալիմբանոն - 53

Յեշիլըրմակ գ. (= Իրիս) - 49, 57,
67

Լիզալ - 59
Լիկոսալլիս - 38, 64, 70, 88, 98
Լիժրուղ լ. - 56
Լորշունքեփե հնվր. - 62
Լիբլեբրտ - 73
Լուսայքին - 74

Շապին-Կարափիսար - 58, 96, 98,
100

Շառզոնք - 60

Ողակամ - 84
Ոքադե - 53

Չեկերնկ գ. - 67
Չորուն - 60, 95, 103

Պագրուն - 93
Պալինես - 77
Պալու - 61
Պաֆս - 76
Պափարկան (= Պափս) - 78
Պաղին (= Պալինես) - 77
Պաղնատուն - 49, 76
Պափլազոնիա - 97
Պելեդիչ - 81

Պերտակ (= Բերդակ) - 79, 81
Պինգան (= Բինկյան) - 46, 64, 76
Պյուտլուրգե - 81
Պյուրամուս գ. - 82, 83

Ձեռիան գ. - 83
Ձիծին - 37, 81, 97, 118

Ուսմիտղեսա - 40
Ունֆառիե լ. (= Գերջանին) - 60, 85

Սարուս - 119
Սամուսատա - 56
Սամուտ (= Սամուսատա) - 52, 56,
140

Սամուկա - 89
Սանլըուրձա - 74
Սասուն - 34, 49
Սատալա - 45, 70
Սատաղ (= Սատալա) -
Սերաստիա - 38, 42, 60, 64, 81,
88, 95, 98, 103

Սինիս Կոլոնիա - 91
Սիվիս (= Սերաստիա) - 60, 64,
81, 88, 91, 95

Սիվիս կառն - 88
Սիվերեկ - 74
Սիրիա - 52, 83
Սիվլարս գ. (= Չեկերեկ) - 67
Սղամ - 92

Սյուուբլու - 91
Սոֆեճն - 62
Սպեր - 38, 41
Սրմանք լ. - 104
Սուրմայրի - 66
Սև ծով - 38, 44, 45, 49, 50, 99

Վանա լիճ - 37, 38, 41, 48, 49, 53,
98, 99

Վասպուրական - 81
Վերին Եփրատ գ. - 44, 48, 52, 58,
60, 76, 88, 114
Վերին Տիգրիս գ. - 57, 73

Տալք - 53
Տանքոյ - 95
Տավրոս լ. - 55
Տարսան - 49
Տեփրիկն (=Տերիկ, Տիվրիկ) - 119
Տիգրանակերտ - 68, 73
Տիգրիս գ. - 34, 36, 70, 73, 98,
127, 130, 136, 143

Տիլանա - 50, 98
Տերիկ, Տիվրիկ (= Դիվրիդի) - 60,
119

Տոմարզա - 42
Տոնեա - 97
Տրապիզոն - 44, 49
Տրուդա - 39
Տուարսածատափ - 104
Տուր Արշին լ. - 73

Տիծնոս (= Չիմին) - 97, 118

Ուեկ - 100
Ուեճ - 100
Ուրարտու - 48
Ուրձա - 73

Փասին (= Բասն) - 48
Փյուոք - 64
Փոքր Ասիա - 40, 41, 44, 56, 97,
112, 113, 138, 139

Փոքր Չայթ - 45, 49, 56, 98

Յաշիլարի լ. - 73

Քեղի - 37

Քեանն (= Կասնա) - 46

Քղի (= Քեղի) - 37

Քյոսն-Մեհմեդ - 38

Քյոսթուլու կալեսի - 100

Քոբայրի - 66

Օրդու - 59

Արամ Վաղարշյանի Քոչայան
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՈՆԱՇԽԱՐԴԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ
(Ըստ իւրական սնագոգիկ տղայուրննրի)

Հրատարակչության տնօրեն
Գեղ. խմբագիր
Գանձարգլային ձևավորումը

Ս . Վ . Ս Ն ա ց ա կ ա ն յ ա ն
Ա . Ա . Ք ա ղ ղ ա ս ա ր յ ա ն
Գ . Ա . Գ ա ր ր ւ ր յ ու ն յ ա ն ի

Տպագրությունը օժտեր: Գափսը 60x84 1/16: Թուղքը օժտեր:
Թախելը 10.5 տպ մատ, 5.86 հրատ. մատ, 9.77 պայմ. մամ.:
Տպարանակը 500 օրինակ:

«ՉԱԼԳԱ-97» ԳՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
375061, Երևան, Կոմիտասի պող. 49Զ, հեռ. (+3741) 23-25-28,
ֆաքս (+3741) 23-25-85, էլ. փոստ info@zangak.am, էլ. կայք՝ www.zangak.am

ARAM KOSYAN

THE TOPONYMS OF THE ARMENIAN HIGHLAND

(ACCORDING TO THE HITTITE CUNEIFORM SOURCES)

ԵՐԵՎԱՆ, 2004

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

220089517

A $\frac{11}{89517}$

